

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Karin Tachecí

Vypořádání společného jmění manželů

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

OBSAH

A. Úvod	6
1. K majetkovým poměrům manželů obecně.....	9
 B. Obecná část.....	9
2. Rozsah společného jmění manželů	13
2.1. Předmět společného jmění	13
2.1. Výlučný majetek manželů	16
2.3. Modifikace rozsahu společného jmění.....	21
3. Jednotlivé případy zániku společného jmění manželů a jeho vypořádání	22
4. Režim zaniklého dosud nevypořádaného společného jmění manželů.....	24
 C. Zvláštní část.....	25
1. Vypořádání společného jmění manželů zaniklého rozvodem.....	25
1.1. Zánik manželství a společného jmění manželů rozvodem	25
1.2. Jednotlivé způsoby vypořádání společného jmění manželů	27
1.2.1. Vypořádání společného jmění dohodou	28
1.2.1.1. Dohoda jako prostředek vypořádání komplexního i.....	28
1.2.1.2. Lhůta k uzavření dohody	30
1.2.1.3. Náležitosti dohody	34
1.2.1.4. Ochrana práv věřitelů	36
1.2.1.5. Zásady platné pro vypořádání před soudem a jejich použitelnost pro dohodu	38
1.2.1.6. Dohoda ve prospěch třetí osoby	39
1.2.1.7. Možnost uzavřít dohodu ještě před zánikem společného jmění manželů. Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů dle § 24a zákona o rodině.....	40
1.2.1.8. Otázka vykonatelnosti dohody.....	44
1.2.2. Vypořádání společného jmění soudem	45
1.2.2.1. Návrh na vypořádání společného jmění. Lhůta k podání návrhu	45
1.2.2.2. Zjišťování rozsahu společného jmění	47

1.2.2.3. Zápočty	50
1.2.2.4. Zásady pro vypořádání společného jmění v řízení před soudem	58
1.2.2.5. K vypořádání konkrétních hodnot.....	63
1.2.2.6. Oceňování věcí pro účely vypořádání.....	68
1.2.2.7. Vliv práva bydlení manžela na cenu bytu či domu.....	70
1.2.2.8. Určení hodnoty členského podílu v bytovém družstvu.....	71
1.2.2.9. Rozhodnutí soudu o vypořádání.....	74
1.2.3. Vypořádání společného jmění ze zákona	78
1.2.3.1. Účinky domněnky vypořádání.....	78
1.2.3.2. Účinky domněnky poté, co bylo zahájeno řízení o částečném vypořádání SJM	81
1.3. Vypořádání společného jmění manželů poté, co jeden z rozvedených manželů zemřel	85
2. Vypořádání společného jmění manželů zaniklého smrtí popř. prohlášením za mrtvého jednoho z manželů.....	89
3. Vypořádání společného jmění manželů v souvislosti s uložením trestu propadnutí majetku	91
4. Vypořádání společného jmění manželů poté, co byl na jednoho z manželů prohlášen konkurz....	92
4.1. Řešení úpadku, popř. hrozícího úpadku dle insolvenčního zákona.....	92
4.2. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání coby důsledek konkurzu	93
5. Vypořádání společného jmění manželů v důsledku zúžení společného jmění manželů dohodou, popř. rozhodnutím soudu	98
5.1. Zúžení společného jmění manželů smlouvou a jeho vypořádání.....	98
5.2. Zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu a jeho vypořádání	100
D. Nový občanský zákoník.....	102
1. Vývoj a stav rekodifikačních prací.....	102
2. Východiska, hlavní zásady a systematika	104
3. Úprava rodinného práva	106
3.1. Společné jmění manželů	109
3.1.1. Modifikace rozsahu společného jmění.....	109
3.1.2. Předmět společného jmění manželů a výlučného jmění	112
3.1.3. Vypořádání společného jmění manželů	116

3.1.3.1. Vypořádání společného jmění manželů dohodou	117
3.1.3.2. Vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu.....	118
3.1.3.3. Vypořádání společného jmění ze zákona	119
<i>E. Závěr</i>	<i>121</i>
Seznam literatury	123
Summary	124
Klíčová slova / Key words	126

A. Úvod

Téma vypořádání společného jmění manželů (dále jen SJM) jsem si vybrala z toho důvodu, že jde dle mého názoru o problematiku zajímavou, která je značně frekventovaná a tedy velmi živá a neustále se vyvíjející. I přes vcelku stabilní právní úpravu se pohled na celou řadu otázek týkajících se vypořádání pod vlivem soudní praxe v průběhu času mění, četné otázky přitom bývají předmětem diskuzí, když se názory na ně různí, a tak je v rámci tohoto tématu stále o čem přemýšlet.

Zanikne-li SJM, provede se jeho vypořádání. Vypořádáním se přitom rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manžely ke jmění, které bylo předmětem SJM v době jeho zániku, a to podle zásad vyjádřených v OZ.¹ Vypořádání se tedy provádí ex tunc.

Společné jmění manželů vzniká uzavřením manželství. To hraje ve společnosti zcela zásadní a nezastupitelnou roli. Manželství je přitom právním vztahem. Jeho vznik a vztahy v něm vzniklé jsou tak upraveny zákonem. Naopak faktické soužití muže a ženy, tzn. druha a družky zákonem v zásadě upraveno není. V manželském svazku spolu trvale žijí muž a žena, přičemž za hlavní účel rodiny je i nadále převážně považováno založení rodiny a výchova dětí. Právě otázka hlavního účelu rodiny byla hojně diskutována i při vypracovávání návrhu nového občanského zákoníku (blíže viz dále).

To, jakým způsobem dnes manželství často funguje, do značné míry souvisí s novým postavením ženy ve společnosti. V současné době si již stále větší počet žen uvědomuje důležitost vzdělání, které by jim mohlo do budoucna zajistit značnou míru ekonomické nezávislosti. Vystudované ženy se často úspěšně ucházejí o pracovní pozice obsazované dříve výhradně či převážně muži. Za takových okolností již není jediným, popř. hlavním živitelem rodiny pouze muž. Moderní žena stíhá nejen domácnost, ale i práci, z níž často plyne výdělek tvořící podstatnou část

¹Občanské právo. Fiala J. a kol., ASPI 2006, str. 110

rodinného rozpočtu. Zároveň se stále běžněji vyskytují nesezdaná soužití, přičemž páry, které se nakonec do svazku manželského rozhodnou vstoupit, tak obvykle činí až v pozdějším věku.

Okamžikem vzniku manželství je tedy třeba na vztahy mezi manžely aplikovat komplex zvláštních pravidel, jejichž záměrem je manželství co možná nejvíce utužit. Normy, pojímající svým působením majetkovou oblast, v jejímž rámci se realizují vztahy mezi manžely, popř. mezi manžely a osobami třetími, nacházejí svůj výraz v pojmu manželské majetkové právo. Počínaje uzavřením manželství se začne uplatňovat zvláštní modifikace závazkového a vlastnického práva. Ke společnému majetku manželům vzniká jakési dvojí vlastnictví a příslušné hodnoty jsou součástí SJM. Podrobnou úpravu tohoto institutu pak najdeme v ustanoveních §§ 143 až 151 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (budu-li napříště uvádět číslo paragrafu bez uvedení zákona, v němž jej lze najít, bude tímto zákonem míněn právě občanský zákoník). Každý manžel je vlastníkem celé věci, má právo věc držet, užívat, je však omezen stejným právem druhého manžela (R 42/1972).

Pro oblast práva závazkového platí, že závazky, které jsou spjaté s majetkem ze společného jmění a které vzniknou za trvání manželství ve vztahu ke třetím osobám, jsou zásadně závazky solidárními. Tuto problematiku pak řeší občanský zákoník v rámci režimu společného jmění manželů.

Významný je i dopad uzavření manželství na bydlení manželů. Úprava společného nájmu bytu manžely obsažená v §§ 703 až 705 je částečně diferencována v závislosti na tom, zda jde o byt družstevní či nikoliv.

Vznik manželství se promítá i do dědického práva, když se manžel stává spolu s dětmi zůstavitele dědicem v první dědické skupině (§ 473 odst. 1). Uzavřením sňatku vzniká mezi manžely vyživovací povinnost, což souvisí s povinností manželů vzájemně si pomáhat a dále též s hospodářským posláním rodiny. Úpravu vyživovací povinnosti mezi manžely najdeme v § 91 zák. č.

94/1963 Sb., o rodině (dále jen ZOR). Podstata práva na výživné je přitom osobně majetková.

Krom dopadů uzavření manželství na majetkovou oblast můžeme pozorovat i změny ve sféře nemajetkové, kam patří např. založení první domněnky určení otcovství, která vychází z poslání manželství a ze stavu za daných okolností obvyklého. Dle ustanovení §§ 51 ZOR tak platí, že narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky. Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Jinými nemajetkovými dopady uzavření manželství jsou získání statusu osoby blízké (ustanovení § 116), či zvláštní úprava běhu promlčecí doby u práv mezi manžely, kdy promlčení u takových práv nezačne běžet ani neběží (ustanovení § 114).

Následků uzavření manželství je tedy mnoho. Vzhledem k zadání této práce budu napříště věnovat pozornost již jen společnému jmění manželů, jeho zániku a vypořádání. Jelikož se již delší dobu připravuje nová soukromoprávní kodifikace, která by měla pojmout též problematiku tvořící předmět této práce, hodlám se v závěru rovněž věnovat východiskům a předpokládané konkrétní podobě příslušných pasáží plánované právní úpravy.

Pro úplnost dodávám, že počínaje 1.7.2006, kdy vešel v účinnost zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, mohou do státem posvěceného svazku vstoupit nejen muž a žena, nýbrž i osoby téhož pohlaví. Oproti manželství však není posláním registrovaného partnerství výchova dětí. Hlavním motivem pro úpravu této instituce bylo dosažení jisté rovnoprávnosti homosexuálních párů. Tak jako manžel je partner dědicem v první dědické skupině, dále je též partner osobou blízkou. Mezi partnery rovněž vzniká vyživovací povinnost. Naproti tomu ale

v registrovaném partnerství nevzniká společné jmění, ani společný nájem bytu.

B. Obecná část

1. K majetkovým poměrům manželů obecně

Jak jsem již zmínila, SJM vzniká ze zákona uzavřením manželství, a to i v manželství neplatném. Právní úpravu vzniku jakož i zániku manželství a důvodů jeho neplatnosti najdeme v zákoně o rodině, přičemž otázka, zda bude zachována možnost uzavřít jak sňatek občanský, tak i církevní a zda v případě zachování možnosti uzavřít sňatek církevní bude jeho uzavření možné pouze před orgány státem registrované církve či náboženské společnosti ve smyslu zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, tak jako je tomu dnes, anebo zda půjde sňatek uzavřít před jakoukoliv církví, byla též předmětem diskuzí provádějících práce na novém občanském zákoníku. O tom, jak byla nakonec v návrhu nového občanského zákoníku uvedená problematika zformulována, se zmíním později.

Vznik SJM může být přitom odsunut. Zákonným důvodem takového odsunutí je prohlášení konkurzu na budoucího manžela, který se tímto stává úpadcem. Uzavře-li pak úpadce v průběhu trvání účinků prohlášení konkurzu manželství, odkládá se vznik společného jmění ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu.

Smluvním důvodem odsunutí vzniku SJM je právní úkon muže a ženy, kteří chtějí uzavřít manželství, případně již manželů. Tito si mohou sjednat vznik SJM ke dni zániku manželství, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Po uzavření smlouvy, která musí mít podobu notářského zápisu, nabývá každý z manželů majetek pro sebe. Majetek nabytý oběma manžely se stává předmětem podílového spoluvlastnictví.

Založení speciálního majetkového společenství je jedním z nejzásadnějších důsledků uzavření manželství. Jak již bylo

zmíněno úvodem, majetkové poměry manželů upravuje zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Hlavním záměrem této zvláštní úpravy majetkových poměrů manželů je utužení vztahů mezi nimi, posílení společných majetkových zájmů na úkor zájmů individuálních a prohloubení ekonomické solidarity mezi dvěma osobami s často nestejnými výdělkovými možnostmi a schopnostmi.

V rámci manželského majetkového režimu, jímž se má na mysli způsob uspořádání práv a závazků k majetku, který má každý z manželů ve vlastnictví před uzavřením manželství a k majetku, jehož manželé nabudou po dobu trvání manželství, lze na jedné straně rozlišit režim oddělených majetků manželů (každý manžel zůstává vlastníkem jím nabytých hodnot) a na druhé straně režim manželského majetkového společenství.

Majetkové společenství může být univerzální a tedy pojímající veškerý majetek nabytý každým z manželů či společně před i po uzavření manželství, čímž je vyloučena existence výlučného majetku. Majetkové společenství však může být omezené tím, že se jeho režim uplatní jen u věcí určitého druhu, případně u věcí nabytých ve stanoveném období (po uzavření manželství). V našem právním řádu upravené společné jmění má podobu omezeného majetkového společenství.

O právní úpravě manželských majetkových vztahů v Evropě, o novinkách a trendech se můžeme dočíst v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila.² Jak se od autorů dozvídáme, v poslední době se začíná v některých evropských státech prosazovat tzv. smíšený model manželského majetkového režimu, který se snaží eliminovat nevýhody každého ze dvou základních režimů (režimu oddělených majetků a režimu majetkových společenství). V praxi to pak vypadá následovně. Po celou dobu trvání manželství se uplatňuje režim oddělených majetků. Poté, co se manželé

² Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 12 - 19

rozvedou, srovná se stav majetku každého z nich k okamžiku uzavření manželství se stavem majetku k okamžiku zániku manželství, přičemž manželovi, jehož přírůstky jsou menší, vznikne pohledávka vůči druhému manželovi, a to ve výši jedné poloviny přírůstků „bohatšího“ manžela přesahujících přírůstky „chudšího“ manžela.

Popsaný smíšený model funguje např. ve Švýcarsku či v Německu. Co se týká současných tendencí v oblasti manželského majetkového práva, konstatují autoři, že lze pozorovat jistý odklon od režimu oddělených majetků. V čisté podobě funguje tento režim coby zákonný pouze v Rakousku a v Řecku. Dále pak autoři uvádí, že je-li něco pro manželský majetkový režim v rámci evropské právní kultury kontinentálního typu typické, pak je to mnohost podob úprav majetkových poměrů mezi manžely. Je jen na manželech, kterou z úprav zhodnotí jako pro ně nejvhodnější a kterou si proto nakonec i vyberou.

Dále se též od autorů dozvíme, že oproti zemím evropské právní tradice kontinentálního typu v zemích anglosaského, nebo islámského práva na úpravu majetkových poměrů v rámci rozličných majetkových režimů ve výše uvedené podobě nenarazíme. V anglosaských zemích se v majetkové oblasti pro manžele po uzavření manželství nic nezmění. Možnosti zvláštního uspořádání majetkových vztahů tu ale jsou, a to např. v podobě tzv. „trustu.“ Do „trustu“ manželé vnášejí majetek, který si přejí mít společný pro prospěch svůj nebo svých dětí.

Na tomto místě se ještě zastavím u bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dále jen BSM), kteréžto je předchůdcem současného institutu manželského majetkového práva u nás, SJM. Konceptu BSM zakotvil zákonodárce v dodnes platném občanském zákoníku z roku 1964, čímž došlo k vynětí úpravy majetkových poměrů manželů z rodinného práva.

Literatura často uvádí, že pojem BSM byl patrně vhodnější než záhy zvolené pojmenování, společné jmění, jelikož lépe vystihoval podstatu vlastnictví manželů. Slovem „bezpodílové“ se

spoluvlastnictví manželů vymezovalo proti podílovému spoluvlastnictví. V prvním z uvedených případů nebyla míra účasti na majetku vyjádřena žádným způsobem, jednalo se tedy o vlastnictví bez podílu, kdy každý z manželů vlastnil celou věc. Naproti tomu v případě druhém je ona míra účasti na právech a povinnostech ze vztahu spoluvlastnictví charakterizována podílem na společné věci, který je pojat jako ideální (tzn., že nejde o konkrétní, reálně vydělenou část).³ Vyjádření pomocí podílů se u BSM uplatnilo až v okamžiku jeho vypořádání, kdy byly východiskem podíly rovné (tak jako dnes u SJM). Nově zvolená terminologie tedy nemá takovou vypovídací hodnotu o podstatě institutu. Důvody, které zákonodárce vedly k užití nového pojmu lze vidět v pozměněném rozsahu majetkového společenství manželů, které aktuálně zahrnuje i práva a závazky (koncepte předmětu vlastnictví počítá jen s věcmi, nikoliv s právy a závazky).

Předmětem BSM bývalo vše, co mohlo být předmětem osobního spoluvlastnictví a co nabyl některý z manželů za trvání manželství. Výjimkou byly věci nabyté darem či dědictvím, které si nabývající manžel podržel ve svém výlučném vlastnictví. Z BSM byly dále vyloučeny věci, které povahou a užíváním sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání jednoho z manželů. Pohledávky a dluhy do BSM nepatřily, i když vznikly za trvání manželství v souvislosti s BSM. V případě zániku BSM však bylo třeba takové pohledávky a dluhy vypořádat analogicky dle § 149 a 150.

Dne 1. 8. 1998 nabyla účinnosti novela občanského zákoníku. Ta uvedla v život nový institut manželského majetkového práva, SJM, které je systematicky zařazeno tak jako bylo zařazeno i BSM, tj. do druhé části občanského zákoníku nazvané „Věcná práva“. Počínaje dnem 1. 8. 1998 se tedy BSM přeměnilo na SJM. Věci, které k 1. 8. 1998 tvořily předmět BSM, se staly součástí SJM. Šlo-li o věci sloužící výkonu povolání

³ Nové občanské právo. Kratochvíl Z. a kol.. Orbis, 1965, str. 228 a násl.

jednoho z manželů, které dnes nejsou oproti dřívější úpravě BSM ze SJM vyňaty, tvořily tyto věci i nadále součástí výlučného majetku manžela, kterému sloužily k výkonu povolání a byly v době transformace BSM na SJM v jeho vlastnictví. Zákon dále stanovil, že pohledávky a dluhy, které vznikly před 1. 8. 1998 a které se dle nové úpravy považují za součást SJM, se stávají jeho součástí.

2. Rozsah společného jmění manželů

2.1. Předmět společného jmění

Co spadá do SJM a co je z něj vyloučeno, je stanoveno v § 143. Z důvodu ochrany třetích osob byla uzákoněna vyvratitelná právní domněnka, že majetek manželů nabytý za trvání manželství se pokládá za společný, pokud není prokázán opak. Určení rozsahu SJM je zásadní při jeho vypořádávání.

Dle platné právní úpravy spadá do SJM majetek nabytý některým z manželů nebo oběma manžely společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím či darem a majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela (§ 143 odst. 1).

Majetkem zákon rozumí movité i nemovité věci, pohledávky, ostatní majetková práva a jiné penězi ocenitelné hodnoty. Do SJM tak patří pohledávky z právních úkonů, ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení a dále též majetková práva představující účast manžela v obchodní společnosti či v družstvu, majetková práva z průmyslového a jiného duševního vlastnictví atd.

Na tom, že obchodní podíl (účast společníka ve společnosti a z ní plynoucí práva a povinnosti) může být předmětem SJM, ale nepanovala vždy shoda. Soudy v některých případech dovozovaly, že obchodní podíl do SJM nespadá, přičemž tento svůj závěr odůvodňovaly odkazem na § 143 odst. 2, který stanoví, že stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní

společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev. Smyslem tohoto ustanovení je umožnit manželovi společníkovi vykonávat vůči společnosti příslušná práva plynoucí z jeho postavení samostatně. Pro bytová družstva platí zvláštní právní úprava.

Soudy pak ve zmíněných případech při vypořádání zohledňovaly vklad jednoho z manželů do základního kapitálu společnosti coby investici ze společného majetku do majetku výlučného. K tomuto je namístě poznamenat, že vklad společníka a základní kapitál jsou v zásadě konstantní hodnoty, které nijak nereflektují změny majetkových poměrů společnosti, tj. nakládání s předmětem vkladu a nabývání majetku společností a tedy naprosto nic nevypovídají o hodnotě čistého obchodního majetku, resp. obchodního podílu společníka.

K vyřešení nastíněného problému přispělo rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 700/2004, který se v souvislosti s vypořádáním SJM zabýval obchodním podílem ve společnosti s ručením omezeným. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že s obchodním podílem je spjata majetková hodnota, která je ve smyslu § 118 odst. 1 ObčZ jinou majetkovou hodnotou (majetkem) a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů, neboť to přímo vyplývá z výše citovaného kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel - společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní

společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodní podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 ObčZ, neboť stejnou měrou jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi.

Mezi věci patřící do SJM řadíme i závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, které se týkají majetku náležejícího výhradně jen jednomu z manželů a s výjimkou závazků přesahujících svým rozsahem míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které manžel převzal bez souhlasu druhého manžela (§ 143 odst. 2). Co se rozumí mírou přiměřenou majetkovým poměrům není zcela jasné. Objevil se i názor,⁴ že majetkovou přiměřenost je třeba posuzovat v kontextu sociální vrstvy, k níž manželé patří. Dle mého jsou správné argumenty obsažené v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila,⁵ jimiž je tento názor vyvrácen. Uvedené hledisko je tu označeno za velmi vágní, když majetkové poměry rodiny závisí na více faktorech než jen na příjmech z práce, které lze ostatně pro určitou skupinu povolání (lékaři, právníci, učitelé, řemeslníci či podnikatelé) sotva určit.

Dle názoru obsaženého v naposled jmenované publikaci, s nímž se ztotožňuji i já, je třeba hodnotit majetkové poměry daného manželství, přičemž je třeba zároveň přihlédnout k účelu, k jehož realizaci manžel závazek převzal (např. zda k rekonstrukci společné věci manželů nebo v souvislosti se zakoupením luxusní věci vymykající se rozumným potřebám domácnosti manželů).

Zajímavý je problém zařazení závazků vzniklých v souvislosti s porušením právní povinnosti, tj. z civilních či trestních deliktů. Zákon na tento případ totiž nepamatuje. Dle

⁴ Občanský zákoník. Komentář. Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kol., C.H.Beck, 2004, str. 412

⁵ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 92

publikace J. Dvořáka a J. Spáčila⁶ tak bude třeba vycházet z toho, že závazek vzniklý za trvání manželství, který bude možné podřadit pod některou z výjimek uvedenou v § 143 odst. 1, nebude do SJM spadat. Jak se dále ve zmíněné publikaci uvádí, s ohledem na to, že občanský zákoník nerozlišuje v rámci SJM závazky podle právního důvodu jejich vzniku, nýbrž pouze dle přiměřenosti majetkovým poměrům, je nutno na závazky vzniklé v důsledku porušení právní povinnosti analogicky aplikovat ta ustanovení občanského zákoníku, která podmiňují zařazení závazku do společného jmění jeho rozsahem, resp. přiměřeností k majetkovým poměrům manželů (§ 143 odst. 1 písm. b), když se toto ustanovení jeví jako nejbližší. Toto řešení se jeví jako rozumné i mně.

Jak již bylo zmíněno shora, je zahrnutí závazků a pohledávek do manželského majetkového společenství novinkou, pod jejímž vlivem byl zformulován sám pojem SJM. V dobách, kdy byly majetkové poměry mezi manžely upraveny v rámci BSM, nebyl režim závazků a pohledávek vzniklých za trvání manželství tak úplně jasný. Předmětem BSM mohly být totiž toliko věci. Nakonec v této souvislosti převážil názor, že práva a závazky součástí BSM nejsou, avšak při zániku BSM se dle zásad platných pro vypořádání BSM vypořádají.

2.2. Výlučný majetek manželů

Co se týká výlučného majetku, pak do této masy nabývá manžel majetek za předpokladu, že nejde o zákonem uvedený případ nabytí do SJM.

Jak již bylo zmíněno shora, je ze SJM vyňat majetek získaný dědictvím či darem a majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela.

Vynětí darovaných a zděděných věcí ze SJM je výrazem respektu dárcova, popř. zůstavitelova záměru dát či odkázat věc jedné konkrétní osobě (jednomu z manželů). Věc darovaná či

⁶ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 93, 94

odkázaná se však nestane součástí SJM ani za předpokladu, že dárce, popř. zůstavitel bude mít v úmyslu obohatit oba z manželů. Za takových okolností se věc stane předmětem podílového spoluvlastnictví manželů. Jak se dočteme v publikaci J. Dvořáka aj. Spáčila,⁷ opačné řešení obsahují téměř všechny zahraniční úpravy. Ve zmíněné publikaci se dále uvádí, že de lege ferenda lze jen naléhavě doporučit, aby evropský legislativní přístup ohledně právního režimu majetku manželům darovaného či zděděného pronikl i do budoucí úpravy majetkových vztahů mezi manžely v českém občanském zákoníku. S tímto názorem nelze než vyslovit souhlas.

Co se týká majetku nabytého jedním z manželů za jeho výlučný majetek, pak tento majetek zůstane ve výlučném vlastnictví manžela i za situace, kdy hodnota nabytého majetku zdaleka neodpovídá hodnotě původní věci nebo kdy je naopak hodnota nabytého majetku významně vyšší, než-li hodnota původní věci.

Zákon ze SJM též vylučuje věci sloužící osobní potřebě jen jednoho manžela a věci vydané dle restitučních předpisů jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka (§ 143 odst. 1).

Dojde-li k převzetí závazku bez souhlasu druhého manžela a je-li zároveň překročena míra přiměřené majetkovým poměrům manželů (k tomu, co se touto mírou rozumí, viz. výše), případně závazek do výlučného majetku manžela, jenž závazek převzal. Do SJM nespádají ani závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jen jednomu z manželů.

Součástí SJM dále netvoří práva spjatá neoddělitelně s osobou jednoho z manželů. Konkrétně se jedná např. o osobnostní práva podle § 11 zák. č. 121/2000 Sb., autorský zákon

⁷ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 61

(majetková práva podle § 12 právě uvedeného zákona naproti tomu do SJM patří), právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění.

Majetkoprávní vztahy vzniklé na základě toku prostředků směrem z jednoho výlučného majetku do druhého se řídí obecnými předpisy, není-li stanoveno jinak. Speciálním ustanovením aplikovatelným na tyto případy je § 114, který stanoví, že promlčení mezi manžely ani nepočíná, ani neběží, nejde-li o úroky a opětuující se plnění. Promlčecí doba začne běžet teprve se zánikem manželství.

Příkladem právě uvedeného vztahu mezi manžely je vztah odpovědnosti za škodu, který vzešel z jednání jednoho z manželů, jímž byla způsobena škoda na výlučném majetku manžela druhého. Touto problematikou se ve svém článku zabývá Tichý V.,⁸ když se zde vyjadřuje k otázce realizace odškodnění, přičemž nakonec dospívá k závěru, že odškodnění nelze provést z prostředků z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jelikož by byl poškozený hojen z jeho vlastního majetku. K úhradě škody se má tedy užít výlučného majetku škůdce. Nárok na náhradu škody se začne promlčovat až zánikem manželství poškozeného a škůdce.

Jak již bylo zmíněno shora, za účinnosti BSM byly ze společného majetku vyňaty věci sloužící výkonu povolání. Do společného majetku pak tyto věci zahrnula až zákonná úprava zakládající SJM. Je otázka, zda jde o zrovna ideální řešení. Vynětí věcí sloužících výkonu povolání ze společného majetku mělo zcela jasné poselství, když bránilo tomu, aby byl manžel při rozvodu zbaven věcí, s jejichž pomocí si obstarával obživu. Jak se uvádí v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila,⁹ i když důvody, které k tomuto kroku zákonodárce vedly, nelze podceňovat (v mnoha případech neexistoval v manželství jiný majetek, než právě ten, který sloužil

⁸ Bulletin Advokacie, 1986, str. 40, Tichý V., K odpovědnosti za škodu způsobenou mezi manžely

⁹ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 100

k výkonu povolání manžela), zůstává sporné, zda právě touto cestou se mělo rozšíření SJM ubírat.

Vcelku nevyváženě působí současná úprava rozvrhu výnosů a závazků z výlučného majetku. Zatímco výnosy z výlučného majetku putují do SJM, závazky týkající se výlučného majetku zůstávají součástí této oddělené masy jmění.

V praxi se též stává, že není tak úplně jasné, zda se jedná o majetek výlučný či společný. Příkladem mohou být nároky z registrované kuponové knížky. Nejvyšší soud v této věci dospěl k závěru, že se jedná o osobní nárok každého z manželů, který do společného majetku nespadá, stejně jako akcie nabyté v kuponové privatizaci.

Hojně diskutována byla rovněž otázka, zda do SJM zahrnout právo na mzdu. Vzhledem k tomu, jak je koncipován rozsah SJM, kdy jsou oproti BSM jeho předmětem i pohledávky, mohlo by se zdát, že právo na mzdu do SJM spadat bude. Klíčová je však v tomto případě skutečnost, že právo na mzdu je dle zákoníku práce považováno za osobní nárok zaměstnance. Z toho lze dovodit, že nárok na mzdu do SJM zahrnout nelze.

Při smluvních způsobech nabytí je za účelem určení příslušnosti věcí k výlučné či společné mase majetku zapotřebí sledovat následující okamžiky. Aby se movitá věc stala součástí výlučného majetku manžela, musí být před uzavřením manželství nejen uzavřena smlouva, nýbrž by mělo dojít i k převzetí věci, když dle zákona dochází k nabytí vlastnictví teprve okamžikem převzetí věci. Vzhledem k tomu, že jde o ustanovení dispozitivní, mohou si účastníci dohodnout něco jiného. Výjimky z uvedeného pravidla stanoví i zákon.

U věcí nemovitých je okamžik nabytí vlastnictví různý v závislosti na tom, zda jde o nemovitost evidovanou v katastru nemovitostí či nikoliv. U evidovaných nemovitostí dochází k nabytí vlastnictví k okamžiku, k němuž se vážou právní účinky vkladu (tj. k okamžiku podání návrhu na vklad).

Jak se můžeme dočíst v publikaci M. Selucké a R. Petrové,¹⁰ byl-li návrh na vklad podán jedním z manželů ještě před uzavřením manželství, bude byt ve vlastnictví pouze tohoto manžela a to i v případě, kdy kupní cena bude zaplacená za trvání manželství. Pokud však bude návrh na vklad podán kdykoliv po uzavření manželství a právní účinky nastanou tedy po uzavření manželství, pak bude byt součástí společného jmění manželů.

Pro nemovitost ve výstavbě pak platí následující. Předně je tu třeba rozlišit tři odlišná stadia, a to konkrétně stavbu tvořící ještě součást pozemku, dále pak stavbu rozestavěnou a nakonec stavbu dokončenou. Dle ustálené judikatury přestává být rozestavěná stavba součástí pozemku okamžikem, kdy je patrné stavebně technické a funkční uspořádání prvního nadzemního podlaží. Teprve tehdy se stavba stává samostatnou věcí (viz. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Cdon 1305/96; rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 111/98, Soudní rozhledy, 1998, č. 12, s. 318; Nejvyšší soud ČR sp. zn. 22 Cdo 2534/2000 (C 1008) a Nejvyšší soud ČR sp. zn. 20 Cdo 931/2001 (C 208)).¹¹

Pokud je tedy v okamžiku uzavření manželství stavba v takovém stadiu rozestavěnosti, že ji lze považovat za samostatnou věc, pak se součástí SJM nestane. Naopak pokud dojde k dosažení příslušného stadia rozestavěnosti teprve po uzavření manželství, nemovitost se součástí SJM stane.

U nemovitostí, které nejsou předmětem evidence, dochází k nabytí vlastnictví okamžikem účinnosti smlouvy.

Současná právní úprava manželského majetkového práva je co do formulace předmětu společného majetku manželů srovnatelná s ostatními evropskými úpravami, když, jak se uvádí v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila,¹² je předmět majetkového společenství evropskými právními úpravami vymežován tak, že jej tvoří vše, co je nabyto některým z manželů nebo jimi společně za

¹⁰ Vlastnictví bytu. Selucká M., Petrová R.. Computer Press, a.s., Brno, 2006, str. 147

¹¹ k tomuto též viz. Soudní rozhledy, 1998, č. 12, str. 313, Balák F., Des Z., Spáčil J., K pojmu „stavba“ z hlediska občanskoprávního v judikatuře posledních let

¹² Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 67

trvání manželství a zákon (nebudeme-li uvažovat smluvní modifikace) to výslovně z majetkového společenství nevyklučuje.

Zároveň formulace předmětu SJM vychází jak ze svého přímého předchůdce, tj. z BSM, tak i z tzv. zákonného majetkového společenství manželů zakotveného v zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Vzhledem k této provázanosti lze při řešení problémů spojených s vymezením předmětu SJM bez větších obtíží užít judikaturu z doby platnosti BSM.

2.3. Modifikace rozsahu společného jmění

V současné době mohou manželé, popř. muž a žena před uzavřením manželství, rozšířit či zúžit rozsah SJM smlouvou ve formě notářského zápisu, a to jak u majetku a závazků vzniklých v budoucnosti, tak i u majetku a závazků, které již SJM tvoří. Předmětem smlouvy přitom mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky.

K oddálení vzniku SJM viz výše.

Dojde-li k rozšíření zákonného rozsahu SJM, stanou se jeho součástí i majetek a závazky, které jsou ze SJM dle § 143 odst. 1 vyloučeny.

Zúžením zákonného rozsahu SJM dojde k vynětí majetku a závazků, které by SJM jinak tvořily. Vyňatou masu majetku, která nebyla vypořádána ve smlouvě o zúžení, je nezbytné následně vypořádat. Vypořádání se řídí obecnými ustanoveními, tj. ustanovením § 149.

Ke zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti může též dojít k návrhu některého z manželů rozhodnutím soudu. Soud může vyhovět návrhu účastníka za předpokladu existence závažných důvodů (§ 148 odst.1). Získá-li jeden z manželů oprávnění k podnikání, nebo stane-li se neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, pak soud návrhu účastníka vyhová vždy (§ 148 odst. 2). Pokud soud SJM zúží, je opět nezbytné vyňatý majetek vypořádat.

Modifikace zákonného rozsahu SJM se přitom promítne do konečné podoby masy majetku rozhodné pro vypořádání SJM při jeho zániku.

Jelikož se budu později samostatně věnovat vypořádání SJM vyňatého ze společné masy majetku smlouvou o zúžení popř. rozhodnutím soudu, tak se k tématu zúžení SJM ještě vrátím.

3. Jednotlivé případy zániku společného jmění manželů a jeho vypořádání

Specificky normované majetkové vztahy mezi manžely mají jen dočasné trvání. Nejpozději smrtí, popř. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého SJM nakonec zanikne. V případě, že SJM zanikne, ukládá občanský zákoník provést vypořádání dle zásad v něm uvedených (viz. kogentní § 149 odst. 2).

V případě zániku SJM smrtí, popř. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého provede soud vypořádání dle § 1751 občanského soudního řádu (dále jen OSŘ). Dle odst. 1 tohoto ustanovení měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění manželů, rozhodne soud o obecné ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi.

SJM může též zaniknout již rozvodem manželství. V takovém případě se majetkové poměry bývalých manželů vypořádají dle obecných ustanovení občanského zákoníku (§ 140 odst. 2).

SJM však může zaniknout ještě dříve. Konkrétně se jedná o dva zákonem předvídané případy zániku SJM za trvání manželství. V prvním případě zaniká SJM dlužníka a jeho manžela okamžikem, kdy dojde ke zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkurzu v insolvenčním rejstříku. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Zaniklé SJM se po prohlášení konkursu vypořádá (§

268 ve spojení s § 245 zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, insolvenční zákon).

Ve druhém případě počítá zákon se zánikem SJM za trvání manželství výrokem o propadnutí majetku (§ 66 odst. 4 zák. 40/2009 Sb., trestního zákoníku).

Právě uvedené způsoby zániku SJM, kdy je zapotřebí provést vypořádání, se v zásadě týkají společného majetku manželů jako celku. SJM však může zaniknout i ke konkrétnímu majetku, popř. závazku. Pak se jedná o obvyklé způsoby zániku vlastnického práva, jako je např. prodej, darování, zničení apod.

K vypořádání SJM je též třeba přistoupit v případě, že byl jeho rozsah zúžen smlouvou dle § 143a anebo rozhodnutím soudu dle § 148.

V této práci se budu nejprve věnovat vypořádání SJM, které zaniklo rozvodem manželství. Posléze se budu zabývat vypořádání SJM zaniklého smrtí, popř. prohlášením za mrtvého jednoho z manželů. Teprve potom se rozepíšu o vypořádání SJM zaniklého ještě za trvání manželství v souvislosti s uložením trestu propadnutí majetku a dále pak v souvislosti s prohlášením konkurzu na jednoho z manželů. Nakonec se též zmíním o vypořádání společného jmění manželů v důsledku zúžení společného jmění manželů dohodou, popř. rozhodnutím soudu.

4. Režim zaniklého dosud nevypořádaného společného jmění manželů

Zákon režim zaniklého SJM, které dosud nebylo vypořádáno, neřeší. Komentář k občanskému zákoníku¹³ uvádí, že by se měly vztahy k tomuto majetku řídit ustanoveními platnými pro SJM. Obdobné stanovisko se objevuje i v jiných publikacích.¹⁴

¹³ Občanský zákoník. Komentář. Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kolektiv, C.H.Beck, 2004, str. . .

¹⁴ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 166 a násl.

Užití ustanovení platných pro SJM je zde pak opíráno o § 853, který stanoví, že pokud nejsou občanskoprávní vztahy zvláště upraveny ani tímto zákonem, ani jiným zákonem, řídí se ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší. Přitom se tu zároveň poukazuje na nutnost respektování skutečnosti, že jde o zaniklé SJM, což vede k modifikaci použitých ustanovení o SJM. Následkem je především ukončení dalšího přísunu majetku a závazků do masy ze zdrojů, které tvoří SJM. Ode dne zániku SJM nabývá každý z (bývalých) manželů zvlášť. Nabývají-li (bývalí) manželé společně, vzniká jim podílové spoluvlastnictví. Masa dosud nevypořádaného majetku se tedy bude napříště rozrůstat už jen o výnosy ze společného majetku.

Bývalí manželé (popř. i ten, kdo nastoupil na místo jednoho z manželů) budou i v tomto mezidobí věci z masy užívat, popřípadě jimi disponovat. Dojde-li k dispozici s takovou věcí, případně do nevypořádaného SJM majetkový ekvivalent zcizené hodnoty. Prostředky nezbytné k údržbě společně užívaných věcí by měly být vynakládány rovněž společně. Bude-li společnou věc užívat jen jeden z účastníků, měly by být údržba a provoz takové věci hrazeny z výlučných prostředků užívajícího účastníka.

K této problematice bylo judikováno, že bývalý účastník společného jmění manželů nemůže zcela vyloučit druhého z užívání věci, která dosud nebyla po zániku společného jmění vypořádána, nejde-li o případ, že účastníci měli ve společném jmění anebo ve vlastnictví dvě věci sloužící stejnému účelu (usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2263/2004).

Dále bylo též judikováno, že stejně jako za trvání bezpodílového spoluvlastnictví má každý z manželů i v době po zániku bezpodílového spoluvlastnictví do jeho vypořádání právo na podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z majetkového společenství. Domáhá-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na

třetí osobu, nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny (Soubor rozhodnutí NS ČR 412).

V některých státech se přitom můžeme setkat s tím, že se majetkové společenství manželů po svém zániku proměňuje na podílové spoluvlastnictví manželů. Vypořádání společného majetku manželů je pak řešeno dle ustanovení o vypořádání podílového spoluvlastnictví a nikoliv dle speciálních ustanovení o vypořádání majetkového společenství manželů. Touto cestou se mimochodem též kdysi vydal zákon o právu rodinném z roku 1949.

B. Zvláštní část

1. Vypořádání společného jmění manželů zaniklého rozvodem

1.1. Zánik manželství a společného jmění manželů rozvodem

Rozvod je jediný možný způsob zániku manželství za života obou manželů a jeho právní úpravu najdeme v hlavě páté ZOR. Co se týká frekvence rozvodů, pak lze v současné době pozorovat nárůst jejich počtu, a to zejména u mladších párů, které se mnohdy berou kvůli ženině těhotenství. Za takovýchto okolností vykazuje vztah podstatně menší stabilitu a snadněji podléhá krizím. Manželství vystavěné na křehkých základech se tak nejdou náhle bortit. K nejfrekventovanějším příčinám rozvodu patří dle statistik především rozdílnost povah a názorů, neuvážený sňatek, nevěra, alkoholismus a nezájem o rodinu.

Zajímavé je, že k rozvratům vztahů dochází nejčastěji čtyři roky po narození prvního dítěte. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že uvedená doba se shoduje s časovým rozpětím, které se během vývoje člověka, rodiče, ustálilo jako tzv. perioda pevného vztahu, kdy rodiče zůstávali spolu, aby se tak co možná nejlépe postarali o potomka nacházejícího se stále ještě ve zranitelném věku. Nedojde-li v této fázi k novému počtí, vytvoří se prostor pro založení nového vztahu.

Za důvod rozvodu se považuje kvalifikovaný rozvrat manželského společenství, jímž se rozumí rozvrat hluboký a trvalý, kdy již nelze obnovení manželství očekávat. Základní podoba rozvodu spočívá v rozhodnutí soudu na návrh jednoho z manželů, který dokazuje existenci kvalifikovaného rozvratu. Je-li takový rozvrat dokázán, může soud manželství rozvést, nebrání-li tomu zájem nezletilého dítěte, daný zvláštními důvody.

Dále existuje odvozená varianta rozvodu, který probíhá bez zjišťování příčin rozvratu (jde o tzv. nesporný rozvod dle § 24a ZOR). K uskutečnění tohoto typu rozvodu je nutné, aby se druhý manžel k návrhu připojil, přičemž manželství musí trvat alespoň jeden rok. Další podmínkou tohoto typu rozvodu je, že spolu manželé nejméně šest měsíců nežijí. Ani v tomto případě pak soud nesmí zjistit výskyt překážky rozvodu, spočívající v zájmech nezletilého dítěte, daných zvláštními důvody. Manželé jsou povinni soudu předložit smlouvy vypočtené v naposled uvedeném ustanovení upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost (blíže k těmto smlouvám viz. dále). Všechny uvedené smlouvy musí mít písemnou formu a podpisy manželů na nich musí být úředně ověřeny. Konečně je též nezbytné předložit soudu, před nímž rozvodové řízení probíhá, rozhodnutí soudu péče o nezletilé schvalující dohodu rodičů o úpravě poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu.

Druhou odvozenou variantou je rozvod ztížený (24b ZOR). V tomto případě žalovaný manžel nesouhlasí s návrhem na rozvod. Soud manželství nerozvede, prokáže-li žalovaný manžel absenci viny na rozvratu porušením manželských povinností a je-li zřejmé, že by žalovanému manželovi rozvodem vznikla zvlášť závažná újma. Žijí-li ale manželé odděleně již tři roky a déle, rozvede soud manželství i přes námitky žalovaného manžela, nebrání-li tomu opět zájmy nezletilého dítěte.

Zánikem manželství, tzn. ke dni, kdy rozsudek o rozvodu manželství nabude právní moci, pomíjí důvod zvláštní formy

úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Zánikem manželství tudíž dojde i k zániku SJM (§ 149 odst. 1).

Zánik SJM je přitom jen jedním z mnoha právních následků rozvodu manželství. V majetkové rovině má zánik manželství rovněž dopady na společný nájem bytu manžely, přičemž rozvedenému manželovi též za určitých okolností vzniká nárok na výživné. K právním následkům nemajetkového typu patří zánik všech práv a povinností plynoucích z osobního vztahu manželů, tj. např. zánik povinnosti žít spolu, být si věrni apod. (§ 18 ZOR). Dále též dochází ke změně osobního statusu manžela na „rozvedený“, přičemž je možno požádat o změnu dosavadního příjmení, které představuje společné příjmení převzaté od druhého manžela.

1.2. Jednotlivé způsoby vypořádání společného jmění manželů

Vypořádání lze provést dohodou (§ 150 odst. 1), soudním rozhodnutím vydaným na návrh manželů (§ 150 odst. 3) a konečně též zákonnou domněnkou (§ 150 odst. 4). Každý ze způsobů vypořádání lze využít samostatně, nebo spolu s jedním ze zbylých popř. i spolu s oběma zbylými způsoby. Je tedy možné dohodnout se ohledně osudu části masy a její zbytek nechat vypořádat soudem, popř. dohodnout se o určité věci, o jiné věci dát návrh k soudu na její vypořádání a zbytek nechat vypořádat domněnkou.

Výsledkem vypořádání je stav, kdy se každý z manželů stává výlučným vlastníkem části majetku z vypořádané masy. Přitom je třeba zdůraznit, že se tu nejedná o nabytí vlastnictví manželem, jemuž byla věc přikázána. Jak se správně uvádí v článku M. Králíka,¹⁵ je třeba v tomto případě vycházet z toho, že v rámci SJM má každý z manželů vlastnické právo k celé věci omezené pouze vlastnickým právem druhého manžela. V rámci

¹⁵ Právní rozhledy, 2008, č. 21, str. 769, Králík M., Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů)

vypořádání pak pouze dochází k přikázání věci do jeho výlučného vlastnictví, tentokrát bez práva druhého z bývalých manželů.

V praxi může nastat situace, kdy dojde k zániku SJM rozvodem a kdy ještě před provedením vypořádání tohoto zaniklého SJM uzavře jeden z manželů sňatek, čímž vznikne SJM nové. Existují tu tedy vedle sebe dvě SJM, jedno zaniklé, nevypořádané a jedno „živé,“ plně funkční. Majetek, který vzejde z vypořádání zaniklého SJM, poputuje do odděleného majetku novomanžela. Jak již bylo uvedeno shora, nejedná se tu o nabytí majetku za trvání manželství dle § 143 odst. 1, nýbrž o pozbytí vlastnictví u jednoho a přetrvání vlastnictví u druhého manžela. Došlo-li by pak v rámci vypořádání k placení peněžitého vyrovnání bývalému manželovi z prostředků nového SJM, vznikla by tímto v souladu s § 149 odst. 2, věty druhé pohledávka společného majetku manželů za výlučným majetkem manžela.

1.2.1. Vypořádání společného jmění dohodou

1.2.1.1. Dohoda jako prostředek vypořádání komplexního i

dílčího

Vypořádání dohodou zákon upřednostňuje, když v ní účastníci mohou vyjádřit své individuální zájmy a preference vůči určitému majetku. Teprve nedojede-li k dohodě, řeší věc soud.

Původně bylo požadováno, aby se dohoda týkala veškerého majetku spadajícího do BSM. Pakliže se tak nestalo, považovala se celá dohoda za neplatnou (R 42/1972, str. 131). V konečném důsledku tento požadavek umenšoval význam dohody v praxi, jelikož pravděpodobnost opomenutí některé věci v dohodě byla vždy velmi vysoká. Jak uvádí dobová literatura,¹⁶ začala se z toho důvodu užívat „generální klauzule“, např. „kdyby se objevily další věci, které nebyly jmenovány v uzavřené dohodě, zůstanou ve vlastnictví toho, kdo na ně přišel“, popř. „toho, v jehož moci zůstaly“. Jinak by objevením každé nové věci nastala situace,

¹⁶ Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Bičovský J., Orbis-Praha 1978, str. 167

jakoby k dohodě nedošlo. Dohodu by tak bylo zapotřebí dovršit doplněním.

Generální klauzule byla i judikována (R 62/1974). Soud vylíčil její užití např. v písemně uzavřené dohodě o vypořádání, kde budou uvedeny jen některé věci nebo jiné majetkové hodnoty, a to, komu z nich případnou a zároveň účastníci připojí k této dohodě prohlášení o tom, že nemají vůči sobě další nevypořádané nároky z bezpodílového spoluvlastnictví.

Zákon tedy původně neumožňoval podání návrhu na soudní vypořádání jen ohledně části majetku, která byla v dohodě záměrně opomenuta. Na otázku, proč ustanovení § 149 předpokládá dohodu rozvedených manželů ohledně veškerého majetku tvořícího BSM, odpovídala soudní praxe tak, že by jinak nedošlo k vypořádání takovým způsobem, jak to zákonné ustanovení předpokládá. Byla-li by připuštěna mimosoudní dohoda o části bezpodílového spoluvlastnictví, vylučovalo by to soud z možnosti komplexně uspořádat majetkové vztahy mezi manžely se zřetelům ke všem hlediskům uvedeným v § 150 (R 70/1965, str. 139).

Tento stav trval až do chvíle, kdy zákon č. 131/1982 Sb. nově formuloval § 149 odst. 4 (dnes § 150 odst. 4), který zavedl nevyvratitelnou zákonnou domněnku vypořádání. Ta se uplatní, nedojde-li do tří let od zániku BSM (SJM) k jeho vypořádání dohodou, popř. není-li v této lhůtě podán návrh na vypořádání soudem. Díky této změně byl revidován výše nastíněný názor na možnost podání návrhu na částečné vypořádání. Napříště je tedy možné dohodnout se i jen o některých věcech ze SJM, aniž by to působilo neplatnost takové dohody. Ve zbytku pak lze podat návrh na vypořádání, popř. je též možné podat návrh jen ohledně některých zbývajících věcí, čímž vzniká prostor pro uplatnění zákonné domněnky.

Jak se uvádí v publikaci J. Dvořáka,¹⁷ názor, dle kterého se dohoda o části majetku nepřipouští, byl neudržitelný již v době

¹⁷ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 195

před novelou, když jen jediný opomenutý hrnec nakonec způsobil neplatnost dohody (arg. ad a absurdum). Možnost i jen částečného vypořádání dohodou byla po novele dovozena též soudní praxí (viz. rozsudky Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1622/98, sp.zn. 22 Cdo 1283/2003).

1.2.1.2. Lhůta k uzavření dohody

Nejasnosti panovaly ohledně tříleté lhůty stanovené pro uzavření dohody, pakliže jejím předmětem byla nemovitost. Šlo o to, zda v této lhůtě postačí pouhé uzavření dohody, či zda je zapotřebí, aby v této době nastaly i právní účinky vkladu, což by vyžadovalo podat ve lhůtě tří let u katastrálního úřadu návrh na vklad. Pohledy na věc se rozcházely. Veselý J.¹⁸ vyslovil názor, že postačí pouhé uzavření dohody. Návrh na vklad pak lze podat v časově neomezené lhůtě, neboť ani uplynutí času nemůže změnit nic na vázanosti účastníků jejich projevy vůle (stejně argumentoval i Ústavní soud, N 201/1996).

Fiala J.¹⁹ zastává názor opačný, tj. že uplynutím tří let vázanost projevy vůle vyjádřenými v dohodě ohledně nemovitosti, stran které nebyl podán návrh na vklad, zaniká, a to v důsledku přeměny nevypořádaného SJM na podílové spoluvlastnictví. Jmenovaný autor pak rozlišuje mezi závazkově právní účinností smlouvy, která nastává jejím uzavřením a věcně právními účinky, k nimž dochází vkladem do katastru nemovitostí ke dni podání návrhu na vklad. K tomuto názoru se v zájmu zachování právní jistoty přiklání i Dvořák J.,²⁰ rovněž tak se s ním můžeme setkat i v komentáři k občanskému zákoníku.²¹

¹⁸ Ad Notam 1998, č. 3, str. 58, Veselý J., Změny v právní úpravě majetkového společenství manželů v oblasti nemovitostí a jejich úskalí; Právní rozhledy, 1998, č. 6, str. 301, Veselý J., Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů

¹⁹ Právní rozhledy, 1999, č. 2, str. 79, Fiala J., K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání

²⁰ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 228

²¹ Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Eliáš K., Linde Praha, 2008, str. 684

V uvedeném smyslu se nakonec vyslovil i Ústavní soud: Je nezbytné odlišit účinky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů působící *inter partes* a jeho věcněprávní důsledky. Nelze pochybovat o tom, že vypořádáním se rozumí uspořádání vlastnických vztahů mezi manžely k věcem, které byly předmětem bezpodílového spoluvlastnictví v době zániku manželství, a z tohoto důvodu je nevyhnutelné respektování stejného režimu jako v případě nabývání, změn nebo pozbývání věcných práv, tj. u nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí též provedení vkladu do katastru nemovitostí. S ohledem na § 2 odst. 3 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, je třeba, aby návrh na vklad byl doručen ve stanovené lhůtě příslušnému katastrálnímu úřadu. Právní účinky vkladu se vždy vážou ke dni doručení návrhu na vklad katastrálnímu úřadu a nikdy k žádnému jinému datu. K vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů proto dochází dnem, ke kterému nastupují účinky vkladu. Z tohoto důvodu musí být nejpozději poslední den lhůty určené k vypořádání podán návrh na vklad. Nebyl-li návrh na vklad podán, uplynutím lhůty nastoupila domněnka o vypořádání zakotvená v § 149 odst. 4 občanského zákoníku, i když dohoda o vypořádání byla uzavřena. Zákon totiž nevyžadoval pouze uzavření dohody, ale spojoval nastoupení zákonné domněnky se skutečností, že nedošlo k vypořádání dohodou, přičemž pouhé uzavření dohody ještě neznamená vypořádání, protože nadále zůstávají zachovány původní spoluvlastnické vztahy. Tyto závěry se *mutatis mutandis* uplatní též při vypořádání současného majetkového společenství manželů, tj. společného jmění (§ 150 odst. 4 občanského zákoníku (usnesení Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 412/2000). Stejně stanovisko zaujalo i občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu sp.zn. Cpjn 38/98.

Argumenty snesené jmenovanými autory a soudy ve prospěch naposled uvedeného názoru považují za přesvědčivé.

V souvislosti s tříletou lhůtou vyvstal ještě další problém, jímž se ve svém článku zabývají autoři Vašíček M. a Chobola J.²² Tito autoři snášejí argumenty, jež mají vést k rozrušení dosavadních pohledů na danou věc, které neposkytují žádného prostoru pro mimosoudní dohodu po vypršení lhůty, jejíž povaha je označována jako striktně hmotněprávní. Autoři nejprve blíže objasňují charakter a poslání zákonné domněnky vypořádání, hovoří o její subsidiaritě ve vztahu k zákonem preferované dohodě a k podání návrhu na vypořádání soudem, dále též zdůrazňují, že má domněnka zamezit vzniku stavů charakterizovaných právní nejistotou, kdy se manželé ze své vůle nemohli či nechtěli vypořádat a jejich majetkové poměry k věcem ze zaniklého SJM tak zůstaly neřešeny. Domněnka tedy nemá sloužit jako trest za nedodržení lhůty k vypořádání. Autoři vyzdvihují volní stránku dohody o vypořádání a rovněž tak návrhu na vypořádání, kdy si oba tyto úkony žádají iniciativu účastníků. Předpokládá se, že budou-li účastníci natolik bdělí, že ve lhůtě uzavřou buď dohodu, nebo podají návrh k soudu, dojde v obou případech k eliminaci účinku domněnky, způsobené subjektivní právní skutečností, tzn. právním úkonem bývalých manželů. Podají-li tedy účastníci návrh na vypořádání, možné působení domněnky se tímto vyloučí, a to bez ohledu na délku trvání řízení. Za těchto okolností však přetrvává možnost využít druhý ze způsobů vypořádání, jež si stejně jako podání návrhu žádá určitou aktivitu účastníků. Lhůta pro vypořádání jest tedy dobou, v níž se čeká na intervenci účastníků, jíž by se vyloučil účinek domněnky jakožto náhradního nástroje k nastolení právní jistoty. Lhůta tedy není konstruována jako mez pro konečné vypořádání. Závěrem autoři kritizují nepatřičnost situace, kdy probíhá řízení, jež záhy poznamenají průtahy a dle ustálené praxe a judikatury je účastníkům díky za řízení uplynuvší lhůtě znemožněno ukončit dohodou tento z jejich popudu zahájený proces, jež se v onom konkrétním případě ukázal

²² Právní rozhledy, 2002, č. 9, str. 441, Vašíček M., Chobola J., Nad povahou lhůty pro vypořádání

být neefektivním způsobem vypořádání. Takový stav je označován za nesouladný s jedním z nejzákladnějších principů občanského práva, jímž je smluvní volnost stran a paradoxně může stávající interpretace vést k výsledku, jemuž měla právní úprava čelit, tzn. k oné nežádoucí právní nejistotě.

Judikatura je v diskutované otázce momentálně nejednotná. Dle jednoho z rozhodnutí mohou bývalí manželé vypořádat společné jmění mimosoudní dohodou i po uplynutí tří let od zániku manželství, pokud probíhá soudní řízení o vypořádání rozvodem zaniklého společného jmění, neboť nevyvratitelná domněnka podílového spoluvlastnictví bývalých manželů k vypořádávanému majetku nemohla s ohledem na probíhající soudní řízení nastat - § 150 odst.4 (R 44/2000). Jiné rozhodnutí z téhož období zní následovně: za trvání řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů zahájeného včas, tedy ve lhůtě tří let od zániku bezpodílové spoluvlastnictví manželů, nelze po uplynutí této lhůty platně uzavřít dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (SR 4/2000, str. 103). Ke stejnému závěru dospěl již dříve Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku vydaném pod sp.zn. 22 Cdo 2574/98).

Já osobně považuji argumenty Vašíčka M. a Choboly J. za logické a jejich závěry tudíž za správné. Nezdá se mi totiž rozumné, aby bylo bývalým manželům bráněno v dohodě, když domněnka vypořádání pro stále probíhající soudní řízení nemohla nastoupit a proces se vleče nad očekávání všech zúčastněných přespříliš dlouho.

1.2.1.3. Náležitosti dohody

Pro uzavření dohody platí obecná ustanovení o náležitostech právních úkonů, tzn. že dohoda musí být učiněna svobodně, vážně, určitě a srozumitelně, jejím předmětem nesmí být plnění nemožné (§ 37) a dále se též dohoda nesmí protivit § 39, dle kterého je neplatný právní úkon, který svým účelem nebo obsahem

odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům. Pojem „dobré mravy“ je pak definován např. v publikaci J. Salače.²³ Dle autora jde o mimoprávní hodnoty společné určité společnosti na určitém stupni jejího vývoje – chápané jako nezpochybnitelné minimum slušnosti všech spravedlivě uvažujících jedinců.

Svoboda rozhodování může být často ohrožena zejména v případě, že spolu manželé bydlí i po rozvodu, následkem čehož mnohdy gradují krize v osobní rovině, což může též vyústit až v nepřijatelné donucovací praktiky při řešení majetkových otázek.

Dohoda o vypořádání SJM musí být uzavřena osobami k tomu způsobilými. Dle § 8 vzniká způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu zletilostí, tj. dovršením 18. roku věku. Před dosažením 18. roku věku se pak zletilost nabývá uzavřením manželství. Jelikož se ale takto nabytá zletilost zánikem manželství, popř. prohlášením manželství za neplatné neztrácí, může dohodu o vypořádání SJM uzavřít i osoba, které ještě nebylo 18 let.

Neplatná je dohoda uzavřená osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, popř. osobou omezenou na způsobilosti k právním úkonům tak, že to zahrnuje i uzavření dohody o vypořádání SJM (§ 10). Rovněž je neplatná i dohoda o vypořádání SJM uzavřená osobou, která v rozhodný okamžik vykazovala známky kvalifikované duševní poruchy dle § 38 odst. 2..

K uzavření dohody o vypořádání SJM by osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům, popř. osoba na této způsobilosti omezená anebo osoba trpící duševní poruchou tedy měla být zastoupena zákonným zástupcem, jímž je soudem ustanovený opatrovník (§ 27 odst. 2). S ohledem na to, že uzavření dohody o vypořádání SJM rozhodně není běžnou záležitostí, měl by mít opatrovník k uskutečnění tohoto právního úkonu souhlas soudu (§ 28).

²³ Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Salač J., C.H. Beck Praha 2004, str. 220

Právní úkon je též neplatný, pokud jej učinila osoba v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je pak také neplatný, byl-li omyl touto osobou vyvolán úmyslně (49a).

Současná právní úprava postrádá speciální ustanovení, které by zamezovalo zneužití silnější pozice jednoho z manželů v průběhu uzavírání dohody o vypořádání. S ohledem na uvedené se pro tento případ užijí obecná ustanovení o náležitostech právních úkonů, jako např. o jejich, svobodě, omylu, tísni atd.

Nová kodifikace občanského práva, o níž bude podrobněji pojednáno závěrem, počítá s ochranou druhého manžela s pomocí ustanovení upravujících následky *lesio enormis* (nadměrného poškození). Dle tohoto ustanovení by pak mělo platit, že zaváží-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co sama poskytla, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, a to se zřetelem k hodnotě obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.

Co se týká formy, pak je třeba zmínit, že do 1. 8. 1998 ukládal zákon účastníkům, kteří se vypořádali dohodou, aby si na požádání vydali písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali. K uzavření dohody mohlo dojít písemně či ústně, popř. i konkludentně, bylo-li z projevů vůle obsažených v konkludentním jednání účastníků zřetelné, že se zamýšleli vypořádat (R 42/1972, str. 131). Za dohodu bylo považováno i to, vycházeli-li shodně účastníci, byť jen mlčky, z toho, že do výlučného osobního vlastnictví každého z nich případnou ty věci, které měl každý z nich v době vypořádání ve své dispozici a ve svém užívání (R 62/1974).

V praxi panovaly pochybnosti, zda je písemná dohoda nutná alespoň tam, kde je předmětem vypořádání nemovitost. Bičovský²⁴

²⁴ Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Bičovský J., Orbis-Praha 1978, str.164 a násl.

k této otázce uváděl, že vzhledem k tomu, že u dohody nejde o převod vlastnictví a písemnou formu nevyžaduje ani zvláštní předpis (§ 46 odst. 1), není písemná podoba nutná ani u dohody, jejíž součástí je vypořádání nemovitosti (jak již bylo zmíněno, vzhledem k povaze SJM, kdy je plnohodnotným vlastníkem každý z manželů, nenabývá vkladem nemovitost ten, jemuž je v dohodě přičtena-vlastníkem již totiž je, nýbrž ji pozbývá druhý manžel).

Zákonem č. 264/1992 Sb. bylo v § 149a nově stanoveno, že pokud se dohody dle §§143 a 149 týkají nemovitostí, musí mít písemnou formu a nabývají účinnosti vkladem do katastru nemovitostí (dnes viz. § 143a odst. 1, §§ 149a, 150 odst.1). Od 1. 5. 1998 je nakonec písemná forma jako povinná předepsána pro všechny případy dohod. Nedostatek písemnosti působí absolutní neplatnost dohody pro rozpor se zákonem (§ 40).

Ačkoliv to zákon neukládá, nebude od věci, když manželé nechají podpisy na dohodě úředně ověřit tak, jak to ZOR vyžaduje u dohod o vypořádání vzájemných majetkových vztahů dle § 24a.

Stejně jako u jiné smlouvy je i u dohody o vypořádání možné odstoupení. Dle ustanovení § 48 může účastník od smlouvy odstoupit pouze za předpokladu, že je to v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto. Dle ustanovení § 49 má právo odstoupit od smlouvy i ten účastník, který ji uzavřel v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.

1.2.1.4. Ochrana práv věřitelů

Novelou č. 91/1998 Sb. byl nově formulován požadavek, aby dohodou nebyla dotčena práva věřitelů (§ 150 odst. 2). Otázkou je, jaké konkrétní důsledky pro právní praxi toto ustanovení vlastně má.

Ještě před novelou si soudní praxe při ochraně práv věřitelů pomáhala užitím ustanovení o odporovatelnosti právním úkonům. Uzavřeli-li manželé dohodu o vypořádání, která je v rozporu se zájmy věřitele, mohl věřitel za podmínek uvedených v § 42a takové

dohodě odporovat (R 27/2000, R 52/2000). O takovou dohodu se přitom jednalo v případě, že byl od počátku zavázán jen jediný manžel, přičemž majetkové poměry tohoto manžela se v důsledku významně nevyrovnané dohody o vypořádání SJM změnilo do té míry, že se uspokojení věřitele ocitlo v ohrožení.

Je však třeba podotknout, že pokud manželé uzavřeli dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví se záměrem (úmyslem) znemožnit uspokojení pohledávky žalobců, pak účel dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů odporoval zákonu (a poškozování věřitele je podle ustanovení § 222 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, trestným činem) a tato dohoda byla ve smyslu ustanovení § 39 neplatným právním úkonem a tedy nemohla být splněna podmínka odporovatelnosti právního úkonu dle § 42a (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 2088/2000). Nejvyšší soud ČR v tomto judikátu přisvědčil svému dřívějšímu právnímu názoru, že u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit jeho odporovatelnost (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 2662/99).

Dohoda, s jejíž pomocí manželé věřitele zkrátit chtěli, bude absolutně neplatná pro rozpor se zákonem dle § 39 i dnes.

V této souvislosti byla hledána odpověď na otázku, zda je za zcizení části majetku pachatelem možno považovat uzavření dohody o vypořádání SJM, dle které se věci náležející do SJM stanou výlučným majetkem manžela pachatele. Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí 7 Tdo 271/2003 dovodil, že tomu tak může být, dojde-li mezi zájmy věřitelů a zájmy druhého manžela dohodou k narušení rovnováhy podstatným způsobem, a to tak, že se manžel dlužník stane z hlediska zásad uvedených v § 149 nápadně, jednostranně a neodůvodněně znevýhodněn. Pak lze uzavření dohody o vypořádání považovat za zcizení části majetku dlužníkem, které je součástí skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele dle § 256 odst. 1 pís. a) trestního zákona (dnes dle § 222 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku).

Otázkou ale je, jak dle novely posoudit dohodu poškozující práva věřitele, ač takové poškození zamýšleno nebylo. Díky novele se i v tomto případě nabízí možnost považovat uvedenou dohodu za absolutně neplatnou pro rozpor se zákonem. Jak již bylo zmíněno, za předchozího právního stavu mohl věřitel takové dohodě pouze odporovat. V publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila²⁵ se k tomuto výkladu uvádí, že by měl negativní důsledky pro právní jistotu v případě, že by věřitel tuto neplatnost neuplatnil; pak by nebylo zřejmé, co komu vlastně patří. K vyřešení tohoto problému by měla v budoucnu přispět soudní praxe.

Od shora vylíčených případů, kdy byl vypořádáván dluh ze smlouvy, z níž byl od počátku zavázán jen jeden manžel, je třeba lišit případy, kdy dohoda vypořádává společný dluh obou manželů. Za těchto okolností je třeba i dnes vycházet z původní judikatury (viz. R 42/72), dle které dohoda o vypořádání takového dluhu nemá žádný vliv na práva třetích osob. Uzavíral-li totiž věřitel smlouvu se dvěma osobami (dvěma dlužníky), bylo by zcela zřejmé v rozporu se zásadou ochrany práv třetích osob, pokud by byl věřitel v důsledku dohody o vypořádání SJM následně oprávněn dožadovat se plnění jen po jediné osobě. Toto tedy platí i dnes.

1.2.1.5. Zásady platné pro vypořádání před soudem a jejich použitelnost pro dohodu

Předmětem diskuzí se též stalo, zda se zásady platné pro vypořádání před soudem uplatní i v případě dohody o vypořádání (podrobněji o zásadách stanovených § 149 viz níže). Teorie i praxe se dlouho přikláněly k názoru, že ze zákona nelze dovodit, že by mělo být užití těchto zásad omezeno jen na řízení před soudem a tudíž je tedy na místě zásady aplikovat i na dohodu (R 70/1965). Posléze však praxe vyvodila, že dohoda o vypořádání, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, nebo se mu nedostane

²⁵ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 200

ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 (Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, Právní rozhledy č. 11, 2000).

V učebnici občanského práva hmotného²⁶ se uvádí, že zatímco soud ze zásad vychází vždy, v dohodě je možná odchylka. I v publikaci Společné jmění manželů²⁷ je těmto zásadám u dohody přikládán jen význam náповědy, nikoliv instrukce, jíž je nutno striktně dodržet, a to s odvoláním na existenci smluvní volnosti účastníků. Rovněž J. Salač pak ve své doktorské disertaci²⁸ s poukazem na význam zásady smluvní volnosti dovozuje, že podíly manželů v dohodě nemusí být stejné. Autor nicméně upozorňuje na možné dopady opomenutí zájmů nezletilých dětí v dohodě, kdy by taková dohoda mohla být považována za neplatnou pro rozpor s ustanovením § 39. Názor, že obsah dohody o vypořádání SJM nemusí respektovat shora uvedené zásady, byl nakonec vysloven i v komentáři k občanskému zákoníku.²⁹ Já osobně mám za to, že svobodná vůle smluvních stran by měla být respektována. Vynucování dodržování zásad předepsaných pro rozhodování soudem u dohody proto nepovažuji za přípustné.

1.2.1.6. Dohoda ve prospěch třetí osoby

Dále též vyvstává otázka, zda je možné uzavřít dohodu o vypořádání ve prospěch třetího. Takovou dohodu upravuje § 50, přičemž se v souvislosti s osobami oprávněnými z této dohody většinou hovoří o dětech. Podle autorů publikace Společné jmění manželů³⁰ taková dohoda dle § 50 přípustná je.

O dohodách o vypořádání ve prospěch třetího se též zmiňuje Salač J. ve své disertační práci,³¹ v níž odkazuje na užití §

²⁶ Občanské právo hmotné. Knappová M., Švestka J. a kol., sv. 1., ASPI 2002, str. 346

²⁷ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 172

²⁸ Majetkové vztahy mezi manžely. Salač J., Ediční středisko PF UK, 1994

²⁹ Občanský zákoník. Komentář. Švestka J., Spáčil J., Škárková M., Humlák M. a kol. C.H.Beck, 2008, str. ...

³⁰ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 172

³¹ Majetkové vztahy mezi manžely. Salač J., Ediční středisko PF UK, 1994

50. Jako oprávněná osoba je zde příkladmo uvedeno nezletilé dítě, kterému bude pro tento případ potřeba ustanovit kolizního opatrovníka. Smlouva pak musí být schválena soudem.

Novější publikace J. Dvořáka a J. Spáčila³² již však tento institut označuje za překonaný. Jak se zde můžeme dočíst, nic nebrání tomu, aby před vypořádáním společného majetku za splnění zákonných podmínek účastníci část majetku na třetí osobu převedli smlouvou; třetí osobou může být i jejich dítě. Splňuje-li taková dohoda všechny požadavky, včetně projevu vůle nabyvatele, nečiní ji neplatnou to, že je obsažena v listině o vypořádání SJM.

1.2.1.7. Možnost uzavřít dohodu ještě před zánikem společného jmění manželů. Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů dle § 24a zákona o rodině

Dále bylo rovněž diskutováno, kdy je možné dohodu o vypořádání uzavřít. Vzhledem k právní úpravě teorie i praxe až do roku 1998 dovozovala, že dohoda smí být uzavřena až po zániku SJM. Jak bylo k této problematice judikováno, k uzavření dohody může dojít až po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů, protože před jeho zánikem manželé ještě ani neznají přesný rozsah společného jmění. Tato dohoda proto může být uzavřena až když je rozsah společného jmění znám a když je také již znám výsledek řízení o úpravě práv a povinností k dítěti pro dobu po rozvodu, což má ve smyslu § 150 také vliv na vypořádání společného majetku rozvedených manželů. Uzavírání dohod o rozdělení společného majetku za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů pod podmínkou, že dojde k rozvodu, by vedlo účastníky k přesvědčení, že rozdělení společného majetku je takovou dohodou vyřešeno bez zřetele na dále trvající bezpodílové spoluvlastnictví a že předmětem vypořádání je jen ten majetek, který byl manželům společný v době uzavírání dohody, což by neodpovídalo § 148 odst. 2 a § 149 odst. 1. (R č. 70/1965, str. 140).

³² Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 232

V důsledku novely zákona o rodině však na tuto problematiku začalo být nazíráno jinak. Nový § 24a ZOR normuje rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (podrobněji viz výše). Soud manželství rozvede, jsou-li mu předloženy jednak písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků, upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost a jednak pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Dohoda nabude účinnosti nabytím právní moci rozsudku o rozvodu. Bude-li součástí SJM také nemovitost, nabude smlouva v části týkající se nemovitosti účinnosti až vkladem do katastru.

K povaze smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů uzavřené podle ustanovení § 24a zákona o rodině se Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí vydaném pod sp.zn. 30 Cdo 2193/2005 vyjádřil následovně. Zákon o rodině ustanovením § 24a upravuje rozvod manželství způsobem sledujícím nekonfliktní uspořádání rozhodujících vzájemných vztahů mezi manžely po rozvodu. V oblasti vztahů majetkových požaduje (a tedy dovoluje) jejich smluvní uspořádání ještě před rozvodem manželství a připouští vypořádání i jiného majetku než ve společném jmění a podle jiných hledisek než ve smyslu zásad § 149 odst. 2 obč. zák., aniž by tím zasahoval do zákonné úpravy podle § 149 odst. 1, 2, 3 a § 150 obč. zák. o vypořádání společného jmění manželů zaniklého po rozvodu ve smyslu § 24 zákona o rodině. Uvažováno v těchto souvislostech, je smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů institutem zákona o rodině (§ 24a odst. 1 zákona o rodině) s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláštním zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem, manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů (§ 143 a násl. obč. zák.), přičemž předložení této smlouvy v písemné formě s ověřenými podpisy

účastníků je jedním z předpokladů rozvodu podle § 24a zákona o rodině. Ve vztahu k předložené smlouvě se soud omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost. Smlouva platí pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a zákona o rodině, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena. Uvedené vymezení je rozhodující i pro závěr, že na smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů uzavřenou podle ustanovení § 24a odst.1 zákona o rodině, v části týkající se vypořádání společného jmění manželů, je nutno aplikovat ustanovení 150 odst. 4 obč. zák. Z toho, co bylo uvedeno, totiž vyplývá, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů uzavřená podle ustanovení § 24a odst.1 zákona o rodině je sice zvláštním institutem ve vztahu k ustanovením § 149 a § 150 obč. zák., pojmově ovšem nevylučuje dohodu o vypořádání společného jmění manželů. Ta má povahu jen jiného typu smlouvy, než který je upraven v ustanovení § 150 obč. zák. Posuzováno z hlediska vymezených odlišných znaků dohody o vypořádání společného jmění manželů, uzavřené v rámci smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podle ustanovení § 24a odst.1 zákona o rodině, nelze výkladem ustanovení § 150 odst. 4 obč. zák. dovodit, že by se nevztahovalo i na tento smluvní institut. Toliko tedy judikát Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 2193/2005 ke smlouvě o vypořádání vzájemných majetkových vztahů uzavřené podle ustanovení § 24a ZOR.

K této smlouvě se pak též podrobněji vyjadřuje Komentář k ZOR,³³ v němž se uvádí, že zde vždy musí jít o vypořádání SJM. Jak se uvádí dále, s ohledem na velmi obecnou formulaci však není vyloučeno, a to bude i praktické, aby manželé v rámci vypořádání vzájemných majetkových vztahů do tohoto vypořádání zahrnuli i případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, popř. dalších vzájemných závazků. Na rozdíl od vypořádání SJM, které

³³ Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. Hrušáková M. a kol., C.H.Beck, 2009, str. 80

je obligatorní podmínkou rozvodu podle § 24a ZOR, vypořádání podílového spoluvlastnictví či jiných společných závazků, které vznikly např. ještě před uzavřením manželství, nemusí být samozřejmě vázáno na právní moc rozsudku o rozvodu.

Na základě smlouvy o majetkovém vypořádání dle § 24a ZOR lze též provést zaknihování věcného práva k nemovitosti. Jak se uvádí v rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp.zn. 30 Ca 149/2001, nelze návrh na vklad zamítnout jen proto, že nejde o dohodu o vypořádání po zániku společného jmění manželů dle § 149 a násl. občanského zákoníku.

V souvislosti se smlouvou o vypořádání vzájemných majetkových vztahů se v praxi též objevily některé konkrétní problémy. Tak bylo např. diskutováno, zda tuto smlouvu, která může nabýt účinnosti až právní mocí rozsudku o rozvodu, uzavřít s odkládací podmínkou dle § 36 anebo jako smlouvu o smlouvě budoucí dle § 50a. Soudní praxe se přiklonila k první z uvedených variant, tj. ke smlouvě s odkládací podmínkou. Jak se k této problematice uvádí v Komentáři k ZOR,³⁴ smlouva o smlouvě budoucí ve smyslu § 50a není striktně vzata smlouva o vypořádání. Závazek uzavřít v dohodnuté době smlouvu je sice vynutitelný žalobou, pokud však nebude do jednoho roku podána žaloba, závazek ze smlouvy o budoucí smlouvě zanikne. K vypořádání společného jmění tak může dojít až nastoupením zákonné nevyvratitelné domněnky o vypořádání ve smyslu § 150 odst. 4 či na základě soudního rozhodnutí, což je evidentně v rozporu se smyslem a účelem ustanovení 24a ZOR.

Potíže způsobuje skutečnost, že, jak již bylo zmíněno ve shora citovaném judikátu Nejvyššího soudu ČR, soud nezkontroluje, zda dohoda splňuje nároky, které zákon klade na každý jiný právní úkon a tak může nastat situace, že soud manželství rozvede a některý z bývalých manželů se posléze bude dovolávat určení neplatnosti dohody např. pro její nesrozumitelnost. Nejčastěji se

³⁴ Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. Hrušáková M. a kol., C.H.Beck, 2009, str. 80

pak v praxi stává, že uzavřená dohoda je neurčitá. Jak se uvádí v komentáři k občanskému zákoníku,³⁵ v mnoha případech jsou tyto dohody sepisovány jen velmi obecně a nemohou sloužit v případných sporech jako spolehlivý a hlavně určitý základ, z kterého lze s určitostí poznat vůli manželů. Proto soudy v řadě případů vyslovují jejich neplatnost pro rozpor s § 37.

Zároveň též existují nejasnosti ohledně režimu majetku, který byl nabyt v době od uzavření smlouvy do pravomocného soudního rozhodnutí o rozvodu manželství. Obzvlášť problematickou se jeví být zejména situace, kdy se v době od okamžiku uzavření smlouvy do okamžiku právní moci rozsudku o rozvodu majetkové poměry manželů zásadním způsobem změnil. Jak se uvádí v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila,³⁶ manželé by na takovou situaci měli reagovat dodatkem k dohodě o vypořádání; pokud tak neučiní, půjde vlastně jen o dohodu o částečném vypořádání, která by soudu provedení rozvodu manželství dle ustanovení § 24a ZOR neumožnila.

1.2.1.8. Otázka vykonatelnosti dohody

Dohoda o vypořádání SJM není bez dalšího exekucním titulem. Pokud dojde k tomu, že manžel nedodrží platnou dohodu o vypořádání, může se druhá strana dohody obrátit žalobou na soud. Tak např. bylo-li smluveno, že movitá věc připadne manželovi odlišnému od toho, který ji má u sebe, může se oprávněný manžel domáhat svého nároku žalobou na vydání věci. Pokud se předmětem dohody staly peníze, které má jeden z manželů zaplatit druhému coby část společného majetku popř. coby vypořádací podíl, může oprávněný manžel podat žalobu na zaplacení příslušné částky. Žalobou na vyklizení se pak může oprávněný manžel domáhat svých práv v případě, že mu byla na základě dohody

³⁵ Občanský zákoník. Komentář. Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Humlák M., C.H.Beck, 2008, str. ...

³⁶ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 202

přičena nemovitost, v níž se zdržuje druhý manžel, popř. též řešila-li dohoda společný nájem bytu manžely. Zápůrčí dohoda poslouží k ochraně nerušeného výkonu vlastnického práva k movité či nemovité věci.

Dohoda o vypořádání může být též uzavřena v podobě smíru, který vyžaduje schválení soudem. Takový smír pak exekucním titulem je, když dle § 99 odst. 3 OSŘ má schválený smír účinky pravomocného rozsudku.

1.2.2. Vypořádání společného jmění soudem

1.2.2.1. Návrh na vypořádání společného jmění. Lhůta k podání návrhu

Neuskuteční-li se vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud (§ 150 odst. 3). Soud přitom k návrhu vypořádání provést musí, ledaže zjistí, že vypořádání proběhlo již dříve.

Návrh na vypořádání by měl obsahovat veškeré relevantní skutečnosti, s jejichž pomocí by bylo možno učinit závěr o tom, co vše bylo ke dni zániku SJM jeho předmětem a dále též o tom, jaká je hodnota předmětu SJM a jak konkrétně mají být jednotlivé věci mezi manžely rozděleny. Veškeré tvrzené skutečnosti musí být samozřejmě podloženy důkazy. Žaloba rovněž nesmí postrádat petit, tj. návrh výroku rozsudku.

Soud není v řízení o vypořádání SJM vázán návrhem co do způsobu vypořádání, když určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky plyne ze zákona (§ 153 odst. 2 a § 206 odst. 2 OSŘ). Soud tak není vázán návrhem ohledně ceny věcí a ani ohledně toho, komu má být určitá věc přikázána. Rozhodnutí o vypořádání SJM má pak konstitutivní charakter. Naproti tomu je soud vázán rozsahem, v němž se manželé dožadují vypořádání. Jak již bylo zmíněno shora, v současné době je totiž možné libovolně kombinovat jednotlivé způsoby vypořádání (blíže viz. výše).

Návrh musí být podán do tří let od zániku SJM, soud však v této lhůtě nemusí rozhodnout.

Návrh je možno podat i za předpokladu, že manželé již dříve uzavřeli dohodu o vypořádání, o níž se navrhovatel domnívá, že je neplatná. Žaloba na určení neplatnosti dohody v tomto případě není na místě (viz. R 68/01). Otázka platnosti dohody bude soudem rozhodujícím o vypořádání řešena coby otázka předběžná.

Zatímco námitka, že SJM již bylo vypořádáno dohodou, musí být vznesena, k tomu, že vypořádání se událo nástupem zákonné domněnky, přihlédne soud i bez návrhu, když tato skutečnost vždy vyplyne ze spisu.

V praxi bylo v souvislosti s vypořádáním SJM soudem řešeno, jak postupovat v případě, že žalobce vzal svůj návrh zpět těsně před uplynutím tříleté lhůty ještě předtím, než začalo jednání. Zákon sice stanoví, že dojde-li ke zpětvzetí návrhu dříve, než začalo jednání, zastaví soud řízení bez toho, aby zjišťoval souhlas ostatních účastníků se zpětvzetím návrhu (§ 96 odst. 2, 3 a 4 OSŘ), avšak v tomto případě by tak mohla být žalovanému upřena možnost jednat před soudem, když by v době, kdy žalobce podal návrh na vypořádání, nemohl podat návrh sám pro působení překážky litispendence a po zpětvzetí návrhu žalobcem by mu již v návrhu bránila uplynulší tříletá lhůta.

Nejvyšší soud pak ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 233/99 dospěl v souvislosti s tímto problémem k následujícím závěrům. Řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je řízením, ve kterém mají účastníci na obou stranách sporu jak postavení navrhovatele, tak i postavení odpůrce (*iudicium duplex*). Tato skutečnost se projevuje tím, že podáním návrhu je uplatněno i právo odpůrce na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soudem, a tudíž i jeho právo na soudní ochranu v této věci, uplatnění jeho práva by nadále bránila překážka litispendence. Proto je v případě návrhu na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví třeba navrhovatelem ve smyslu § 96 o.s.ř. rozumět jak navrhovatele, tak i odpůrce. Z toho důvodu je třeba k účinnosti

zpětvzetí žaloby souhlas žalovaného, a to i v případě, že ke zpětvzetí došlo dříve, než začalo jednání. V tomto případě nejde o nesouhlas odpůrce se zpětvzetím návrhu podle § 96 odst. 2 o.s.ř., ale o skutečnost, že za navrhovatele je třeba považovat obě strany sporu, a proto zpětvzetí návrhu, učiněné jen jednou z nich, nemůže vést bez souhlasu druhé strany k zastavení řízení. Nejvyšší soud ČR tak dovodil, že postup, kdy by soud zastavil řízení na základě zpětvzetí návrhu, aniž by odpůrce o tomto zpětvzetí vyrozuměl a poskytl mu možnost se ke zpětvzetí vyjádřit, by znamenal porušení práva odpůrce na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny), neboť by mu bylo znemožněno požadovat vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soudem.

1.2.2.2. Zjišťování rozsahu společného jmění

Při vypořádání vychází soud z toho, že podíly obou manželů jsou stejné (§ 149 odst. 2). Dříve však, než dospěje k tomuto závěru, popřípadě než prošetří eventuelní existenci okolností, které by odůvodňovaly odchylku od tohoto pravidla, měl by zjistit rozsah jmění. Pro zjištění toho, co náleží do SJM, je rozhodující okamžik, kdy došlo k zániku SJM. Po zániku SJM již manželé nabývají majetek do svého výlučného vlastnictví. Nabývají-li společně, stávají se podílovými spoluvlastníky (§ 137).

Rozsah SJM je přitom dán vyvratitelnou domněnkou (§ 144), dle které majetek a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM, není-li prokázán opak. Vznikne-li tedy v řízení spor o to, zda věc spadá do SJM či do výlučného majetku, je na účastníku, který o věci tvrdí, že je součástí SJM, aby prokázal, že věc byla nabyta za trvání manželství. Pokud manžel nabytí věci za trvání manželství prokáže a pokud druhý manžel uvádí skutečnosti odůvodňující vyloučení věci ze SJM, musí tento druhý manžel jím tvrzené skutečnosti opět prokázat.

Jak plyne z již uvedeného, vypořádávají se věci, práva a závazky (blíže k předmětu SJM viz. výše).

Vypořádávané věci musí být součástí SJM ke dni jeho zániku, přičemž též musí ke dni rozhodnutí soudu o vypořádání existovat.

K problematice rozsahu SJM bylo judikováno (R 42/ 1972, str. 136 odst. 3), že pokud jeden manžel nakládá s věcí, která byla v bezpodílovém spoluvlastnictví (třeba i po zrušení společné domácnosti nebo po zániku tohoto spoluvlastnictví) způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1, je při vypořádání nutno i takovou věc do bezpodílového spoluvlastnictví zařadit, neboť v tomto spoluvlastnictví zůstává. Pokud by se však jednalo o úkon neplatný jen relativně, byla by věc do SJM zařazena jen za předpokladu, že se postižený manžel neplatnosti dovolal, a to proti všem účastníkům úkonu. Jinak by bylo možné do SJM zahrnout pouze částku, která byla manželovi konajícím dispozici zaplacená.

Zničí-li jeden z manželů protiprávně věc tvořící součást SJM, bude o hodnotu této věci jeho podíl na SJM zkrácen. Dojde-li k odcizení věci ze SJM, aniž by měl na tomto odcizení některý z manželů vinu, nelze takovou věc vypořádat.

Vypořádání se týká i pohledávek a dluhů manželů vůči třetím osobám. Jak bylo judikováno, pokud vznikla za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebo společného jmění pohledávka proti jiné osobě z toho důvodu, že ze společného majetku byly vynaloženy náklady na majetek této osoby, nebo pokud v této době vznikla jiné osobě pohledávka proti oběma manželům proto, že na jejich společný majetek byly vynaloženy náklady z majetku této osoby, vypořádají se i tyto pohledávky a dluhy (R 42/72).

Publikace Společné jmění manželů³⁷ uvádí příkladný výčet možných rozporů mezi účastníky, které praxi při vyhotovování seznamu věcí a majetkových hodnot nejčastěji provází. Jde o tyto rozpory:

³⁷ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 196 a násl.

- 1) popírání existence věcí a majetkových hodnot zařaditelných do SJM (tím, o kom se tvrdí, že má věci ve své moci)
- 2) tvrdí se, že zařaditelné věci a hodnoty má ve své moci ten druhý
- 3) tvrdí se, že jde o oddělené vlastnictví, popř. majetek toho, kdo má věci ve své moci
- 4) tvrdí se, že jde o věci či majetkové hodnoty třetí osoby (to se týká nejčastěji tvrzení, že něco patří rodičům některého z manželů, popř. jinému příbuznému)
- 5) tvrdí se, že zařaditelné věci či majetkové hodnoty ke dni vypořádání SJM neexistují, jejich existence v době zániku SJM se však nepopírá, s tím, že důsledek se nedá přičíst tomu, kdo věc spotřeboval, nebo u koho věc zanikla z objektivních důvodů
- 6) tvrdí se, že hodnota zařaditelných věcí či majetkových hodnot je vyšší či nižší
- 7) předstírají se dluhy, např. půjčka rodičů na výstavbu, nebo k jiným účelům

Co jde účastníku k tíži, to přirozeně popírá a naopak uvádí to, co mu jde k dobru. Seznam věcí a majetkových hodnot by měl obsahovat jejich ceny, popis a určení místa jejich výskytu. Soud si znalosti o skutkové situaci opatřuje důkazy.

Výše zmíněná publikace předkládá i souhrn nejčastějších rozporů ohledně pasiv. Možné rozpory ohledně dluhů jsou tedy tyto:

- 1) žádný společný dluh neexistuje. Nejčastěji se jedná o popření dluhu vůči rodičům, nebo jiným příbuzným druhého účastníka
- 2) společný dluh existoval, ale je promlčen či zanikl
- 3) dluh existuje, nejde však o dluh společný, nýbrž o dluh týkající se výlučného majetku jednoho z manželů.

1.2.2.3. Zápočty

Po zpracování seznamu zachycujícího rozsah SJM přistupuje soud k realizaci zápočtů, k určení podílů manželů, které jsou zásadně stejné a k samotnému rozdělení konkrétních věcí a

hodnot. Podíly se určí na základě demonstrativního výčtu zákonných hledisek, pro rozdělení konkrétních věcí zformulovala jistá pravidla soudní praxe (viz dále).

Soud tedy v průběhu řízení zrealizuje zápočty, jejichž cílem je uhradit závazky manželů vůči společnému jmění a uspokojit pohledávky, které manželé mají za společným jměním. Zákon v § 149 odst. 2 uvádí, že každý manžel má právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek a dále je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Soudní praxe nevyžaduje reálné uskutečnění zápočtů, postačí vzájemné započítání závazků. Jak plyne z ustanovení § 149 odst. 2, manžel, který vynaložil prostředky ze svého výlučného vlastnictví ve prospěch SJM, musí soud o náhradu těchto výdajů požádat. Jde-li však o náklad ze SJM na výlučný majetek jednoho z manželů, uloží soud povinnost k náhradě i bez návrhu.

Tyto vzájemné nároky jsou specifické tím, že je nelze za trvání manželství a SJM uplatnit. Nepromlčují se, jsou nepostupitelné a jejich realizace je možná až při vypořádání. Přitom se zde nejedná o promlčení mezi manžely dle § 114, které za trvání manželství nepočíná ani neběží, jelikož na každé straně je vždy současně týž manžel (jako subjekt výlučného vlastnictví i společného jmění).

Za trvání manželství si manželé ze společných zdrojů běžně obstarávají věci osobní potřeby, které se pak stávají součástí jejich výlučného majetku. Soudní praxe se však vyslovila, že to neznamená, že by mělo v každém případě docházet v rámci vypořádání k náhradě prostředků ze společného jmění, užitých k nákupu běžných předmětů, sloužících podle povahy osobní potřebě jednoho z manželů. Náhrada nebude na místě zejména tam, kde se jedná o předměty obvyklé a přiměřené osobní potřeby (R č. 42/1972, str. 142).

Předmětem zápočtu nemohou být ani prostředky ze SJM vynaložené jen ve prospěch jednoho z manželů, avšak nikoliv na

jeho majetek ve smyslu aktiv, jak to vyžaduje zákon. V rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Cz 39/73 se uvádí, že při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se nelze domáhat náhrady toho, co bylo vynaloženo k úhradě běžných povinností jednoho z manželů nebo k úhradě povinností plynoucích ze zákona (např. plnění vyživovací povinnosti k dětem nebo rodičům). Dále se též nenahrazují např. částky vynaložené jedním z manželů na pojištění (R 42/72), na úhradu škody, apod. Takto vynaložené částky lze leda zohlednit při určování výše podílů na vypořádávaném majetku. Opačný názor, s nímž se neztotožňuji, je prezentován v publikaci Holuba M., Bičovského J. a Pokorného M.,³⁸ kde jsou naopak částky vynaložené ze společného majetku na trestní náklady, náhradu škody, výživné placené mimo rodinu považovány za investici do tzv. ostatního majetku jednoho z manželů, o jejíž nahrazení v rámci vypořádání požádat lze. Dle mého názoru zákon investicí do společného či výlučného majetku zcela zřejmě nemíní prostředky vynaložené na plnění různých závazků či povinností zatěžujících jednoho z manželů, či SJM.

Dojde-li v průběhu existence SJM k investici ze smíšených zdrojů, tzn. z výlučných i společných, bude pak věc pořízená z takové investice vždy součástí SJM, a to bez ohledu na poměr, v jakém bylo uvedených zdrojů užito. Tímto však investujícímu manželovi vzniká v případě zániku a vypořádání majetkového společenství pohledávka za společným jměním. Učebnice občanského práva hmotného³⁹ označuje tento přístup za překonaný. Je zde de lege ferenda doporučeno, aby příští legislativní úprava zohlednila podíl společného jmění na pořízení nové věci. Nová věc by pak náležela do SJM jen tehdy, dosáhly-li by prostředky čerpané ze SJM určité kvalifikované výše. S takovým závěrem lze vyjádřit souhlas, když stávající úprava v tomto směru až příliš svědčí společnému jmění.

³⁸ Společné jmění manželů. Holub M., Bičovský J., Pokorný M., Linde Praha, 2009, str. 160

³⁹ Občanské právo hmotné. Knappová, Švestka a kol.,sv. 1., ASPI 2002, **str.**

Vznikl-li za trvání manželství dluh, z něhož byl zavázán jen jeden z manželů, který např. uzavřel vlastním jménem smlouvu o půjčce, a bylo-li takto získaných peněz použito ke koupi určité věci, tj. byla-li za ně získána určitá majetková hodnota, náležela i tato hodnota do SJM. K závazku manžela, který takto opatřil peníze a který vynaložil ve skutečnosti na společný majetek ze svého, se přihlédne při vypořádání (R č. 57/1970).

Obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2345/2003, dle kterého nabyli-li jeden z manželů za trvání manželství nemovitosti za peníze získané hypotečním úvěrem, z něhož byl zavázán jen on, pak tyto nemovitosti patří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, a to proto, že nejde o některý z taxativním způsobem vypočtených případů, kdy se do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nenabývá. Na tomto závěru pak nemůže dle soudu nic změnit ani skutečnost, že kupní smlouvu uzavřela jako kupující jen žalovaná a že žalobce výslovně souhlasil s nabytím vlastnictví k předmětným nemovitostem jenom žalovanou s tím, že si na ně nečiní žádné nároky.

Peníze získané prodejem věci spadající do SJM, do níž bylo investováno z výlučných prostředků jednoho z manželů, zůstanou v SJM, stejně tak jako zůstanou ve výlučném vlastnictví i peníze získané prodejem věci náležející do výlučného majetku, do níž byly investovány prostředky ze SJM. V SJM, popř. ve výlučném vlastnictví pak zůstane i majetek opatřený za utržené peníze. V obou případech zůstane právo na náhradu investic zachováno. Pokud věci, do nichž bylo investováno, netvoří ke dni zániku SJM jeho součást, a to ani zprostředkovaně (třebas i jen v podobě peněz), není možné zápočty provést tak jako nelze tyto věci ani vypořádat.

Co se týká výše, v níž by měly být vnosy při vypořádání hrazeny, vychází současná judikatura ze zákazu valorizace a zároveň též z principu redukce (blíže viz níže). Z bohaté judikatury k této problematice pak vybírám následující.

Nejvyššího soud ČR dospěl ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 980/2003 k závěru, že pokud je v době vypořádání BSM cena věci pořízené z výlučných prostředků jednoho z manželů vyšší, než byla její původní cena, lze při vypořádání BSM přihlížet jen k částce, která na tuto věc byla vynaložena ze společných prostředků, nikoliv k celkové hodnotě věci, která tím vznikla (obdobně viz R 42/72).

Ve rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2457/2004 se uvádí, že za tzv. vnos jednoho z manželů do BSM je nutno považovat nejen peníze, ale i hodnotu majetku, která byla použita ke stejnému účelu. Hodnotu tzv. vnosu do BSM je třeba zásadně zjišťovat ke dni, kdy byl uskutečněn.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2655/98 je investice nákladem, který byl vynaložen v době minulé a jeho výše ke dni zániku manželství ani ke dni vypořádání BSM není nijak modifikována. Jde-li o pořízení věcí, které byly zabudovány do domu jednoho z manželů, případně o náklady na práci s tím spojenou, jsou určující ceny těchto věcí a prací v době, kdy byly vynaloženy. Dle soudu pak zákonodárce vychází z toho, že manželé společně vynaložili společné prostředky na ostatní majetek jednoho z nich, a byli s tímto jeho použitím srozuměni u vědomí toho, že jejich vrácení do BSM bude připadat v úvahu jen při jeho vypořádání. Pak ovšem ve výši skutečně vynaložené, tedy nikoliv v ceně zabudovaných věcí a vynaložené práce, které by měly ke dni zániku manželství, resp. ke dni rozhodování soudu, to znamená, že ani v případné ceně vyšší, ale ani nižší.

Ve věci vydané pod sp.zn. 22 Cdo 1119/2005 se Nejvyšší soud ČR opět vyslovil tak, že investice ze společného majetku na oddělený majetek spoluvlastníka se nahrazují do BSM ve výši, ve které byly vynaloženy.

S odkazem na R 42/72 dospěl Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 1037/2004 k závěru, že jestliže byla nějaká věc získána za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví zčásti z prostředků patřících jen jednomu

z manželů, pak je při vypořádání manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlédnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nehradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíželo. Do BSM totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty by se vycházelo i při stanovení podílů na společném majetku.

Odchylku od principu plné redukce pak soud připustil v R 43/74. Dle tohoto rozhodnutí je při zvažování výše redukce třeba přihlížet i k tomu, zda v konkrétním případě manžel, který náklad vynaložil, nebyl v užívání společné věci podstatně omezen a zda ke snížení hodnoty věci opotřebením nedošlo zcela převážně užíváním věci druhým z manželů.

Ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 410/2008 dospěl Nejvyšší soud ČR ke stejnému závěru, jaký byl již vysloven v R 42/1972 a dále též v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1037/2004 (viz výše). Uplatnění principu zákazu valorizace a principu redukce pak soud odůvodnil následovně. V důsledku toho, že byl vnos vynaložen, se zvýšila i výše podílu toho, kdo jej vynaložil, a to představuje (spolu s prospěchem vzniklým užíváním společné věci) majetkový prospěch v důsledku vynaložení nákladu na společnou věc. K redukcí v důsledku opotřebení společným užíváním lze přistoupit proto, že věc užívali oba účastníci, spolu se podíleli na majetkových výhodách z tohoto užívání plynoucích a proto se jeví spravedlivé, aby se též podíleli na zmenšení hodnoty, ke kterému v důsledku užívání došlo.

Na neslučitelnost konceptu zákazu valorizace s konceptem redukce pak ve svém článku⁴⁰ poukazuje J. Podaný. Jak autor uvádí na podporu svého stanoviska, není-li možná náhrada investic v tzv. zvýšené hodnotě s odůvodněním, že se při vypořádání SJM nahrazuje pouze to, co bylo v minulosti vynaloženo, bez ohledu na růst ceny věci (nejen v závislosti na provedené investici, ale i na jiných faktorech), pak nemůže být logicky možná (není-li zvláštní právní úpravy) ani redukce na tzv. sníženou hodnotu v případech poklesu ceny věci (nejen v závislosti na (ne)efektivitě investice, ale i na jiných faktorech včetně situace, kdy investice byla fakticky zcela nebo zčásti spotřebována), neboť k tomuto snížení došlo až po vynaložení investice. Pokud tedy občanský zákoník o uvedených kritériích nehovoří, není možné zákonný termín „vynaložení“ a jeho časové zařazení aplikovat rozdílným způsobem podle toho, zda jde o růst či pokles ceny věci, do které bylo investováno.

Autor též ve svém článku poukazuje na účel investice, který má spočívat v docílení vyšší spotřeby v budoucnosti za cenu odkladu investice dnešní. Jak dále autor uvádí, hodnota (výnos, ztráta) investice se určuje nikoliv její počáteční výší, ale k pozdějšímu datu, typicky k datu jejího výběru (prodejem věci apod.). Do té doby nese investor riziko s danou investicí spojené. Motivace investora přitom vždy směřuje k rozmožení, nebo alespoň zachování majetku, ev. k uspokojování budoucích potřeb na kvalitativně vyšší úrovni než v době vložení investice. Autor v návaznosti na uvedené zdůrazňuje, že je nelogické předpokládat, jak to činí Nejvyšší soud ČR, že by v době vložení investice byl investor srozuměn s tím, že v době výběru (vypořádání) obdrží původní hodnotu investice. Naopak, podle charakteru investice a zvážení odpovídajícího rizika, inflace a dalších faktorů očekává

⁴⁰ Právní rozhledy, 2008, str. 521, Podaný J., K náhradě tzv. investic v rámci vypořádání společného jmění manželů soudem

určitý pohyb, a to zejména růst, pokles se přirozeně akceptuje pouze u majetku, který se rychleji amortizuje.

Za spravedlivé a tudíž i za správné pak autor považuje určení hodnoty investice (výnosu, ztráty) až ke dni jejího vypořádání a nikoliv ke dni jejího vložení. To, co bylo vynaloženo na majetek jednoho z manželů ze společných prostředků nebo na společný majetek z individuálních prostředků jednoho z manželů, nelze chápat doslovně jako množství finančních prostředků, které byly v tomto směru v minulosti skutečně vydány, ale spíše extenzivně a funkčně jako hodnotu, o kterou se individuální majetek jednoho z manželů v důsledku společné investice nebo společný majetek v důsledku individuální investice ke dni vypořádání zvýšil (o co se jeden z manželů na úkor společného jmění obohatil a opačně). Takový přírůstek je ve skutečnosti tím, co „bylo na majetek vynaloženo.“ Náprava takového obohacení mezi manžely je také zřejmým účelem tohoto ustanovení.

Konkrétní řešení je pak v článku nastíněno následovně. U investic z výlučných prostředků jednoho z manželů do společného majetku je třeba z obvyklé ceny majetku ke dni vypořádání stanovit alikvotní náhradu ve výši odpovídající podílu vložené investice na pořizovacích nákladech. V případě investice spočívající v opravě nebo úpravě provedené ze SJM do výlučného majetku nebo z výlučných prostředků jednoho z manželů do společného majetku by mělo dle autora dojít k ocenění rozdílem obvyklé ceny věci ke dni vypořádání v jejím fyzickém stavu ke dni zániku SJM, tedy včetně provedené investice, a současné obvyklé ceny stejné věci za předpokladu, že by investice provedena nebyla.

Mám za to, že řešení nabízené J. Podaným stojí za úvahu. Princip redukce se často uplatní u věcí, které jsou určeny ke každodenní potřebě (např. automobil) a které tak ztrácí na hodnotě především v důsledku užívání, na němž se podílí oba manželé. Samozřejmě je jen spravedlivé požadovat, aby zmenšení hodnoty věci postihlo oba manžele. Stejně tak je spravedlivé požadovat, aby se na zmenšení hodnoty věci podíleli oba manželé i za

předpokladu, že byl pokles ceny způsoben rovněž tržními faktory (např. u nemovitosti), popř. výhradně tržními faktory (tady opotřebením nehraje roli, např. u zlata). Riziko poklesu ceny věci způsobené děním na trhu musí nést oba manželé.

Princip zákazu valorizace se jeví problematičtým i mně. K růstu hodnoty věci dojde povětšinou v důsledku situace na trhu. U věcí, které se opotřebovávají a zároveň disponují tzv. „růstovým potenciálem“ (např. nemovitost) tu převáží růst ceny díky trhu nad případným poklesem ceny následkem opotřebením. Argumentovat ve prospěch principu zákazu valorizace též prospěchem z užívání věci tu není na místě. I tady opotřebením hodnotu věci sníží a tak za užívání „zaplatí“ oba manželé. Chtít po investujícím „zaplatit“ ještě tím, že nebude profitovat z příznivého pohybu cen, by tak nebylo spravedlivé. Půjde-li čistě o investici (zlato), nebude hrát opotřebením roli. I v tomto případě by měl mít investující nárok na poměrný profit ze svého vnosu do zhodnoceného majetku.

K této problematice bylo dále též judikováno, že to, co každý z manželů vynaložil na společný majetek ze svého, mu má být uhrazeno ze společného majetku, druhým manželem však jen ve výši odpovídající poměru velikosti podílu, kterého se každému z nich dostává z bezpodílového spoluvlastnictví (R 57/70).

Jsou-li za trvání manželství prostředky ze SJM vynaloženy např. na dostavbu nemovitosti, která je výlučným majetkem manžela, není vyloučena redukce těchto prostředků při jejich navrácení do SJM, využívá-li tuto nemovitost k bydlení celá rodina.

Taktéž se nepřizná náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, který ji výlučně sám užíval (R č. 42/1972, str. 141).

Z praxe lze dovodit, že k zápočtům by měl soud přistupovat spíše výjimečně. Jak se k tomuto uvádí v článku J. Spáčila a J. Dvořáka,⁴¹ zápočty by měly být používány opravdu jen

⁴¹ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247 Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

v těch závažnějších případech, kdy rovnovážnost majetkového postavení každého z manželů by mohla být porušena (majetkové společenství manželů nepředstavuje účetní jednotku, v níž každá položka musí být řádně vyúčtována).

Nelze totiž pominout fakt, že manžel má dle ZOR povinnost pečovat o rodinu i s pomocí svých výlučných prostředků. Takto vyhodnocené náklady tedy proplaceny nebudou.

1.2.2.4. Zásady pro vypořádání společného jmění v řízení před soudem

V rámci vypořádání stanoví soud podíly manželů, přičemž je povinen respektovat zásady v zákoně pro tento proces uvedené. Soud se musí držet jednotlivých zákonných hledisek, zvážit dopady jejich aplikace a přizpůsobit míru jejich užití v jednotlivých případech dosažení požadovaného výsledku, jímž je spravedlivé rozhodnutí.

V § 149 odst. 2 je stanovena zásada, že podíly obou manželů na majetku patřícím do SJM jsou stejné. Rovněž závazky vzniklé za trvání manželství jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Dále jsou zde založena práva a povinnosti plynoucí ze zápočtů (viz výše).

Další zásady jsou stanoveny v § 149 odst. 3, dle kterého se při vypořádání přihlédne zejména k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba též vzít zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

Výčet zásad je demonstrativní. Zákon umožňuje soudu, popř. manželům v mimosoudní dohodě o vypořádání vzít v potaz kromě hlediska nezletilých dětí a ostatních hledisek v zákoně příkladmo uvedených i jiné okolnosti, které by mohly být pro vypořádání důležité, např. nemoc jednoho z manželů (R č. 70/1965).

V důvodové zprávě k občanskému zákoníku, která se ještě týkala dřívějšího bezpodílového spoluvlastnictví manželů, se uvádělo: Vychází se z toho, že podíly obou manželů jsou stejné. Jejich výše však může být dle hledisek v zákoně vytyčených upravena. Především je nutno přihlížet k potřebám nezletilých dětí, a to zejména v tom smyslu, aby věci, které jim dosud sloužily, mohly jim sloužit i nadále. Dále je nutno vzít při vypořádání zřetel k tomu, jak se který z manželů přičinil o rodinu a o nabytí a udržení společného majetku. Jestliže se tedy oba manželé pečlivě starali o rodinu a společným úsilím dbali o zajištění jejích potřeb, rozdělí se zpravidla mezi ně společný majetek rovným dílem. Výchozí hledisko o rovnosti podílů ovšem nemůže být zachováno, jestliže si některý z manželů počínal neodpovědně, utrácel úspory a rodinu poškozoval.

K hledisku potřeb nezletilých dětí zaujala judikatura následující stanovisko. Dle R 70/65, str. 142, přihlídnutí k potřebám nezletilých dětí nemusí mít vždy za následek zvýšení podílu toho z manželů, jemuž byly děti svěřeny do výchovy. Jak se v tomto rozhodnutí uvádí, při úvaze, zda bude na místě zvýšit podíl manžela z uvedeného důvodu, je třeba vždy přihlídnout k povaze, určení a upotřebitelnosti těchto věcí, a to i z hlediska jejich trvanlivosti. Je totiž třeba odlišovat věci, jež mohou sloužit jen potřebě dětí a jejich životnost je krátká, takže jich manžel nemůže dál sám užívat, (např. dětský kočárek, postýlka apod.), od věcí, jež mohou sloužit i potřebě jiných osob než dítěte, jež jsou trvalejší hodnoty a znamenají rozšíření majetku manžela i pro dobu, kdy dítě odroste (např. pianino, zařízení pokoje apod.). Lze tedy k uvedené problematice vyslovit závěr, že zřetel na potřeby nezletilých dětí je třeba posoudit podle povahy každého konkrétního případu v jeho vzájemných souvislostech, podle povahy, určení a životnosti věcí, které se mají vypořádat, zejména pak i se zřetelem k tomu, zda konkrétní věc může být užívána i jinými osobami, případně zda a po jak dlouhou dobu bude užívána dětmi. Zjištění soudu tímto směrem se nesoucí se pak projeví ve

výroku rozhodnutí, jímž bude majetek, spadající do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, vypořádán rovným dílem či jinak.

Dle R 70/65 je odchylka od zásady rovnosti podílů možná např. za předpokladu, že jeden z manželů za trvání manželství buď vůbec nepracoval, zejména když se vyhýbal poctivé práci, počínal si neodpovědně k rodině, nestaral se o její potřeby, způsobil škodu, která musela být za trvání manželství uhrazována a druhý manžel na jejím způsobení neměl žádnou vinu, nebo konečně když i z jiných důvodů bylo zjištěno, že manžel se o nabytí společných věcí nezasloužil, nebo zasloužil jen v míře podstatně menší.

Soudní praxe pak konkrétně dovodila, že jiné podíly než-li stejné, je možné stanovit v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů, umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty. Na společných dlužích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku (Soubor rozhodnutí NS ČR C 45).

V publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila⁴² je ve vztahu k právě uvedenému judikátu apelováno na individuální přístup. Dle autorů je tak nutno činit rozdíl mezi případem, kdy se rozpadlo manželství, v němž vlastně ten „méně úspěšný manžel“ dosažení výjimečného postavení spojeného s výjimečnými příjmy druhému manželovi nějakým způsobem umožnil (vytváření zázemí, péče o děti) a mezi případem, kdy, jak se v publikaci výslovně uvádí, druhý manžel už přišel k hotovému a nastoupil jen do rozjetého vlaku, tj. jeho přínos k výdělkům manžela během jejich manželství nebyl výrazný. S touto připomínkou k judikátu zcela souhlasím.

Judikatura dále dospěla k závěru, že výjimečné přiznání většího podílu při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebylo možné odůvodnit většími zásluhami o vytvoření

⁴² Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 230

majetku, jestliže jeden z manželů měl k tomu lepší předpoklady (vzhledem ke svému vzdělání, schopnostem, profesi, zdraví apod.) než druhý manžel, jemuž však nelze vytknout, že při starosti o rodinu, při nabývání a udržování společných věcí, při péči o dítě a při obstarávání společné domácnosti nevyužíval svých schopností a možností. Výjimečné přiznání většího podílu přicházelo v úvahu v případech, kdy jeden z manželů nevyužíval při nabývání a udržování společných věcí, při péči o rodinu a děti a při obstarávání společné domácnosti svých možností a schopností a své povinnosti neplnil řádně, anebo v případech, v nichž manželé žili odloučeně a nabývali věci do bezpodílového spoluvlastnictví např. ve svých oddělených bydlech (Sborník IV. NS z roku 1986, str. 499).

Rovněž bude na místě, aby soud zvážil, zda se držet zásady rovnosti podílů v případech, kdy jeden z manželů vydáji čistě pro osobní potřebu, tj. např. vydáji na alkohol, hazardní hry či drahé šperky SJM neúměrně zatěžuje. Jak již bylo zmíněno shora, důvodem pro případnou modifikaci podílů je skutečnost, že se manžel dlouhodobě nestará o rodinu a její potřeby. Samotná skutečnost, že manžel opustí společnou domácnost, pak nemá na rozhodování o výši podílů vliv.

Výše jsem pak též již uvedla, že je v současné době možné uzavřít dohodu o vypořádání jen o části majetku a zbytek vypořádat soudně. Radimský J. ve svém článku⁴³ řeší otázku, zda a do jaké míry je možné do vypořádání jediné věci, o níž se manželé nedohodli, promítnout hlediska uvedená v § 149 odst. 2. Autor dochází k závěru, že je možné modifikovat zásadně stejné podíly, byť jde o jedinou věc a to poukazem na zásluhy o nabytí a udržení této věci. Celkový pohled na hospodaření rodiny nebude v tomto případě směrodatný.

Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně, nebo zlomkem, ale i příkázáním určité věci jen

⁴³ Bulletin advokacie, 1986, str. 38, Radimský J., Částečné vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů

jednomu z manželů, aniž by ho tato skutečnost zavazovala k finančnímu vypořádání s druhým manželem (Soubor rozhodnutí NS ČR C 803).

Dle zákona o právu rodinném z roku 1949 bylo možné zohlednit při vypořádání též vinu manžela na rozvratu manželství. Pokud bylo manželství rozvedeno z viny jednoho z manželů, mohl nevinný manžel požadovat u soudu buď odnětí podílu na společném majetku manželu vinnému, pakliže se tento manžel o nabytí majetku vůbec nezasloužil, nebo snížení jeho podílu, zasadil-li se o nabytí jen v nepatrné míře. Došlo-li k rozvodu z viny obou manželů, upravil soud k jejich návrhu poměr podílů na společném majetku tak, aby do něj byla promítnuta míra přičinění o nabytí majetku obou. Upustil-li soud ve svém rozhodnutí od výroku o vině, bylo na manžele pohlíženo z hlediska podílu na rozvratu jako na nevinné.

Dnes je již takové rozlišování prosto jakéhokoliv smyslu, jelikož se už na rozvod nepohlíží jako na věc zavrženíhodnou, kterou je třeba rozebírat z hlediska viny, aby se ten z manželů, který vinu nenese, společensky očistil. Rozvodovost v posledních desetiletích stoupla natolik, že evoluční psychologové začali hovořit o tzv. opakované monogamii, jež se v mnoha ohledech vlastně rovná polygynii, která je v západní společnosti postavena mimo zákon.

Na druhou stranu však nelze nechat bez povšimnutí jisté výjimečné okolnosti rozvodu. Jak se uvádí v publikaci M. Pokorného, M. Holuba a J. Bičovského,⁴⁴ praxe pečlivě váží, zda při rozvodu nevznikly nějaké momenty natolik morálně silné, že by bylo v rozporu s dobrými mravy, kdyby k nim nebylo při vypořádání přiměřeně přihlédnuto.

1.2.2.5. K vypořádání konkrétních hodnot

⁴⁴ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2009, str. 172

Oproti stanovení výše podílů zákon pro přikázání jednotlivých věcí tomu kterému z manželů žádná kritéria nestanoví. Judikaturou pak bylo dovozeno, že je možno přihlédnout k tomu, který z manželů věc účelněji využije (rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 2289/99) a dále též k tomu, kdo věc po zániku SJM užívá (rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 980/2003).

V publikaci M. Pokorného, M. Holuba a J. Bičovského⁴⁵ se pak k rozdělení konkrétních věcí uvádí, že ačkoliv nelze doporučovat žádný stereotyp, přece jen lze říci, že je v souladu s opakujícími se obdobnými situacemi, jestliže bytové zařízení se ponechá tomu, kdo má v péči děti, jestliže auto se ponechává tomu, kdo má řidičský průkaz a auto více potřebuje, jestliže při rozhodování o chatě se přihlíží ke zdravotním potřebám dětí i účastníků, stejně jako k možnosti využití včetně dopravy, jestliže sbírky známek a jiných sběratelských předmětů se ponechávají tomu, kdo se přičinil o jejich sestavení a koho je to koníček, jestliže rodinný domek se ponechává tomu, komu byly svěřeny děti apod., ovšem vždy tak, aby vcelku bylo možné rozvržení považovat za spravedlivé, i když v jednotlivostech to tak vypadat nemusí z toho důvodu, že jednotlivá hlediska se řadí podle jakéhosi pořadí důležitosti, a jestliže je důležitější v zájmu dětí učinit jeden krok, pak druhý krok nemusí být v bezprostředním souladu se zájmy dětí.

Při vypořádávání nemovitosti rozhodne soud zpravidla tak, že ji přikáže do výlučného vlastnictví jednoho z manželů. Tomu z rozvedených manželů, jemuž byl byt či dům přikázán do vlastnictví, uloží soud povinnost zajistit druhému manželovi bytovou náhradu. Druhý manžel tak zásadně není povinen bez zajištění bytové náhrady byt či dům vyklidit. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu bydlení – je přitom nutno posoudit analogicky podle ustanovení § 713 odst. 1. Druh bytové

⁴⁵ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2009, str. 172, 173

náhrady je třeba posoudit analogicky § 712 odst. 3, věty druhé (viz. rozhodnutí soudu C 46).

Specifická situace vzniká v případě, že dům spadající do SJM stojí na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. K tomuto bylo judikováno, že soud nemůže rozhodnutím o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, jehož předmětem je stavba zřízená na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z bezpodílových spoluvlastníků, vytvořit právní stav, že by nebylo jisto, zda a jaké má vlastník stavby právo k části pozemku, na němž stavba stojí, a kdy by vlastník stavby neměl zajištěn přístup (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 3 Cz 63/86).

V případě, že byli manželé jak společnými nájemci bytu, tak i společnými členy družstva, je předmětem vypořádání též společný členský podíl v bytovém družstvu. Dle § 703 odst. 2 tomu tak bude tehdy, když vznikne jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu.

Předpokladem pro vypořádání společného členského podílu je tu ozřejmení otázky, komu z manželů zůstane členství v družstvu a právo užívat byt jako výlučný nájemce. Dle § 705 odst. 2 přitom platí, že dojde-li k zániku manželství rozvodem, rozhodne o zrušení společného nájmu bytu manželé soud, nedohodnou-li se rozvedení manželé na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu. Tím zanikne i společné členství manželů v družstvu.

Jak bylo v této souvislosti judikováno, je nesporné, že účastníci by měli být poučeni o tom, že rozhodnutím dle § 177 odst. 2 (§ 750 odst. 1) o družstevním bytě se v konečných důsledcích řeší i otázka členského podílu, protože ten, komu se přizná právo užívat byt, bude členem družstva, a tedy při vypořádání mu připadne i členský podíl (R 14/78, str. 143, odst. 4, str. 144, odst. 1, 2 a 3).

Aktuálním problémem je dnes vypořádání práv a povinností plynoucích z leasingové smlouvy. Na základě této nepojmenované smlouvy dává poskytovatel do nájmu určitou majetkovou hodnotu.

Uživatel majetkové hodnoty je pak povinen hradit poskytovateli leasingu pravidelně splátky. Poté, co je předmět leasingu plně uhrazen, se stává vlastnictvím uživatele. K vypořádání leasingu přistupuje právní praxe různě. Tak např. některé soudy leasing vůbec nevypořádávají, když jej nepovažují za součást SJM. Jednotlivé splátky pak posuzují coby prostředky ze SJM vynaložené na výlučný majetek jednoho z manželů. K tomuto řešení je třeba podotknout, že leasing být součástí SJM může. Jde totiž o majetkové právo, které lze za splnění jistých podmínek převést na třetí osobu a které má jistou penězi vyčíslitelnou hodnotu.⁴⁶

Jako scestné se též jeví řešení, dle kterého se leasing nevypořádává, protože jde o nájem. Jak se uvádí v článku J. Spáčila a J. Dvořáka,⁴⁷ je-li někomu přikázáno právo k automobilu, který po zaplacení několika málo splátek přejde do jeho vlastnictví, jde o zjevnou majetkovou výhodu, kterou je třeba zohlednit.

Rozumné řešení je nabízeno v právě uvedeném článku. Za klíčovou pro tento problém je zde označena již shora zmíněná skutečnost, že právo leasingu může být předmětem obchodu. Jak autoři podotýkají, právo vyplývající z leasingové smlouvy lze tedy ocenit jako majetek ve smyslu § 1 odst. 1 zák. č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, a to jeho obvyklou („tržní“) cenou podle § 2 odst. 1 tohoto zákona. Pokud se účastníci na ceně vypořádávaného práva nedohodnou, stanoví ji znalec, vycházející z ceny, které by bylo dosaženo při převodu obdobného leasingu v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni, ke kterému je třeba ocenění provést.

Při oceňování práva z leasingové smlouvy pak nelze vycházet jen z ceny předmětu leasingu a výše splátek, resp. ze

⁴⁶ Blíže viz. Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

⁴⁷ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

splátek zaplacených a těch, které je třeba zaplatit. Cena totiž musí reflektovat opotřebení věci.

Zvláštní situace vzniká v případě, že manžel způsobí škodu na společném majetku. Tímto tématem se ve svém článku zabývá Tichý V.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že odpovědnostní vztah vyžaduje dvě strany, což u způsobení škody jedním z manželů na společném majetku není splněno (takový manžel totiž poškodil i svůj majetek), není možné se za trvání manželství domoci náhrady. Tichý zde dále poukazuje na charakter tehdy ještě bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes SJM), kdy účast na společném majetku každým z manželů není vyjádřena konkrétními podíly na něm. O takových podílech lze uvažovat až v souvislosti se zánikem a vypořádáním bezpodílového spoluvlastnictví. Došlo-li tedy ke škodě na společném majetku, stal se poškozeným i škůdce a není k dispozici způsob, kterým vyjádřit míru sebepoškození a tím i poškození druhého manžela. Domoci náhrady se může poškozený manžel až se zánikem bezpodílového spoluvlastnictví. Poškození společného majetku je tu označeno za protiprávní dispozici, kterou může být např. i prodej či darování bez souhlasu druhého manžela. Způsobení škody jest pak na rozdíl od prodeje či darování, které jsou právními úkony, úkonem protiprávním, u kterého nelze z povahy věci se souhlasem druhého manžela počítat. Při vypořádání se tedy k uvedeným nedovoleným jednáním nebude přihlížet, přičemž zmenšení hodnoty společného majetku půjde k tíži manžela škůdce. Vyrovnání poškozeného se provede zásadně v peněžní formě.

Pokud jeden z manželů tvrdí, že existuje pohledávka třetí osoby vůči SJM, zatímco druhý z manželů existenci takové pohledávky popírá, je dle autorů J. Spáčila a J. Dvořáka⁴⁹ vhodné takový dluh přikázat tomu, kdo jej tvrdí. Jak se v článku naposled

⁴⁸ Bulletin advokacie, 1986, str. 40, Tichý V., K odpovědnosti za škodu způsobenou mezi manžely

⁴⁹ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

jmenovaných autorů uvádí, sníží se tak možnost, že ten, kdo tvrdí pohledávku třetí osoby, jejíž existenci nelze jednoznačně a zejména písemnými důkazy prokázat, se ve skutečnosti chce ve srozumění s (údajným) věřitelem obohatit na úkor bývalého manžela.

Jde-li o práva a povinnosti, u kterých jeden z účastníků tvrdí možné promlčení, je namístě je přikázat oběma manželům společně (R 7/91). Jedině tak se předejde zkrácení, popř. obohacení toho z manželů, jemuž byla přikázána pohledávka či dluh, které se nakonec ukázaly být promlčenými. Otázku promlčení totiž v řízení o vypořádání nelze vyřešit.

Po rozdělení všech věcí vznikne většinou jednomu z manželů vůči druhému manželu nárok na peněžité dorovnání. Soudní praxe se pak při vypořádání BSM dlouhodobě řídí zásadou, podle které se věci ze zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví mají mezi rozvedené manžele rozdělit tak, aby částka, kterou je jeden z manželů povinen zaplatit druhému na vyrovnání jeho podílu, byla pokud možno co nejnižší (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 264/2001).

Přitom není možné vyloučit ani takové vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, při němž by byly přikázány všechny věci do vlastnictví jednoho z manželů, kterému by bylo uloženo proplatit celý podíl druhému manželovi v penězích, přičemž výjimečně bylo možné povolit i splátky (Sborník IV. Nejvyššího soudu z roku 1986, str. 502).

Jen zcela výjimečně přistoupí soud k vypořádání přikázáním věci do podílového spoluvlastnictví manželů. Takovýto postup však lze považovat za přijatelný pouze za předpokladu, že s ním oba účastníci vysloví souhlas a že tu budou přítomny zvláštní důvody. Jak bylo judikováno, bezpodílové spoluvlastnictví manželů, do něhož náleží také domek, může být podle okolností jednotlivého případu (i se zřetelem k vyjádření účastníků) vypořádáno, byť výjimečně, i tím způsobem, že soud přikáže domek do podílového spoluvlastnictví účastníků (R č.76/ 1970).

V článku M. Králíka⁵⁰ se pak zdůrazňuje, že by takové řešení mělo být voleno pouze výjimečně a za existence nikoliv běžných okolností konkrétního případu. Jak se v článku dále uvádí, opačný závěr by ve svém důsledku znamenal, že vypořádávající se manželé, kteří nejsou schopni se na vypořádání SJM dohodnout, budou mít přikázánu věc do podílového spoluvlastnictví. V obecné rovině by to mohlo znamenat nutnost dalšího řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, k čemuž by výsledek řízení o zrušení a vypořádání BSM (SJM) neměl zakládat důvod.

1.2.2.6. Oceňování věcí pro účely vypořádání

U věcí ze SJM, jichž jeden z manželů pozbude a druhému ve vlastnictví zůstanou, je potřeba stanovit cenu, když ten z manželů, který o věc přijde, má právo na přiměřenou náhradu. Pokud se manželé na ceně věci neshodnou a soud tudíž nemůže vycházet ze shodných tvrzení účastníků, bude zapotřebí nechat vypracovat znalecký posudek. Pro určení ceny věci je pak směrodatná tzv. obecná cena, tzn. cena obvyklá v daném místě a čase.

Problémy činí stanovení okamžiku, k němuž má být cena věci určena. Otázkou je, zda při zjišťování výše náhrady vycházet z ceny věci v době zániku SJM, nebo z ceny, již má věc k okamžiku vypořádání. Judikatura dovodila pravidlo, dle kterého se vychází z ceny věci v době vypořádání SJM, avšak ze stavu věci v době zániku SJM. Zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanovil (Soubor rozhodnutí NS ČR C 496).

⁵⁰ Právní rozhledy, 2008, č. 21, str. 769, Králík M., Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů)

Dle R 42/72 má být pomocí uvedeného pravidla zabráněno tomu, aby byl jeden z manželů neodůvodněně zvýhodněn nebo znevýhodněn proti druhému, pokud by se např. jenom v důsledku změny cenového předpisu zvýšila cena rodinného domku nebo pokud by v důsledku snížené poptávky klesla cena opotřebeného osobního automobilu.

K tomuto pak bylo též judikováno, že výjimečně se soud od zásady rozhodnosti stavu věci v době zániku majetkového společenství odchýlí. Vzhledem k potřebě spravedlivého uspořádání majetkových poměrů se tak může stát především tehdy, byla-li v období mezi zánikem bezpodílového spoluvlastnictví a jeho vypořádáním vinou účastníků zanedbána nezbytná údržba či pro zachování objektu bezprostředně nutné opravy (zpravidla u dokončené stavby), popřípadě jestliže nebylo pokračováno ve stavbě nedokončeného objektu. Jestliže byla v takovém případě přikázána do vlastnictví některého z účastníků stavba v podstatně horším stavu, než tomu bylo v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví, bylo možné pokládat za rozhodný jiný stav společné věci, než z jakého vychází už ustálená judikatura (bývalý NS, 3 Cz 33/92).

Na omezenou platnost zásady rozhodnosti stavu věci v době zániku SJM ve svém článku též poukazují J. Spáčil a J. Dvořák.⁵¹ Tak např. pokud by po zániku SJM užíval na základě dohody automobil (anebo jinou věc) jen jeden z účastníků, přičemž by došlo k jeho poškození neznámým pachatelem, potom by dle jmenovaných autorů bylo ocenění věci dle jejího stavu v době zániku SJM v rozporu s dobrými mravy. Jako nespravedlivé se autorům rovněž jeví aplikace předmětného pravidla v případě, že věc svévolně, bez dohody, užívá výlučně jen jeden účastník, soud však tuto věc přikáže druhému účastníkovi. Autoři článku nakonec uzavírají, že judikatorní (nikoliv zákonné) pravidlo o tom, že při

⁵¹ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

vypořádání společného jmění se vychází ze stavu věci ke dni zániku tohoto jmění, platí v případě, že jde o věc, kterou užíval na základě dohody ten účastník, kterému je přikazována, nebo ji užívali oba a nedošlo k jejímu nadměrnému, mimořádnému opotřebení či poškození.

S tímto názorem se ztotožnil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 2735/2007, přičemž dodal, že vypořádává-li soud nemovitosti ve smyslu § 150 ObčZ vzhledem k výše uvedeným mimořádným okolnostem v obvyklé ceně podle jejich stavu ke dni jeho rozhodnutí, pak musí vypořádat také účastníky uplatněné investice, které vynaložili na nemovitosti ze svého od doby zániku BSM ke dni rozhodování soudu. I když zánikem manželství zaniklo BSM i k těmto nemovitostem, do jejich vypořádání rozhodnutím soudu jde však stále o nemovitosti oběma bývalým manželům náležející a investice je proto třeba vypořádat analogicky podle § 150 ObčZ.

1.2.2.7. Vliv práva bydlení manžela na cenu bytu či domu

V praxi byla řešena otázka, zda při ocenění bytu či domu přihlídnout k tomu, že v něm bydlí manžel, jemuž byt či dům do vlastnictví přikázán nebude. Závěry vyslovené k tomuto problému v judikatuře nejsou jednotné. Tak v R 61/2000 došel Nejvyšší soud ČR k závěru, že cena nemovitosti-má-li být cenou vskutku tržní-nemůže být stanovena bez přihlídnutí k případné existenci práva bydlení bývalého spoluvlastníka. Dle soudu by za předpokladu, že by se manželovi dostalo náhrady vycházející z ceny vyšší než té, jež by kromě obvyklých kritérií vyjadřovala i ono „zatížení“ nemovitosti, nebylo možno vyloučit úvahu, dle níž by tato okolnost mohla v konkrétním případě vést k odepření ochrany práva bydlení s odůvodněním, že takový výkon práva (vyplývajícího z § 853, § 712 odst. 3 věty druhé obč.zák.) by byl v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč.zák.).

V rozsudku Nejvyššího soudu sp.zn. 22 Cdo 1217/99 byl naproti tomu prezentován názor, že požadavku spravedlnosti či rovnosti obou účastníků odpovídá, aby soud vycházel z obvyklé, nesnížené ceny, neboť jen tak se žalobci v rámci jeho podílu dostane ekvivalentní náhrady toho, co žalovaná příkázáním nemovitostí do jejího vlastnictví získává. Na vysvětlenou pak soud uvedl, že pokud by se z vlastnictví domu vyloučený účastník z vážného důvodu ze společně užívaného domu odstěhoval, např. z důvodu následování nové manželky, péče o rodiče či v souvislosti se svým zaměstnáním, aniž by mu do té doby byla zajištěna (již zohledněná) bytová náhrada, byl by druhý účastník o její hodnotu obohacen.

Dle názoru autorů J. Spáčila a J. Dvořáka⁵² je třeba vždy vyjít z konkrétní situace. Jak se v článku uvádí, jiný je jistě případ, kdy se spoluvlastnictví vylučovaný účastník má (anebo po vyplacení jeho podílu mít bude) dost prostředků na to, aby si opatřil jiné odpovídající bydlení, o něco jiného jde tehdy, dává-li jasně najevo, že v domě již bydlet nebude a že má zajištěno jiné bydlení a jinak je třeba hodnotit situaci, kdy tento účastník je nemajetný, nemá jinou možnost bydlení a ani jeho vypořádací podíl nebude mít hodnotu umožňující opatření bydlení. Pak tedy není vyloučeno, aby se v některých případech při stanovení ceny k obsazenosti vylučováním bezpodílovým spoluvlastníkem přihlédlo, v jiných nikoliv. Tento názor považuji za rozumný i já.

1.2.2.8. Určení hodnoty členského podílu v bytovém družstvu

Soudy se též zabývaly otázkou stanovení hodnoty členského podílu v bytovém družstvu. Jak jsem již uváděla shora, členský podíl je součástí společného jmění manželů, při jehož vypořádání ohledně majetku bývalých společných nájemců družstevního bytu a

⁵² Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

společných členů bytového družstva je nutné hodnotu podílu vyčíslit.

Soudní praxe se pak konkrétně zabývala možností vyjít ze zůstatkové hodnoty členského podílu, z hodnoty vypořádacího podílu či z obvyklé ceny. Obvyklou cenou se přitom rozumí cena, které by bylo možno za převod členského podílu v daném čase a místě dosáhnout, když cena není regulována žádným (právním ani cenovým) předpisem (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 31 Cdo 2428/2000).

Nejvyšší soud ČR v rozsudku sp. zn. 31 Cdo 2428/2000, označil užití zůstatkové hodnoty členského podílu, stejně tak jako užití hodnoty vypořádacího podílu jakožto východisek pro určení výše hodnoty členského podílu za vyloučené. Tyto své závěry pak soud odůvodnil následovně. Pojem „zůstatková hodnota členského podílu“ počínaje dnem 1. ledna 1992, tj. počínaje účinností zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, platná právní úprava družstev nezná. Závěr, že v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nelze vycházet ani z vypořádacího podílu, odůvodnil soud tak, že v případě zrušení práva společného nájmu družstevního bytu, kdy jeden z manželů zůstává nájemcem a členem družstva, nenastávají předpoklady pro výplatu vypořádacího podílu - dochází jen k redukci členství (jedna z forem tzv. přeměny členství) a dále též tím, že nejde o vypořádání vztahu mezi členem družstva a družstvem. Vypořádací podíl je vázán na zánik členství v družstvu, ale to v daném případě nezanklo. Ostatně povinnost družstva vyplatit vypořádací podíl nenastupuje ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví ani ke dni zrušení společného členství účastníků v družstvu. Vypořádací podíl tedy nepředstavuje hodnotu, která by v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví tvořila jeho součást.

Dále soud konstatoval, že vypořádací podíl a zůstatková hodnota členského podílu jsou tedy zcela rozdílné hodnoty, které se od sebe mohou podstatně lišit. Je-li tedy třeba stanovit spornou cenu předmětného majetkového práva pro účely vypořádání

bezpodílového spoluvlastnictví manželů soudem, je nutno vycházet (zpravidla v součinnosti se znalcem z oboru ekonomiky - odhady cen) z ceny obvyklé, tj. z ceny, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout. Kdyby takto postupováno nebylo, došlo by k porušení pravidla rovnosti podílů stanoveného v § 150 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., neboť by došlo ke zvýhodnění toho z bývalých manželů, který se stal výlučným členem bytového družstva a jediným nájemcem družstevního bytu.

Při vypořádávání SJM po nabytí účinnosti obchodního zákoníku a novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. (tj. po 1.1. 1992) již tedy nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty podílu, nýbrž je třeba vyjít z obvyklé ceny členského podílu.

Naposled uvedenému závěru bylo přisvědčeno i v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 3121/2005, přičemž zde soud ještě dodal, že pokud již byl členský podíl v bytovém družstvu výlučným členem družstva převeden na jinou osobu, pak je třeba vyjít zásadně z jeho obvyklé ceny v době převodu. Pokud by však jeho skutečná cena, za níž byl převeden, převyšovala cenu obvyklou, vypořádá se skutečně získaná cena (výtěžek z převodu původně společného majetkového práva). Převede-li však rozvedený manžel členský podíl za cenu nižší, než je cena obvyklá, je určující cena obvyklá.

Názor, že při stanovování hodnoty členského podílu je třeba vycházet z obvyklé ceny, byl vysloven též v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 775/2007.

Jak Nejvyšší soud ČR konstatoval ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 2244/99, pro určení obvyklé ceny členského podílu je rozhodný den zániku společného členství, nikoliv den rozvodu manželství nebo den zániku SJM (je-li ode dne rozvodu manželství odchýlný).

Co se týká stavu rozhodného pro ocenění členského podílu, pak i zde je rozhodný okamžik zániku společného členství.

Mezi významná hlediska pro hodnocení stavu členského podílu nepochybně patří především stav či kvalita družstevního bytu (rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 900/2004).

1.2.2.9. Rozhodnutí soudu o vypořádání

V řízení o vypořádání je třeba vycházet z právní úpravy platné v době zániku SJM (k tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2433/99).

Ve výroku soudního rozhodnutí o vypořádání musí být obsažen výčet věcí, které případnou do výlučného vlastnictví jednoho či druhého manžela (popř. i do podílového spoluvlastnictví obou manželů) a dále též údaj o tom, komu připadne která pohledávka a kdo bude komu a co dlužit. Je-li věc ponechána manželovi, který ji nemá ve své moci, uloží soud též ve výroku druhému manželovi povinnost věc vydat.

Výrok rozsudku, jímž bylo provedeno vypořádání, neřeší ve vztahu ke třetím osobám, odlišným od bezpodílových spoluvlastníků, závazným způsobem otázku, zda bezpodíloví spoluvlastníci jsou skutečně vlastníky určité věci, ani v případě, že soud nesprávně pojal do rozsudku též určovací výrok o tom, co bezpodílové spoluvlastnictví tvoří (bývalý Nejvyšší soud ČR 61/83).

Konkrétní podoba výroku rozsudku byla zformulována již starší judikaturou, a to následovně: určuje se, že z věcí, jež měli navrhovatel a odpůrkyně v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, připadá 1. navrhovateli... 2. odpůrkyni ...

Navrhovatel je povinen vydat (nebo podle povahy věci dodat) odpůrkyni...do tří dnů od právní moci rozsudku.

Odpůrkyně je povinna vydat (nebo podle povahy věci dodat) navrhovateli...do tří dnů od právní moci rozsudku.

Návrh navrhovatele, aby bylo určeno, že v bezpodílovém spoluvlastnictví měli navrhovatel a odpůrkyně i ..., a aby bylo určeno, že připadají navrhovateli a že odpůrkyně je povinna je

vydat, se zamítá. Není třeba výrokem rozsudku určovat, co který z manželů vynaložil na společný majetek. Soud však při rozhodování k tomu přihlíží a v odůvodnění to vysvětlí.

Podle povahy věci bude ovšem nutné stanovit ve výroku rozsudku také určitá práva a povinnosti v rámci vypořádání majetkových práv a povinností bývalých manželů v širším slova smyslu, takže např. součástí výroku rozsudku bude i rozhodnutí o těchto otázkách:

„Určuje se, že navrhovateli připadá vkladní knížka č. ... u spořitelny v ... s vkladem ... - nebo – Navrhovatel je povinen uhradit dluh u spořitelny v částce ... podle smlouvy o půjčce ze dne ...“ (R 42/72)

Pokud byla věc přiřčena manželovi, který ji nemá u sebe a tedy druhý manžel je povinen tuto věc vydat, zvyšují se nároky na popis takové věci, který musí být přesný. Jak se ale píše v článku J. Spáčila a J. Dvořáka,⁵³ nelze po účastníkovi vždy žádat, aby věc, jejíž vypořádání se domáhá, popsal způsobem, který by ji odlišil od všech existujících věcí stejného druhu, zejména nemá-li ji v držbě. Postačí, popíše-li ji obecněji (viz. obdobně R 72/04). V uvedeném článku se též dočteme, že lze vypořádávat také věci hromadné (knihovna, jídelní servis) a tam, kde s tím účastníci souhlasí, resp. to sami navrhují, lze užít i obecnějšího označení věcí (prostírání, ložní prádlo, kuchyňské nádobí).

Pokud manžel věc nevydá, ačkoliv mu taková povinnost byla uložena výrokem rozsudku, stává se osobou, která věc neoprávněně zadržuje. V takovém případě je třeba věc na základě jejího popisu ve výroku rozhodnutí odebrat. Jak se uvádí v práci M. Pokorného, M. Holuba a J. Bičovského,⁵⁴ slovy nelze vždy každou věc popsat do detailu tak, aby to vyvolalo u všech představu stejné

⁵³ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

⁵⁴ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2009, str. 173

nezaměnitelné věci. Proto se počítá s tím, že oprávněný sám ještě pomůže při odebrání upřesněním a poznáním.

Pakliže se věc nachází v moci třetí osoby, není v kompetenci soudu uložit takové třetí osobě její vydání. Soud může v takovém případě leda zmocnit oprávněného manžela k její vindikaci dle ustanovení § 126. Jediným vlastníkem by pak nadále byl již jen ten z manželů, kterému byla věc ponechána.

Jsou-li předmětem vypořádání též nemovitosti, je potřeba je ve výroku označit způsobem uvedeným v § 5 zák. č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky. Pozemky tak musí být označeny parcelním číslem s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží, budovy by měly být označeny uvedením pozemku, na němž jsou postaveny, číslem popisným či evidenčním, příp. pokud se číslo popisné ani evidenční budově nepřiděluje, způsobem jejího využití a v případě budov s číslem popisným či evidenčním též příslušností budovy k části obce, pokud je název části obce odlišný od názvu katastrálního území, v němž se nachází pozemek, na kterém je budova postavena. Na základě rozsudku popř. soudního smíru se totiž provádí zápis změny vlastnického práva k nemovitostem v katastru. Rozsudek, popř. usnesení, na jejichž základě má být zápis změny do katastru proveden, je třeba příslušnému orgánu katastru nemovitostí odeslat ihned poté, co předmětné rozhodnutí nabylo právní moci (k tomu též R 42/1972).

Ve výroku rozsudku je též třeba rozhodnout o nákladech řízení. Dle ustanovení § 142 OSŘ se náhrada nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva přizná zásadně dle úspěchu ve věci. Za takové náklady je třeba považovat především odměnu pro zastupujícího advokáta a soudní poplatek (viz. níže). Za plně úspěšného se žalobce považuje za předpokladu, že soud jeho žalobě vyhověl v plném rozsahu. Jak jsem již zmínila výše, řízení o vypořádání SJM ale vykazuje jistá specifika, když v něm má každý z účastníků jak postavení navrhovatele, tak postavení odpůrce (tzv. iudicium duplex). Soud v podstatě rozhoduje v zájmu obou účastníků. Úspěch ve věci tak není možno posuzovat

uvedeným způsobem, nýbrž je třeba jej odvodit od velikosti podílů, které soud přizná nezávisle na návrhu. V tomto smyslu se též vyslovila judikatura: při rozhodování o nákladech řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soudy správně vycházely z § 142 OSŘ. Pokud soudy spatřovaly procesní úspěch nebo neúspěch obou manželů v tom, jak velkého podílu se jim ze společného majetku dostane, šlo o postup, který odpovídá tomu, že soudy nejsou návrhy na vypořádání vázány při zjištění rozsahu majetku a při provedení vypořádání. Shodně postupovaly soudy i při vymáhání soudních poplatků. Nelze ovšem vyloučit ani ten postup, kdy soudy při posuzování úspěchu obou manželů přihlédly podle okolností případu i k tomu, jak byla řešena otázka rozsahu a hodnoty bezpodílového spoluvlastnictví (R 42/1972). Naposledy uvedené může např. znamenat zohlednění toho, že dal účastník vzniknout vleklému sporu o to, zda jisté majetkové hodnoty spadaly do SJM, když tvrdil, že ano, ačkoliv soud nakonec dospěl k opačnému závěru apod.

Co se týká úpravy soudních poplatků obsažené v zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, pak je třeba uvést následující. Poplatníkem poplatku stanoveného paušální částkou 1.000,- Kč je navrhovatel. Poplatková povinnost vzniká podáním žaloby na vypořádání SJM.

Dle původní právní úpravy byl poplatníkem každý z manželů, přičemž povinností k zaplacení poplatku byli manželé zatíženi společně a nerozdílně. Okamžik vzniku poplatkové povinnosti byl původně odsunut až do doby rozhodnutí ve věci samé. Základem pro výpočet poplatku byla totiž cena všech věcí patřících do BSM (SJM) a ostatních hodnot, které se vypořádávali a tak byl základ pro výpočet poplatku známý teprve v okamžiku rozhodnutí.

Problematika, kterou je třeba vyřešit a která není uvedena ve výroku rozhodnutí coby jeho nutná součást, bude rozepsána v odůvodnění. Konkrétně se bude jednat zejména o řešení předběžných otázek týkajících se rozsahu vypořádávaného

majetku, tzn. o určení toho, co patří do masy majetku, dále o vyčíslení ceny jednotlivých částí obsahu masy, o doložení výše pohledávek dle § 149 a nakonec též o uvedení pohledávek a závazků sem spadajících. V odůvodnění také najdeme údaj o celkové výši vypořádávaného majetku, o momentálním místě výskytu jednotlivých věcí a úvahy vedoucí k závěru o podílu každého z manželů. Soud v odůvodnění rovněž vyloží myšlenky, které jej vedly k řešení obsaženém ve výroku. Tak by mělo být zdůvodněno, proč určitá věc připadne tomu kterému z manželů, přičemž je pochopitelné, že nebude potřeba zdůvodňovat každou byť i méně hodnotnou věc. Zcela dostačující bude, když se soud v odůvodnění rozepíše o věcech zásadnější hodnoty. Náležitě srozumitelně musí soud také vysvětlit, jak došel k částce, jíž se musí jeden z manželů vyrovnat se svým někdejší protějškem.

Vydání částečného rozsudku v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepřichází v úvahu (R 10/94).

Dle ustanovení § 159a OSŘ je rozsudek o vypořádání SJM závazný jen pro účastníky řízení. Proto je možné, aby osoba, která nebyla účastníkem řízení o vypořádání, uplatnila svůj nárok k věci či právu v jiném řízení.

Jak již bylo zmíněno shora, spor o vypořádání SJM coby spor majetkový, lze ukončit smírem dle § 99 OSŘ, popř. jej též lze řešit v rámci rozhodčího řízení.

1.2.3. Vypořádání společného jmění ze zákona

1.2.3.1. Účinky domněnky vypořádání

V ustanovení § 150 odst. 4 je upravena zákonná domněnka vypořádání. Není-li ve lhůtě tří let od zániku společného jmění podán návrh na vypořádání k soudu (návrh musí být podán nejpozději v poslední den tříleté lhůty), nebo nedojde-li v této lhůtě k vypořádání dohodou, platí ohledně movitých věcí nevyvratitelná domněnka, že se manželé vypořádali podle stavu,

v němž každý z nich užívá věci ze společného jmění pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník. Takové užívání nemusí trvat po dobu tří let. Může tedy jít i období kratší, je-li zřejmé, že se i přesto vytvořil stav trvalého užívání věci a neděje se tak proti vůli druhého manžela.

U ostatních movitých věcí a u věcí nemovitých platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

Skutečností rozhodnou pro začátek běhu lhůty je v případě zániku SJM rozvodem právní moc rozhodnutí soudu o rozvodu manželství.

U nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí se důsledky vypořádání domněnkou zapíše záznamem do katastru, a to na základě souhlasného prohlášení obou manželů o tom, že podmínky pro uplatnění zákonné domněnky byly splněny (§ 36 odst. 4 vyhlášky č. 190/1996 Sb.).

Domněnka vypořádání se uplatní i ve vztahu ke společnému členskému podílu v bytovém družstvu, kdy byli manželé jak společnými nájemci bytu tak i společnými členy družstva. Jak již bylo zmíněno shora, předpokladem pro vypořádání společného členského podílu je v tomto případě ozřejmení otázky, komu z manželů zůstane členství v družstvu a právo užívat byt jako výlučný nájemce (blíže viz. shora).

Pokud pak dojde ve lhůtě tří let od zániku SJM k vyřešení otázky práva společného nájmu družstevního bytu bývalých manželů a otázky výlučného nájmu bytu a členství bytového družstva a manželé v této lhůtě neuzavřou dohodu o vypořádání zahrnující členský podíl nebo nepodají návrh k soudu na vypořádání ohledně členského podílu, pak se minimálně stran majetkové hodnoty členského podílu uplatní domněnka vypořádání dle § 150 odst. 4. Počínaje okamžikem, kdy nastaly účinky domněnky vypořádání počne běžet manželovi, který se nestal členem družstva, obecná tříletá promlčecí lhůta pro uplatnění práva

na vyplacení poloviny hodnoty členského podílu (k tomuto viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR vydaném pod sp.zn. 22 Cdo 590/2003).

Dále platí, že pokud k vyřešení otázky práva společného nájmu družstevního bytu bývalých manželů a otázky výlučného nájmu bytu a členství bytového družstva dojde teprve po uplynutí lhůty tří let od zániku SJM, pak se i v tomto případě uplatní ve vztahu k členskému podílu domněnka vypořádání. Jak bylo judikováno, právo na vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu však nemůže být promlčeno dříve, než je zrušeno společné členství účastníků v bytovém družstvu. Obecná tříletá promlčecí lhůta ve smyslu § 101 ObčZ tak počne běžet teprve dnem následujícím po té, co k takovému zrušení práva došlo (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 22 Cdo 2380/2007).

Nastoupí-li domněnka vypořádání, nelze již uplatnit zápočty.

Mezi manžely někdy dochází k rozporům ohledně toho, co komu patří a tak mohou vést spor např. o to, kdo věc výlučně užíval, nebo o to, zda tak činil pro potřebu své rodiny a domácnosti apod.

Úprava domněnky byla do občanského zákoníku vložena novelou č. 131/1982 Sb.. S pomocí nové právní úpravy se mělo předejít nežádoucím situacím, kdy se manželé buď nevypořádali vůbec anebo až po mnoha letech. Právní vztahy mezi manžely a vůči třetím osobám bývaly poznamenány značnou nejistotou, v případném soudním řízení o vypořádání se pak s ohledem na časový odstup stalo dokazování řady věcí komplikované. Jak se uvádí v důvodové zprávě k novele, nová právní úprava podpoří zájem na tom, aby se manželé po zániku bezpodílového spoluvlastnictví bez zbytečných odkladů především sami pokusili o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví dohodou.

Autoři nové právní úpravy se zřejmě nechali inspirovat praxí soudů, dle níž bylo možné, aby manželé na základě dohody, byť třeba i mlčky učiněné, vycházeli z toho, že do výlučného

vlastnictví každého z nich případnou věcí, které každý z nich měl ve své dispozici a užívání (R 62/74).

K okamžiku účinnosti novely č. 131/1982 dovozuje soudní praxe možnost uzavřít dohodu o vypořádání i jen části předmětu SJM (blíže viz výše).

V návaznosti na novelou z roku 1998 nově koncipované majetkové společenství manželů přejmenované z BSM na SJM byly domněnkou vypořádávané hodnoty doplněny též o pohledávky a závazky.

1.2.3.2. Účinky domněnky poté, co bylo zahájeno řízení o částečném vypořádání SJM

Diskutována byla otázka, zda domněnka vypořádání bude po uplynutí lhůty tří let od zániku SJM účinkovat ve vztahu k věcem, které nebyly učiněny předmětem právě probíhajícího řízení o vypořádání SJM. Názory na tento problém se různí, a to ať už se jedná o názory vyslovené v judikatuře nebo o názory právníků publikované v odborné literatuře.

Tak Krajský soud v Hradci Králové ve svém rozhodnutí č.j. 26 Co 628/2005-132 dospěl k závěru, že probíhá-li řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (popř. společného jmění manželů), nemůže až do jeho skončení nastoupit zákonná fikce vypořádání ve smyslu ustanovení § 149 odst. 4 občanského zákoníku (ve znění účinném do 31.7.1998, popř. podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku v nynějším znění, jde-li o vypořádání SJM), a to ani ohledně těch věcí, jež účastníci neučinili předmětem řízení (jež nenavrhli k vypořádání). Dle soudu by opačný výklad mohl vést k tomu, že jednomu z bývalých manželů by takto mohlo být zabráněno, aby reagoval na podanou žalobu rozšířením jejího předmětu, pokud tato žaloba byla podána u soudu těsně před uplynutím tříleté lhůty.

K obdobným závěrům pak dospěl i Nejvyšší soud ČR ve svém stanovisku sp.zn. Cpjn 38/98 a dále pak ve svém rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 2574/98.

Naopak v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2679/2004 zazněl názor, že jestliže se nemovitosti účastníků náležející do jejich bezpodílového spoluvlastnictví nestaly během lhůty tří let od zániku tohoto spoluvlastnictví předmětem zahájeného řízení o (částečné) vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví, staly se předmětem jejich podílového spoluvlastnictví.

S prvně uvedeným názorem zastávaným Krajským soudem v Hradci Králové v rozhodnutí č.j. 26 Co 628/2005-132 a dále pak Nejvyšším soudem ČR ve stanovisku sp.zn. Cpjn 38/98 a v rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 2679/2004 se ve svém článku ztotožňují J. Hašek a P. Kazda.⁵⁵ Autoři argumentují tím, že opačný výklad by vedl k absurdním situacím, kdy by např. žalobce záměrně podal návrh na vypořádání BSM (dnes SJM) těsně před uplynutím tříleté lhůty a uvedl by v něm pouze cennější movité věci, které má v držení protistrana. Tyto věci by se staly předmětem řízení o vypořádání BSM a rozdělily by se mezi oba účastníky. Movité věci, které má v držení žalobce, by na základě aplikace nevyvratitelné právní domněnky připadly pouze žalobci, staly se jeho výlučným vlastnictvím a předmětem řízení o vypořádání BSM by se nestaly. Dále pak autoři poukazují na to, že obdobně by bylo možno účelově zabránit uplatnění případných vnosů do nemovitostí, když by žalobce vyčkal konce tříleté lhůty a těsně před jejím uplynutím by podal návrh na vypořádání, ve kterém by nemovitosti neuvedl. Nemovitosti by se pak staly předmětem podílového spoluvlastnictví, v rámci jehož vypořádání již vnosy uplatnit nelze.

Autoři uzavírají, že možnost uplatnění nevyvratitelné právní domněnky jako způsobu vypořádání je zcela vyloučena do doby, než je příslušné soudní řízení ukončeno. V rámci ve lhůtě

⁵⁵ Bulletin advokacie, 2006, č. 5, str. 35, Hašek J., Kazda P., Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM

zahájeného řízení může kterýkoliv z účastníků i po lhůtě tří let od zániku manželství rozšířit předmět vypořádání BSM o další položky, které nebyly v původním návrhu uvedeny. Teprve po pravomocném skončení řízení o (byť jen částečném) vypořádání BSM lze přisvědčit názoru, že se na nevypořádaný majetek patřící do BSM uplatní nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM.

Opačný názor zastávají K. Součková a R. Petrová.⁵⁶ Autorky sice připouštějí, že jazykovým výkladem ustanovení § 150 odst. 4 by bylo možno dovodit, že důsledkem podání návrhu na vypořádání SJM soudu je nenastoupení nevyvratitelné domněnky ohledně všech věcí spadajících do SJM bez ohledu na to, zda takový návrh zahrnuje všechny věci spadající do SJM či nikoliv, avšak dle autorek nelze pominout skutečnost, že by takový výklad vyvolal řadu otázek a vzbudil pochybnosti. Tak např. by se díky uvedenému výkladu stalo dle autorek sporné, zda je podáním návrhu na vypořádání SJM k soudu nastoupení zákonné domněnky jednou provždy vyloučeno či zda jde o pozastavení nebo přerušování běhu tříleté lhůty pro uplatnění domněnky vypořádání, dále by též nebylo jasné, jakým způsobem by měly být vypořádány věci patřící do SJM, které účastníci nečinili předmětem řízení a tudíž o nich nebylo pravomocně rozhodnuto nebo by též mohly vzniknout pochybnosti o tom, kterým okamžikem k vypořádání došlo.

Autorky proto navrhují vyjít z výkladu teleologického, tj. z výkladu hledajícího smysl zákonné normy a docílit tak právní jistoty ve vztazích mezi bývalými manžely a zejména pak ve vztazích k třetím osobám tím, že pokud se manželé nebudou schopni na vypořádání v určité době dohodnout, ani nepodají návrh na vypořádání soudu, bude po uplynutí této doby přes jejich nečinnost BSM vypořádáno.

Dle mého názoru je třeba ustanovení § 150 odst. 4 interpretovat tak, jak to učinil Nejvyšší soud ČR ve svém

⁵⁶ Bulletin advokacie, 2008, č. 12, str. 29, Součková K., Petrová R., Otázka aplikace nevyvratitelné právní domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů

rozhodnutí sp.zn. 22 Cdo 2679/2004 a dále pak též jak to učinili K. Součková a R. Petrová ve svém článku. Jak již bylo zmíněno, mají manželé počínaje novelou zavádějící domněnku vypořádání možnost zvolit si pro jakékoliv hodnoty ze SJM jakýkoliv způsob vypořádání, tj. dohodu, rozhodnutí soudu nebo domněnku.

Dle ustanovení § 150 odst. 4 se domněnka vypořádání uplatní za předpokladu, že není ve lhůtě tří let od zániku společného jmění podán návrh na vypořádání k soudu, nebo pokud v této lhůtě nedojde k vypořádání dohodou. Dle mého názoru je uvedené ustanovení třeba chápat tak, že není-li ohledně určitého majetku ze SJM podán návrh na vypořádání k soudu, popř. nedošlo-li ohledně určitého majetku ani k dohodě o vypořádání, uplatní se ve vztahu k tomuto majetku domněnka vypořádání. Naopak ve vztahu k majetku, ohledně kterého návrh k soudu na vypořádání podán byl, popř. ohledně kterého byla uzavřena dohoda, se domněnka neuplatní. Ostatně o tom, že „vypořádáním dohodou“ se míní i jen částečné vypořádání, není v současné době sporu.

Manželé mají celé tři roky na to, aby byli iniciativní a své porozvodové majetkové poměry upravili v dohodě, popř. aby v této záležitosti nechali ke svému návrhu konat soud. Pokud ale některé věci do jednoho z právě dvou zmíněných způsobů „aktivního vypořádání“ nezahrnou, pak musí nést i případné negativní důsledky této své nečinnosti. Jak k tomuto ve svém článku zcela správně uvádějí K. Součková a R. Petrová,⁵⁷ oba bývalí manželé mohou podat návrh na vypořádání SJM a zabránit tak možným vypočítavým krokům druhého manžela. Zároveň autorky poukazují na to, že stále platí zásada „práva přejí bdělým.“

⁵⁷ Bulletin advokacie, 2008, č. 12, str. 29, Součková K., Petrová R., Otázka aplikace nevyvratitelné právní domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů

1.3. Vypořádání společného jmění manželů poté, co jeden z rozvedených manželů zemřel

Specifický je případ, kdy se manželé rozvedou a ještě předtím, než dojde k vypořádání SJM, jeden z nich zemře. Okamžikem smrti jednoho z manželů, vstupují dědicové do právního postavení zůstavitele, tzn. do všech jeho práv a povinností s výjimkou těch, co jsou osobní povahy a zůstavitelovou smrtí tak zanikají, nebo těch, kterým je pro právní nástupnictví stanoven zákonem zvláštní právní režim (tzv. univerzální sukcese).

Aby bylo možno vydat usnesení o určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popř. o výši jeho předlužení v době smrti zůstavitele (§ 175o odst. 1 OSŘ) a provést dědické řízení, je třeba vypořádat zaniklé SJM.

Jelikož rozhodnutí soudu projednávajícího dědictví závisí na otázce, kterou v tomto řízení není soud oprávněn sám řešit, mělo by být řízení přerušeno usnesením dle ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ, a to do doby, než se SJM vypořádá. Dědický soud je totiž oprávněn vymezit rozsah majetku náležejícího pozůstalému manželovi a majetku spadajícího do dědictví pouze za předpokladu, že SJM zanikne smrtí manžela a ne rozvodem. Řízení před dědickým soudem v takovém případě probíhá dle ustanovení § 175l OSŘ (blíže viz. dále).

Autor O. Klička ve svém článku⁵⁸ zmiňuje názor, dle kterého je v řízení před dědickým soudem po smrti rozvedeného manžela možno aplikovat ustanovení § 175k odst. 3 OSŘ a omezit se tak pouze na konstatování, že nevypořádané SJM tvoří aktiva a pasiva, která jsou mezi účastníky sporná, když není zřejmé, který majetek patří zůstaviteli a který bývalému manželovi. K takovému majetku či dluhům se při určování obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popř. výše jeho předlužení nepřihlíží. Jak k tomuto postupu autor správně uvádí, účelem § 175k odst. 3 OSŘ je vyloučení skutkových sporů o aktiva nebo

⁵⁸ Ad notam, 2006, č. 6, str. 176, Klička O., Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení

pasiva dědictví mezi účastníky řízení navzájem a nikoliv mezi účastníky a třetí osobou.

V této souvislosti je přitom zásadní skutečnost, že bývalý manžel není účastníkem dědického řízení. Ovšem ne vždycky tomu tak bylo. Ještě před novelou č. 131/1982 zavádějící domněnku vypořádání SJM bylo soudní praxí dovozováno, že účastníkem dědického řízení by mohl být i bývalý manžel zůstavitele, ovšem jen v případě, že bezpodílové spoluvlastnictví zaniklé rozvodem manželství nebylo za života zůstavitele vypořádáno, popř. za jeho života nebyl podán návrh na zahájení řízení o jeho vypořádání (rozsudek Nejvyššího soudu ČSR 4 Cz 24/77). Je-li však za současného právního stavu SJM nakonec nejpozději do tří let od zániku SJM vypořádáno domněnkou, není potřeba problém nevypořádaného SJM řešit uvedeným způsobem.

SJM je vhodné vypořádat dohodou uzavřenou mezi právními nástupci zůstavitele a bývalým manželem. Právními nástupci zůstavitele jsou přitom všichni ti, kteří byli vyrozuměni a poučeni o svém dědickém právu a dědictví po zůstaviteli neodmítli.

Pokud tu nebude dostatek vůle k uzavření dohody, mohou bývalý manžel či všichni zůstavitelovi dědici podat návrh na vypořádání SJM soudem. Jsou-li na straně žalobce zůstavitelovi dědici a některý z nich se na podání návrhu odmítne podílet, pak je třeba žalobu směřovat nejen proti bývalému manželovi ale i proti pasivnímu dědici, aby tak bylo rozhodnutí soudu závazné skutečně pro všechny dědice. Je-li na straně žalobce bývalý manžel, musí tento zažalovat všechny zůstavitelovi dědice, popř. stát.

Mezi právní veřejností se v této souvislosti vyskytl názor, že nebyl-li návrh na vypořádání SJM podán ještě před smrtí jednoho z manželů, nelze jej pak již podat.

Tak např. v publikaci Holuba M., Bičovského J. a Pokorného M.⁵⁹ se uvádí, že nebyl-li zahájen spor, lze se přiklonit

⁵⁹ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2009, str. 176

k názoru, že tu podle ustanovení § 853 OZ je možné pohlížet na nevypořádané společné jmění manželů stejně jako na zaniklé smrtí a řešit vypořádání v soudním řízení podle ustanovení § 175l a násl. OSŘ.

Obdobné stanovisko bylo zaujato i v R 4/80, dle kterého je bezpodílové spoluvlastnictví vázáno jen na manžele, nemůže existovat mezi jedním manželem a jinou osobou, byť i dědicem druhého manžela, a nelze tedy podat návrh na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví proti dědici zemřelého manžela.

Již shora bylo ale zmíněno, že bývalý manžel není dle platného práva považován za účastníka dědického řízení a tak, jak se též dočteme v článku J. Spáčila a J. Dvořáka,⁶⁰ by jej rozhodnutí vydaná v dědickém řízení o tom, co patří do dědictví (a zřejmě tedy co zůstane jemu), nevázala (viz. § 159a OSŘ ve spojení s § 167 odst. 2 OSŘ). S názorem, že po smrti manžela už nelze návrh na vypořádání SJM zaniklého rozvodem podat, se proto neztotožňuji.

Byl-li návrh na vypořádání SJM podán ještě za života zemřelého manžela, pak je situace jednoznačná. Za takových okolností pokračuje soud v jednání s jeho dědici (viz. ustanovení § 107 OSŘ o procesním nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení).

Soud přitom nemůže rozhodovat o tom, zda jednotlivým dědicům z více dědiců zemřelého bezpodílového spoluvlastníka případnou některé věci z vypořádaného bezpodílového spoluvlastnictví, nýbrž rozhodne, že připadají do dědictví po bezpodílovém spoluvlastníku (R 44/77).

Soud tedy rozhodne, který majetek připadne bývalému manželovi a který se stane předmětem dědictví. O přikázání jednotlivých věcí konkrétním dědicům pak rozhodne až soud v dědickém řízení, pokud o nich dědicové sami neuzavřou dohodu.

Nepodaří-li se do tří let od zániku SJM uzavřít dohodu a nepodaří-li ani žádná z oprávněných osob v této lhůtě návrh na

⁶⁰ Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Spáčil J., Dvořák J., Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

vypořádání SJM soudem, nastoupí zákonná fikce vypořádání dle § 150 odst. 4. Za takových okolností zařadí soud do dědictví to, co v souladu s domněnkou připadlo zemřelému manželovi.

V publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila⁶¹ je upozorněno na to, že možnost aplikace ustanovení § 150 odst. 4 v těchto případech není zcela jednoznačná, když proti aplikaci svědčí doslovná interpretace tohoto ustanovení. K okamžiku uplynutí lhůty totiž zemřelý manžel ze společného jmění samozřejmě nic neužívá. Nakonec se autoři ve zmíněné publikaci přiklánějí k názoru, že domněnka vypořádání platí, a to vzhledem k tomu, že důvody, pro které byla domněnka stanovena, tj. tlak na odstranění neurčitého právního stavu po zániku společného jmění, jsou dány i v případě smrti jednoho z manželů. Autoři pak navrhují, aby byla namísto slov „že se manželé vypořádali podle stavu...“ dosazena slova „že se manžel a dědicové druhého manžela vypořádali podle stavu.“ Takovou argumentaci považují za rozumnou i já.

V praxi byla též řešena otázka, jak postupovat v případě, že manželé byli společnými nájemci družstevního bytu a zároveň též společnými členy bytového družstva, přičemž po rozvodu nebylo až do smrti jednoho z rozvedených manželů určeno, který z manželů se stane výlučným členem bytového družstva a výlučným nájemcem družstevního bytu a ani v této věci nebyla před smrtí manžela podána žaloba k soudu. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sp.zn. 26 Cdo 1285/2000 dospěl k závěru, že je třeba postupovat dle § 707 odst. 2 ObčZ analogicky (§ 853 ObčZ), tj. že výlučným členem bytového družstva a výlučným nájemcem družstevního bytu zůstane ten z rozvedených manželů, který zůstal naživu, s tím, že dědici nebo dědicům zesnulého rozvedeného manžela náleží 1/2 tržní hodnoty členského podílu.

⁶¹ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 238

2. Vypořádání společného jmění manželů zaniklého smrtí popř. prohlášením za mrtvého jednoho z manželů

Vypořádání je třeba provést i poté, co SJM zaniklo spolu s manželstvím smrtí popř. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého se váže k okamžiku, kdy nabude právní moci rozhodnutí soudu. Dojde-li ke zrušení prohlášení za mrtvého, bude další vývoj odvislý od toho, zda domnělý pozůstalý manžel uzavřel nové manželství či nikoliv. V prvním z uvedených případů se manželství neobnoví (§ 22 odst. 2 ZOR). Stejně tak se neobnoví ani SJM, které prohlášením manžela za mrtvého zaniklo. Autoři J. Dvořák J. Spáčil⁶² si v této souvislosti kladou otázku, co se stane s úkony, které učinil „zvěstný“ manžel v době, kdy druhý byl prohlášen za mrtvého, a k nimž bylo potřeba souhlasu, či dokonce projevu vůle obou stran. Autoři vyslovují názor, že je vzhledem k principu právní jistoty třeba trvat na tom, že šlo o úkony platné. S tímto názorem se ztotožňují.

V druhém z uvedených případů, kdy nové manželství uzavřeno nebylo, existuje SJM dál.

SJM, které spolu s manželstvím zaniklo v důsledku smrti či prohlášení za mrtvého jednoho z manželů, se vypořádá v dědickém řízení dle § 1751 OSŘ. Řízení o dědictví prováděné původně státním notářem dle ustanovení notářského řádu (zák. č. 95/1963 Sb.) přitom v důsledku novely č. 263/1992 Sb. účinné od 1.1. 1993 probíhá dle §§ 175a až 175zd OSŘ před soudem (ač za možné účasti notáře).

V odst. 1 § 1751 OSŘ je pak stanoveno, že měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, soud rozhodne o obecné ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi. Závisí-

⁶² Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 191

li rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle § 175k odst. 3 (viz. dále).

Úkolem soudu je tedy určit, jaké konkrétní hodnoty popř. jaký díl z těchto hodnot připadne pozůstalému manželovi a jaké hodnoty popř. jaký jejich díl připadne do dědictví. Případný rozdíl je třeba dorovnat tzv. náhradovou pohledávkou. Ta pak bude figurovat na soupisu aktiv nebo pasiv dědictví.

Soud při vymezení předmětu SJM a dále pak při zjišťování toho, co každý z manželů vynaložil na společný majetek a co bylo ze společného majetku vynaloženo na výlučné majetky manželů, vychází ze shodných tvrzení pozůstalého manžela a dědiců. Pokud některé skutečnosti zůstanou sporné, postupuje soud dle § 175k odst. 3 OSŘ, tj. omezí se jen na zjištění jejich spornosti; při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží.

Pozůstalý manžel a dědici se však mohou ve vztahu k nezařazenému majetku domáhat svých práv žalobou mimo řízení o dědictví (§ 175y odst. 1 OSŘ).

Při stanovení obvyklé ceny majetku ze SJM vyjde soud z ceny, na níž se účastníci shodnou. Teprve v případě, že k takové shodě nedojde, ustanoví soud ke zjištění obvyklé ceny znalce.

Při určení, co z majetku ze SJM patří do dědictví a co pozůstalému manželovi vychází soud z § 149 odst. 2 a 3.

Pokud byli manželé společnými nájemci družstevního bytu a zároveň též společnými členy bytového družstva, musí soud při vypořádání zohlednit, že členství v bytovém družstvu přechází dle § 707 odst. 2 na pozůstalého manžela. Pokud však manželům vznikl jen společný nájem bytu bez společného členství a přitom zemřel ten z manželů, který byl členem družstva, pak smrtí tohoto manžela přechází členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, jemuž připadl členský podíl.

O vypořádání SJM vydá soud usnesení, které se účastníkům doručí do vlastních rukou (§ 175a odst. 3). Toto usnesení přitom též může být součástí usnesení o dědictví (§ 175q odst. 2)

Zjistí-li soud po vydání usnesení dle odst. 1 § 175l OSŘ avšak ještě předtím, než je dědické řízení pravomocně skončeno, další majetek ve společném jmění, rozhodne o tomto majetku dodatečně samostatným usnesením (odst. 2 § 175l OSŘ). Původní usnesení dle odst. 1 § 175l OSŘ přitom zůstane zachováno beze změny. Soud však z tohoto původního usnesení vychází, přičemž dbá o to, aby celkové vypořádání SJM odpovídalo zásadám obsaženým v § 149 odst. 2 a 3.

Pokud se nový majetek ze SJM objeví až po právní moci usnesení o skončení dědictví, provede se ohledně tohoto majetku dodatečné řízení o dědictví dle § 175x OSŘ. V řízení o dodatečném projednání dědictví soud v rozhodnutí podle § 175l OSŘ rozděluje mezi dědictví a pozůstalého manžela jen ten majetek z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, který se objevil dodatečně po právní moci rozhodnutí, kterým bylo původní dědické řízení skončeno, nikoliv též majetek, který již rozdělil v původním řízení (Ad Notam, 2/96, str. 46).

I v tomto případě je třeba dbát o to, aby celkové vypořádání SJM odpovídalo zásadám obsaženým v § 149 odst. 2 a 3.

3. Vypořádání společného jmění manželů v souvislosti s uložením trestu propadnutí majetku

K zániku SJM dochází rovněž výrokem o propadnutí majetku. SJM zanikne také v případě, že soud uloží i jen trest částečného propadnutí majetku. Jak se uvádí k Komentáři k trestnímu zákoníku,⁶³ ze striktního znění ustanovení § 66 odst. 4 vyplývá, že společné jmění manželů zaniká i tehdy, když byl zároveň oběma manželům týmž rozsudkem uložen trest propadnutí majetku.

⁶³ Šámal P. a kol.. Trestní zákoník: komentář I., § 1-139, C.H. Beck, 2009, str.

Trest propadnutí majetku je upraven v § 66 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen Tr. Zák.). Soud jej může uložit vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez splnění uvedených podmínek může soud uložit trest propadnutí majetku pouze v případě, že trestní zákoník uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje.

Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí (§ 54 odst. 1 Tr. Zák.). Za zvlášť závažný zločin považuje trestní zákoník ty úmyslné trestní trestné činy, na něž je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (§ 14 odst. 3 Tr. Zák.).

Pro posouzení konkrétního rozsahu, v němž bude majetek postižen trestem propadnutí, je rozhodný okamžik nabytí právní moci rozsudku, jímž se trest ukládá.

Z propadnutí majetku zákon vyjímá prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. Sem budou patřit např. oblečení, základní vybavení domácnosti, apod..

Zaniklé SJM je třeba vypořádat. Přitom je třeba vycházet ze zásad stanovených v občanském zákoníku. Účastníky vypořádání tu jsou manžel odsouzeného a stát zastoupený Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových (§ 11 odst. 2 zák. č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích).

4. Vypořádání společného jmění manželů poté, co byl na jednoho z manželů prohlášen konkurz

4.1. Řešení úpadku, popř. hrozícího úpadku dle insolvenčního zákona

K zániku SJM dochází též v případě prohlášení konkurzu. Tato problematika je upravena zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), dále jen Ins. Z., jímž se řídí řízení zahájená po 1.1. 2008. Pro řízení zahájená do 31.12. 2007 se užití ustanovení zák. č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání.

Dle insolvenčního zákona lze pak úpadek, popř. hrozící úpadek řešit nejen konkurzem. Zákon nově upravuje tzv. reorganizaci a oddlužení. Prvá z variant je použitelná pro dlužníky podnikatele, popř. jejich věřitele, druhá pro dlužníky nepodnikatele. Naproti tomu konkurz je určen jak pro osoby podnikající, tak i pro osoby nepodnikající. Pro určité subjekty nebo pro určité druhy případů zákon též stanoví zvláštní způsoby řešení úpadku.

Co do podstaty platí pro uvedené instituty insolvenčního práva následující. Cílem konkurzu je zpeněžit dlužníkův majetek a výtěžek dle stanovených pravidel rozdělit mezi věřitele.

Při reorganizaci se vychází z toho, že z hlediska uspokojení pohledávek věřitelů bude oproti konkurzu výhodnější provoz životascapného podniku dlužníka zachovat, a to za jeho současného ozdravení provedením příslušných reorganizačních opatření dle soudem schváleného plánu.

V případě oddlužení poskytuje zákon dlužníkovi možnost oprostít se od dluhů tak, že po uhrazení alespoň 30% závazků bude od zbytku závazků osvobozen.

Z právě uvedených způsobů řešení úpadku má do sféry SJM dopady jen konkurz a reorganizace. V případě reorganizace však SJM nezaniká, nýbrž pouze platí, že k ní lze použít majetek patřící do SJM, k čemuž zákon vyžaduje souhlas manžela dlužníka.

Počítá-li reorganizační plán s užitím majetku ze SJM a nedá-li manžel dlužníka s jeho užitím souhlas, nelze reorganizaci povolit.

V dalším textu se budu věnovat již jen konkurzu.

4.2. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání coby důsledek konkurzu

Nejflagrantnější vliv na SJM má konkurz. Majetek spadající do SJM náleží do majetkové podstaty, kterou tvoří majetek určený k uspokojení dlužnických věřitelů. Okamžik, k němuž se stanovuje rozsah, v němž je majetek ze SJM do majetkové podstaty sepsán, je různý dle toho, zda insolvenční návrh podal sám dlužník anebo věřitel. Jestliže insolvenční návrh podal dlužník, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil ke dni zahájení insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení (§ 205 odst. 1 Ins. Z.).

Podal-li insolvenční návrh věřitel, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud nařídil předběžné opatření, kterým zcela nebo zčásti omezil právo dlužníka nakládat s jeho majetkem, majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud vydal rozhodnutí o úpadku dlužníka, a majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení po vydání těchto rozhodnutí (§ 205 odst. 2 Ins. Z.).

Veškerý majetek ze SJM je tedy sepsán do majetkové podstaty až do okamžiku vypořádání. Přitom však platí, že ta část společného jmění manželů, kterou dlužník použil se souhlasem manžela k podnikání, spadá při vypořádání SJM do majetkové podstaty vždy (§ 270 odst. 2 Ins. Z.).

Vypořádání SJM se provede po prohlášení konkurzu. Jak již bylo řečeno shora, prohlášením konkurzu, tj. zveřejněním rozhodnutí o prohlášení konkurzu v insolvenčním rejstříku, totiž SJM dlužníka a jeho manžela zaniká, přičemž po dobu jeho trvání nemůže nové SJM vzniknout. Pokud dlužník uzavře nové manželství, odkládá se vznik SJM ke dni zániku účinků prohlášení

konkurzu. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.

Dle § 268 odst. 2 Ins. Z. se pak provede vypořádání SJM zaniklého samotným prohlášením konkursu, nebo SJM, které zaniklo do prohlášení konkursu, ale nestačilo být vypořádáno anebo SJM, které bylo zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu nebylo vypořádáno (§ 268 odst. 2 Ins. Z.)

Jde-li o vypořádání SJM zaniklého ještě před prohlášením konkursu anebo zúženého SJM, pak Ins. Z. spojuje s prohlášením konkursu speciální účinek stran lhůty stanovené v § 150 odst. 4 pro vypořádání, když se tato lhůta staví, pokud měla skončit do 6ti měsíců od prohlášení konkursu. Jak se uvádí v publikaci J. Zelenky,⁶⁴ smyslem je poskytnout insolvenčnímu správci určitý čas nezbytný pro orientaci v majetkových poměrech dlužníka a k vypořádání SJM.

Ustanovení § 269 odst. 1 Ins. Z. pak činí neplatnými smlouvy, které v době mezi zahájením insolvenčního řízení a prohlášením konkursu uzavřel dlužník a jeho manžel a které se negativně dotýkají, popř. by se mohly negativně dotknout majetkové podstaty. Konkrétně se pak jedná např. o smlouvy o zúžení rozsahu SJM, smlouvy o rozšíření rozsahu SJM, jestliže se na jejich základě stal součástí SJM majetek do té doby náležející dlužníku anebo též dohody o vypořádání SJM včetně soudem schváleného smíru. Pokud se insolvenční správce o takové smlouvě dozví, zahrne takto ušlý majetek do SJM a vypořádá jej.

Dle odst. 2 ustanovení § 269 Ins. Z. jestliže v době prohlášení konkursu již uplynula lhůta k vypořádání SJM, aniž byla uzavřena dohoda o vypořádání SJM, nastanou účinky spojené podle zvláštního právního předpisu s uplynutím lhůty k vypořádání SJM až po 6 měsících od prohlášení konkursu, do té doby lze

⁶⁴ Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000. Zelenka J. a kol., Praha Linde, 2007, str. 406

uzavřít novou dohodu o vypořádání SJM nebo podat návrh na vypořádání rozhodnutím soudu; práva třetích osob nabytá v dobré víře tím však nejsou dotčena.

Tady je třeba se zastavit. Oproti shora uvedeným dohodám, jejichž uzavření dle Ins. Z. časově spadá do doby od zahájení insolvenčního řízení do prohlášení konkurzu totiž Ins. Z. pro nástup účinků domněnky vypořádání dle § 150 odst. 4. nestanoví počáteční časovou mez. Tak by tedy bylo možno teoreticky dovodit, že se ustanovení § 269 odst. 2 Ins. Z. vztahuje na libovolně staré domněnky nastalé do okamžiku prohlášení konkurzu. Takovýto výklad však není z hlediska právní jistoty přijatelný. Autoři J. Dvořák a J. Spáčil pak ve své publikaci⁶⁵ uvádějí, že nelze nalézt rozumný důvod pro to, aby byl v tomto směru činěn rozdíl mezi zákonnou domněnkou vypořádání a dohodou o vypořádání SJM, nebo aby dokonce bylo takto znejistěno vypořádání, ke kterému ze zákona došlo před mnoha lety. Autoři se proto kloní k řešení, s nímž se ztotožňuji i já, že uvedené pravidlo se týká těch domněnek vypořádání, které nastaly po podání insolvenčního návrhu.

Ustanovení § 269 odst. 2 Ins. Z. též pamatuje na práva třetích osob nabytá ve vztahu k vypořádanému majetku v době od nástupu účinků domněnky vypořádání do prohlášení konkurzu. Jak se k tomuto uvádí v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila,⁶⁶ chráněny jsou zřejmě osoby, které v době nabytí práva nevěděly nebo při zachování obvyklé opatrnosti nemohly vědět o předlužení úpadce a o tom, že jde o věc z jeho zaniklého SJM.

Po prohlášení konkurzu může být SJM vypořádáno na základě dohody schválené insolvenčním soudem (§ 271 Ins. Z.), dále pak rozhodnutím soudu v incidenčním sporu (§ 159 odst. 1

⁶⁵ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 245

⁶⁶ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 245

písm. c) Ins. Z.), anebo rozhodnutím vydaným v řízení před okresním soudem (§ 273 Ins. Z.).

Spory o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela tedy Ins. Z. řadí mezi tzv. incidenční spory, tj. spory vyvolané konkurzem, vypočtené v § 159. Jak v souvislosti s novou právní úpravou incidenčních sporů dle insolvenčního zákona ve svém článku podotýká T. Pohl,⁶⁷ snaží se insolvenční zákon i v tomto případě urychlit insolvenční řízení, neboť incidenční spory jsou jen jednou z příčin délky insolvenčního řízení. Autor pak v článku vypočítává následující zásadní novinky v úpravě incidenčních sporů: k zabránění průtahů může předseda soudu přikázat spor jinému než přidělenému soudci; soud může rozhodnout usnesením o odmítnutí v případě, kdy žaloba je podána opožděně nebo osobou, která nebyla oprávněna žalobu podat; soud řízení zastaví v případě, kdy se vyskytne neodstranitelný nedostatek podmínky řízení; schválený smír uzavřený správcem může insolvenční soud schválit jen pokud s ním souhlasí věřitelský výbor. Rozsudek ve věci samé vydaný v incidenčním sporu je závazný pro všechny procesní subjekty.

Pokud jsou závazky dlužníka, které mohou být ze SJM uspokojeny, vyšší, než majetek, který náleží do SJM, což bude v praxi nejčastější, pak se vypořádání provádět nebude a celý majetek tvořící předmět SJM se zahrne do majetkové podstaty. Tady vyvstává problém stran ochrany práv druhého manžela na svůj díl ze SJM. Autorka D. Melicharová ve svém článku⁶⁸ vyslovuje názor, že s ohledem na obdobnou situaci, která může nastat při výkonu rozhodnutí, má manžel dlužníka i v insolvenčním řízení možnost podat vylučovací (excindační) žalobu, ale jen do výše svého vypořádacího podílu. Stejný názor byl nakonec prezentován i v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila.⁶⁹

⁶⁷ Bulletin advokacie, 2007, č. 11, Pohl T., Základní principy nové právní úpravy řešení úpadku v ČR

⁶⁸ Naděje právní vědy, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 319, D. Melicharová, Insolvenční řízení a společné jmění manželů

⁶⁹ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 97

Oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání SJM nebo navrhnout vypořádání SJM u insolvenčního soudu dle § 159 odst. 1 písm. c) Ins. Z. pak okamžikem prohlášení konkurzu přecházejí na insolvenčního správce. Dohody o vypořádání SJM uzavřené dlužníkem po prohlášení konkurzu jsou neplatné. (§ 270 odst. 1 Ins. Z.).

Dohoda o vypořádání SJM uzavřená insolvenčním správcem je účinná, jakmile ji schválí insolvenční soud (§ 271 odst. 1 Ins. Z.) Insolvenční soud dohodu o vypořádání SJM neschválí, je-li v rozporu s právními předpisy nebo jestliže s ní nesouhlasí věřitelský výbor (§ 271 odst. 2 Ins. Z.).

Insolvenčním soudem schválená dohoda o vypořádání SJM má účinky pravomocného rozsudku. Zrušit ji lze následně leda rozsudkem, je-li dohoda neplatná dle hmotného práva. Návrh na zrušení je možné podat jen do tří let od právní moci usnesení o jejím schválení (§ 271 odst. 3 Ins. Z. ve spojení s § 99 odst. 3 OSŘ).

Odvolání zákon připouští pouze proti usnesení, jímž soud dohodu o vypořádání neschválil. Proti usnesení, jímž dohoda o vypořádání schválena byla, tedy odvolání možné není (§ 272 odst. 2 Ins. Z.).

Pokud k okamžiku prohlášení konkurzu probíhá řízení o vypořádání SJM, stává se správce prohlášením konkurzu účastníkem řízení namísto dlužníka (§ 273 odst. 1 Ins. Z.).

5. Vypořádání společného jmění manželů v důsledku zúžení společného jmění manželů dohodou, popř. rozhodnutím soudu

5.1. Zúžení společného jmění manželů smlouvou a jeho vypořádání

Možnost zúžit SJM smluvně byla v § 143a odst. 1 občanského zákoníku zakotvena novelou č. 509/1991 Sb..

Zúžením rozsahu SJM se přitom rozumí, že majetek, který je na základě ustanovení občanského zákoníku již součástí SJM, se

stane výlučným majetkem některého z manželů anebo se jím též rozumí případy, kdy jsou stanovena pravidla, na jejichž základě bude příslušný v budoucnu získaný majetek nabýván do výlučného vlastnictví některého manžela.

Zúžení se pak může týkat jednotlivých věcí, anebo globálně všech věcí až na ty, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Tyto věci totiž ze SJM vyloučit nelze.⁷⁰

Ačkoliv musí být smlouva o zúžení uzavřena formou notářského zápisu, neuplatňuje se zde zásada veřejnosti, a tak se manželé mohou vůči jiné osobě na smlouvu odvolávat je tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám.

SJM je pak třeba vypořádat v případě, že se smlouva o zúžení týká konkrétních věcí spadajících již do SJM anebo v případě, že je SJM zúženo globálně až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Pro vypořádání SJM se dle § 149 odst. 4 použijí principy platné pro vypořádání SJM stanovené v § 149 odst. 2, 3.

V publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila⁷¹ se můžeme dočíst o případných problémech, které mohou v souvislosti s naznačenými typy zúžení SJM smlouvou nastat. Tak bude-li SJM zúženo až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, je třeba provést vypořádání ve smyslu § 149 odst. 2 a 3 obč. zák. V tomto případě je tedy třeba dvou právních skutečností: smlouvy o zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti a následného vypořádání, ať již dohodou, na základě soudního rozhodnutí či domněnkou podle § 150 odst. 4 obč. zák. Jak autoři podotýkají, zde by neměly vyvstat těžkosti.

Na jisté problémy pak autoři poukazují u smluv, jimiž je rozsah SJM zúžen o konkrétní věci, které již spadají do majetkového společenství manželů. I v tomto případě je třeba dvou

⁷⁰ blíže k tomu viz. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 167

⁷¹ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 166

právních skutečností: smlouvy o zúžení a dohody o vypořádání. Za problematickou autoři považují skutečnost, že se manželé zpravidla dohodnou na tom, které věci budou ze SJM vyňaty a komu případnou, o náhradě za ně však zpravidla výslovně nejednají. Jak autoři dodávají, tento postup je pochopitelný; v době, kdy jsou manželé schopni se takto dohodnout, mají dobré vztahy a patrně o náhradě ani nepřemýšlejí. Nastanou-li později v jejich vztazích neshody, situace se mění a dochází ke sporům. Otázkou pak je, zda manžel, který takto věci nabyt, je povinen v rámci vypořádání zaplatit druhému na vyrovnání podílu k nim. Autoři v této souvislosti uvádějí, že již to, že se manželé dohodnou o tom, kdo z nich bude nadále výlučným vlastníkem, je dohodou o vypořádání; smlouva o zúžení a dohoda o vypořádání tu spadají v jedno. Může tu jít o definitivní vypořádání (nabyvatel nabývá bezúplatně), anebo o vypořádání částečné (jde jen o dohodu o prvním kroku, náhrada za věc bude určena později). Autoři uzavírají, že rozhodující pro určení toho, o který z těchto případů jde, je vůle účastníků smlouvy o zúžení SJM. V případě, že vznikne spor o obsah této vůle, bude třeba věc posoudit podle pravidel o důkazním břemenu.

V souvislosti s popisovanou problematikou bylo judikováno, že pokud jeden z manželů na základě dohody o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nabyt následně určitou věc pořízenou ze společných prostředků do svého výlučného vlastnictví, pak při pozdějším vypořádání tohoto spoluvlastnictví se společné prostředky vynaložené na uvedenou věc vypořádají jako investice společně vynaložená na oddělený majetek manžela – vlastníka věci (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 2406/2004).

5.2. Zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu a jeho vypořádání

K zúžení SJM může dojít také rozhodnutím soudu (§ 148 odst. 1, 2). Až do roku 1998 mohl soud za trvání manželství na

návrh některého z manželů majetkové společenství manželů (tehdy bezpodílové spoluvlastnictví manželů) zrušit, a to ze závažných důvodů, zejména když by jeho další trvání odporovalo dobrým mravům. Po zrušení BSM následovalo jeho vypořádání.

Zrušené BSM mohlo být na návrh některého z manželů rozhodnutím soudu zase obnoveno. Rozhodnutí o obnově BSM pak mělo účinky *ex nunc*.

Novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. rozšířila možnosti zrušení SJM rozhodnutím soudu, když stanovila, že manžel, který nezískal oprávnění k podnikatelské činnosti, je oprávněn podat u soudu návrh na zrušení BSM v případě, že toto oprávnění získal druhý manžel. Pokud oprávnění k podnikání získali oba manželé, mohl podat návrh kterýkoliv z nich.

Počínaje účinností novely č. 91/1998 Sb. může každý z manželů podat návrh na zúžení SJM, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Jsou-li dány závažné důvody, pak soud SJM na návrh některého z manželů zúžit může (148 odst. 1). Jak se uvádí v Komentáři k občanskému zákoníku,⁷² základním kritériem pro rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů bude posouzení konkrétních okolností případu, zejména s přihlédnutím k majetkovým poměrům manželů ve vztahu k tomu, jakou funkci mají jednotlivé věci tvořící soubor majetku společného jmění manželů. To může být různé vzhledem ke konkrétnímu postavení manželů, jejich profesnímu zaměření, pracovním nebo podnikatelským aktivitám, váze, jakou oba manželé kladou důraz na využití určitého předmětu z majetkového souboru, který tvoří společné jmění manželů apod. Závažné důvody, kterými zákon podmiňuje zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu, budou tedy vždy záležet na posouzení konkrétního případu.

Dále autoři komentáře uvádějí, že závažným důvodem, pro který soud může na návrh některého z manželů společné jmění

⁷² Občanský zákoník. Komentář. Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Humlák M. a kol. C.H.Beck, 2009, str....

manželů zúžit, může být například takové chování některého z manželů, které bezdůvodným a neúčelným přebíráním závazků zatěžuje integritu společného jmění manželů. Může to být i chování některého z manželů např. ve vztahu k nezletilým dětem.

V případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti anebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, soud SJM zúžit musí (§ 148 odst. 2).

Hovoří-li zákon o zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, pak se nabízí otázka, je-li možno provést zúžení i v menším rozsahu. Dle mého názoru zúžení SJM i v menším rozsahu možné je. V tomto se ztotožňuji s argumenty vyslovenými v publikaci J. Dvořáka a J. Spáčila.⁷³ Dle autorů by mělo platit, že pokud může soud zúžit až na tyto věci (rozuměj až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, pozn. autora), může zúžit i méně (*minus in maiore continetur*).

Vyhoví-li soud návrhu na zúžení SJM, je třeba provést vypořádání vyňaté části. Takové vypořádání se pak provede obvyklým způsobem. Nedojde-li tak do tří let od právní moci rozhodnutí soudu o zúžení SJM k vypořádání dohodou manželů anebo rozhodnutím soudu, uplatní se domněnka vypořádání dle § 150 odst. 4.

Pro úplnost je třeba uvést, že soud může SJM poté, co rozhodl o jeho zúžení dle § 148 odst. 1 nebo 2, na návrh jednoho z manželů zase rozšířit do předchozího rozsahu.

D. Nový občanský zákoník

1. Vývoj a stav rekodifikačních prací

Vypořádání SJM by v budoucnu mělo být řešeno v rámci již roky připravovaného občanského zákoníku.

⁷³ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 173

Pokusy o rekonfiguraci proběhly již v průběhu 90. let. Jeden z těchto pokusů byl učiněn v roce 1996, a to pod vedením F. Zoulíka. Návrh F. Zoulíka však mezi odbornou veřejností nezískal dostatečnou podporu a tak práce na něm předčasně ustaly.

Věci se daly do pohybu až za působení ministra spravedlnosti O. Motejla. Na žádost ministerstva spravedlnosti se práci na novém kodexu ujal K. Eliáš, a to spolu s M. Zuklínovou, na jejíž bedra byly naloženy práce na pasážích o právu rodinném. K projednání návrhu byla při Ministerstvu spravedlnosti ČR zřízena Komise pro rekonfiguraci občanského zákoníku.

Věcný záměr občanského zákoníku byl dne 18.4. 2001 schválen vládou. Následně byly zahájeny práce na paragrafovaném znění. V roce 2002 zřídil tehdejší ministr spravedlnosti Pavel Rychetský reorganizovanou rekonfigurační komisi, která měla dozírat na průběh prací. V čele komise stanul Miloš Tomsa.

První paragrafované znění návrhu bylo veřejnosti představeno dne 17.5.2005, což podnítilo četné odborné diskuze. V souvislosti s připravovanou rekonfigurací byla ze strany pražské a olomoucké právnické fakulty, Ústavu státu a práva a Akademie věd zrealizována řada aktivit, jako např. konference, diskusní fóra apod. Pod vlivem probíhajících diskuzí byl původní návrh přepracován a tak vzniklo druhé paragrafované znění. Ještě než byl dne 2.6.2008 návrh rozeslán do mezirezortního připomínkového řízení, obrátilo se ministerstvo spravedlnosti s žádostí o zaujetí stanoviska na 38 uznávaných odborníků rozličných právních profesí. Došlá stanoviska byla v návrhu rozesílaném do meziresortního připomínkového řízení taktéž zohledněna, když bylo na základě těchto stanovisek rozhodnuto o dopracování návrhu v deseti minitýmech složených z právních praktiků a teoretiků.

Uveřejněním návrhu nového občanského zákoníku na internetu umožnilo ministerstvo spravedlnosti, aby se prostřednictvím elektronické pošty do procesu tvorby nového kodexu zapojila i široká veřejnost.

Poté, co byly veškeré připomínky pocházející jak z oficiálních připomínkových míst tak od soukromých osob či různých zájmových sdružení vypořádány a poté, co byly relevantní připomínky zapracovány, byl návrh předložen vládě, která jej dne 27.4.2009 schválila. Návrh měla v červnu projednávat poslanecká sněmovna. Ta jej však nakonec z programu své schůze vyškrtla. Další osud nového občanského zákoníku je tak nejistý. Lze očekávat, že návrh bude „vrácen do hry“ teprve po volbách, které se mají konat ve dnech 28. a 29. 5. 2010. Následný vývoj bude odvislý od toho, zda nová vláda přijme návrh bez výhrad. Pakliže se tak nestane, bude třeba zopakovat mezirezortní připomínkové řízení. Již teď je ale velmi pravděpodobné, že nebude dodrženo plánované datum účinnosti nového občanského zákoníku (1.1.2012).

2. Východiska, hlavní zásady a systematika

Ideových východisek pro nový občanský zákoník bylo vícero. Hlavním zdrojem inspirace se stal vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, který nestačil být s ohledem na tehdejší nepříznivý vývoj událostí přijat a který vycházel především z rakouského ABGB (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, 1811), z francouzského Code Civil (1804) a dále též např. z Codexu Fridericianus (1749/1751) a z pruského AGB (Allgemeines Gesetzbuch für die Preussischen Staaten, 1792).

Jak se uvádí v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku,⁷⁴ v potaz byl vzat rovněž vývoj občanského a soukromého práva na našem území a dále byly rovněž vyhodnoceny významné občanské zákoníky reprezentující evropskou kontinentální právní úpravu, z nichž bylo přihlédnuto

⁷⁴ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 256

zejména k úpravám soukromého práva platným na území Rakouska, Švýcarska, Německa, Itálie, Nizozemí a Polska.

Opomenuty nezůstaly ani mezinárodní smlouvy a relevantní legislativa Evropské unie. Na úrovni Evropské unie pak existuje celá řada iniciativ, které se pokoušejí najít akceptovatelný způsob a rozsah harmonizace, popř. unifikace občanského práva. Jde např. o projekt Evropského smluvního zákoníku, z něhož v jistém směru vycházeli i autoři nového občanského zákoníku.

Co se týká vztahu plánovaného kodexu k současnému občanskému zákoníku, pak je z podoby návrhu zřejmé, že byl zvolen přístup diskontinuity. Dnes platný občanský zákoník nezapře dobu, v níž vznikal. Jde o předpis, který sloužil jako nástroj k uskutečnění záměrů socialismu. S ohledem na to jsou předmětem jeho úpravy především majetkové vztahy. Důsledkem této koncepce je pak též mimo jiné existence samostatného zákona o rodině, který upravuje nemajetkové rodinné vztahy, a to s výjimkou práva na výživné, které má charakter osobně majetkový. V novém kodexu má být koncepce občanského zákoníku upravujícího především majetkové vztahy opuštěna, přičemž jak uvádí důvodová zpráva,⁷⁵ respektuje se naopak standardní koncepce občanského zákoníku jako kodifikace upravující postavení osob a jejich soukromá práva a soukromé povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku.

Princip diskontinuity se však v různých částech připravovaného občanského zákoníku uplatňuje různou měrou. Ve srovnání s momentálně platnou právní úpravou nedoznala nová úprava rodinného práva, stejně jako závazkového práva tak zásadních změn jako nová úprava práv věcných a práva dědického.

Jak se dočteme v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku,⁷⁶ patří mezi hlavní zásady připravovaného kodexu nejen

⁷⁵ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 258

⁷⁶ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 256

zásada diskontinuity, nýbrž též zásada konvence, která velí vytvořit zákoník co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých základních institutů konvenční vůči standardním úpravám kontinentální Evropy s respektem k tradici střeoevropského právního myšlení. Pomocí zásady diskontinuity a konvence má být dle důvodové zprávy docíleno stavu, kdy bude mít občanský zákoník integrující funkci.

Nový občanský zákoník má mít podobu obecného kodexu soukromého práva. Jednu z jeho částí má přitom tvořit i rodinné právo, které bude konečně komplexně upraveno na jednom místě. Nový občanský zákoník by měl též pojmout ucelenou úpravu smluvního práva, tzn. i smluvního práva obsaženého doposud v obchodním zákoníku; zákoník práce by měl zůstat zachován, jeho vazby na občanský zákoník by mělo být docíleno prostřednictvím principu subsidiarity.

Jak ve svém odborném článku uvádí P. Bezouška,⁷⁷ návrh občanského zákoníku zdůrazňuje, co je pro soukromé právo nejdůležitější – nejprve stojí člověk a jeho rodina, pak jeho majetek a osud majetku po jeho smrti, poté se osnova zabývá soukromoprávním stykem člověka s jinými lidmi. Návrh je proto logicky rozdělen do pěti celků: obecná část, rodinné právo, věcná práva, dědické právo, obligační právo.

Autor K. Eliáš pak ve své publikaci⁷⁸ pojmenovává klíčovou hodnotu, kterou má nový kodex chránit. Jde o svobodného člověka a jeho přirozené právo dbát o vlastní rozvoj a štěstí, jakož i o rozvoj a štěstí své rodiny, způsobem, který bere ohled na slabší stranu a nepoškozujee jiné.

⁷⁷ Právní rozhledy, 2008, č. 19, str. 715, Bezouška P., Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi Evropskými kodexy

⁷⁸ Právní rozhledy, 2008, str. 75, Eliáš K., Rekodifikace občanského práva v postmoderní době

3. Úprava rodinného práva

Vzhledem k tematickému zaměření této práce se budu v následujících kapitolách věnovat příslušným pasážím druhé části nového občanského zákoníku, která by měla kompletně upravit rodinné právo. Tímto by mělo dojít k odstranění současné rozdvojenosti rodinného práva, kdy občanský zákoník upravuje pouze manželské majetkové právo a ZOR pak rodinné vztahy nemajetkové povahy (s výjimkou výživného).

Dnes platný ZOR z roku 1963, s nímž se už tedy do budoucna nepočítá, sice ve své původní podobě ideově vycházel ze svého předchůdce, zákona o právu rodinném z roku 1949, který přijal za své zásady sovětského rodinného práva, avšak vzhledem k tomu, že bylo rodinné právo významným způsobem novelizováno, čímž v mnoha ohledech dosáhlo evropské úrovně, navazuje jeho nová úprava významnou měrou na současný stav.

Jak se uvádí na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR věnovaných novému občanskému zákoníku,⁷⁹ zůstává obecné pojetí rodinného práva v návrhu nového občanského zákoníku nezměněno. Návrh zákoníku v největší míře navazuje na právní úpravu platnou v současnosti, která je široce vžitá, a inspiruje se v ní. Pokud tedy nacházíme v rámci navrhované úpravy rodinného práva odchylky od současného stavu, jde především o změny formulační, jejichž účelem je usnadnit porozumění textu, a také výklad konkrétního právního pravidla.

Vůdčím principem nové právní úpravy rodinného práva by měla být dispozitivita, zvýšenou měrou by pak měla být zabezpečena ochrana třetích osob (např. věřitelů, slabšího manžela, nezletilého dítěte).

Manželství je v návrhu nového občanského zákoníku definováno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon a tedy v podstatě tak, jako je definováno i v § 1 odst. 1 dnes platného ZOR.

⁷⁹ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/koncepcni-zmeny.html>

Názorové neshody panovaly ohledně výslovného uvedení účelu manželství, spočívajícího tradičně v plození a výchově dětí. Současná právní úprava stanoví, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí (§ 1 odst. 2 ZOR). Především zpočátku zaznívaly hlasy, že by měl být účel manželství ze zákona vypuštěn, když tento doznal v průběhu času významných změn a když již dnes bývá smysl státem posvěceného soužití osob opačného pohlaví různý, mnohdy od zmíněného plození a výchovy dětí odlišný, jako např. si „prostě jenom lépe žít,“ ať už s pozitivními dopady do sféry ekonomické, psychologické apod.

I přes tyto skutečnosti a úvahy byl do návrhu nového občanského zákoníku účel manželství nakonec zapracován. V ustanovení § 594 návrhu je tak stanoveno, že hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.

Předmětem diskuzí se též stala otázka, zda má mít výlučné právo oddávat stát, nebo zda by měla být i nadále zachována možnost uzavřít jak sňatek civilní, tak sňatek církevní. V důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku⁸⁰ se k tomuto uvádí, že ačkoli věcný záměr občanského zákoníku schválený vládou (usnesení č. 345 z 18. Dubna 2001) předpokládal napříště jen úpravu občanského sňatku s tím, že jen občanský sňatek má mít statusové i jiné právní následky v rovině soukromoprávní i veřejnoprávní, v samém závěru příprav návrhu nového civilního kodexu bylo rozhodnuto, že vhodnější je řešení, které občanským sňatkům postaví na roveň sňatky církevní, a to s ohledem na sociální citlivost odlišného státního zásahu do soukromého života osob po té, co byly církevní sňatky s právně statusovými účinky do našeho právního řádu v roce 1992 zavedeny.

Rovněž další sporný bod týkající se uzavření manželství byl vyřešen tak, že zůstala zachována stávající právní úprava. Sňatečný

⁸⁰ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 307

projev vůle snoubenců tak bude možné i nadále učinit pouze před orgánem církve nebo náboženské společnosti registrované dle zák. č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností.

Co se týká rozvodu, pak by měla být nová podoba jeho úpravy v zásadě stejná, jako dnes. Jediným důvodem rozvodu by měl být i nadále tzv. kvalifikovaný rozvrat, tj. rozvrat hluboký, trvalý a nenapravitelný, o němž se nedá předpokládat, že odezní. Rovněž varianty rozvodu by měly zůstat tak, jak je známe z dnes platného ZOR.

Diskutováno bylo i to, zda by měl nový občanský zákoník obsahovat úpravu registrovaného partnerství. Regulace této problematiky byla nakonec svěřena zvláštnímu zákonu (č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství).

Nová úprava manželského majetkového práva vychází z dnes platné právní úpravy, přičemž zároveň poskytuje větší prostor pro úpravu majetkových poměrů samotnými snoubenci, popř. manžely dle jejich představ. Oproti současné právní úpravě by měla být věnována větší pozornost společné správě SJM.

Zvláštní význam přikládá plánovaná právní úprava společnému bydlení manželů. V této souvislosti se přiznává ochrana slabšímu z manželů.

Úprava vypořádání společného jmění manželů by měla zůstat až na některé dílčí změny stejná.

3.1. Společné jmění manželů

3.1.1. Modifikace rozsahu společného jmění

Nová právní úprava poskytuje manželům při uspořádání jejich majetkových poměrů nemalý prostor. Manželé, popř. snoubenci se budou moci dohodnout nejen na tom, že se vznik SJM oddaluje až ke dni, kdy manželství zanikne, ale i na tom, že v jejich případě SJM vůbec nevznikne. Dále též bude možná dohoda o rozšíření, nebo zúžení zákonem vymezeného předmětu SJM.

V návrhu je pak výslovně upravena možnost změnit smlouvený režim novou smlouvou, popř. rozhodnutím soudu.

Dle návrhu může modifikující smlouva obsahovat jakékoliv ujednání a zároveň se může týkat jakékoliv věci, a tedy i, jak se uvádí v důvodové zprávě,⁸¹ majetkového práva, např. práva obligačního (nájemního). Smlouva se pak může týkat zejména rozsahu, obsahu, doby vzniku režimu společného jmění v rozsahu stanoveném zákonem nebo jiným, jednotlivých věcí i jejich souborů. Smlouvou lze změnit zařazení již existujících i upravit zařazení budoucích součástí jmění rozdílně od zákonného režimu. V zásadě by tedy mělo být možné sjednat smlouvou to co již lze i dnes.

Nově návrh stanoví, že lze smlouvou rovněž uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství. Ustanovení upravující obvyklé vybavení rodinné domácnosti (blíže viz. dále) jsou pak v návrhu prohlášena za kogentní, když je stanoveno, že je smlouvou nelze vyloučit ani změnit.

Jak se můžeme dočíst v důvodové zprávě,⁸² na rozdíl od současné právní úpravy se výslovně stanoví obecné obsahové předpoklady platnosti modifikační majetkové smlouvy manželů, a to pokud se jedná o zachování schopnosti manžela pečovat o rodinu. Je to ovšem standardní ustanovení jiných právních řádů (jejichž úpravy – co se týče obsáhlosti, detailnosti a přesnosti – nelze dobře s naším dosavadním přístupem srovnávat).

Tak jako je tomu dnes, bude pro smlouvu o manželském majetkovém režimu vyžadována forma veřejné listiny. Návrh nově přichází se zvláštní úpravou ochrany práv třetích osob, která umožní širší účinnost změn ujednaných manžely. Pokud se manželé rozhodnou zapsat smlouvu a vše, co zákonný majetkový režim manželů mění, do veřejného seznamu dle zvláštního

⁸¹ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 314

⁸² Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 314

předpisu, budou změny účinné i vůči třetím osobám. Jinak se bude možno smlouvy vůči třetím osobám dovolat jen za předpokladu, že jim bude znám její obsah.

O zvláštním majetkovém režimu bude rovněž moci rozhodnout soud. Na návrh manžela by mělo být možné SJM rozhodnutím soudu nejen zúžit, ale i zrušit, a to za předpokladu, že pro to bude dán závažný důvod. Návrh pak vypočítává následující skutečnosti, které budou za závažné důvody považovány vždy: manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželu; manžela lze považovat za marnotratného; manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Dále pak návrh příkladmo zmiňuje následující skutečnosti, které za závažný důvod shledány být mohou: manžel začal podnikat nebo se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. V důvodové zprávě⁸³ se pak uvádí, že závažným důvodem může být též např. nepřiměřeně lehkovážný přístup k majetku a k řešení otázek s ním souvisejících.

Oproti stávající právní úpravě tedy návrh jistým způsobem vymezuje význam výrazu „vážný důvod.“ Napříště již také nemají být skutečnosti, že manžel začal podnikat nebo se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby, důvodem, pro který k návrhu jednoho z manželů soud SJM zúží (nově i zruší) vždy.

Tak jako v případě smluveného režimu bude změna manželského majetkového režimu založeného rozhodnutím soudu možná rozhodnutím soudu i smlouvou manželů.

Opět stejně jako u modifikující smlouvy stanoví návrh pro rozhodnutí soudu, že jím nelze vyloučit ani změnit ustanovení upravující obvyklé vybavení rodinné domácnosti. Stejně tak dle návrhu nesmí rozhodnutí soudu svými důsledky vyloučit schopnost

⁸³ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 315

manžela zabezpečovat rodinu a nesmí se obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by s rozhodnutím souhlasila.

Rozhodnutím soudu pak bude též možné docílit obnovení zrušeného SJM, popř. rozšíření SJM do původního rozsahu.

3.1.2. Předmět společného jmění manželů a výlučného jmění

Nedohodnou-li se manželé, popř. snoubenci na uspořádání svých majetkových poměrů v manželství jinak, popř. nerozhodne-li jinak soud, uplatní se zákonný majetkový režim, v jehož rámci nová právní úprava stanoví jako součást SJM vše, co náleží manželům, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů. Jak se v návrhu dále uvádí, součástí SJM je to, čeho nabyl jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství.

Ze SJM pak návrh vyjímá to, co slouží osobní potřebě jednoho z manželů a dále též to, co nabyl darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl. Návrh tedy do SJM nově zařazuje vybrané darované a zděděné věci. Dle současné právní úpravy totiž nespadá do SJM ani věc, kterou chtěl dárce dát či zůstavitel odkázat oběma manželům, když se taková věc dnes stane předmětem podílového spoluvlastnictví manželů.

Nové řešení lze jediné vítat, neboť není důvod ze SJM vyjímat věci, které chtěl dárce darovat, popř. zůstavitel odkázat i druhému z manželů. Uvedená nová úprava je pak též plně v souladu s účelem takového vynětí, jímž se má pouze zamezit tomu, aby z daru, popř. dědictví těžil někdo, kdo je pro dárce či zůstavitele osobou cizí a na jehož obohacení tak dárce či zůstavitel nemá žádný zájem.

Návrh ze SJM výslovně vyjímá to, co nabyl jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, tj. co nabyl náhradou za vytrpěné bolesti či za ztížení společenského uplatnění při ublížení na zdraví apod. Ačkoliv

současná právní úprava takovéto zvláštní výslovné ustanovení nemá, považují se tato práva spjatá neoddělitelně s osobou jednoho z manželů za vyňatá ze SJM i dnes.

Vynětí ze SJM se nakonec týká i toho, co nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví a toho, co nabyl jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku. V tomto případě zůstává zachován současný právní stav, když dle dnes platného § 143 je ze SJM vyňat majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela. Formulace „nabytý majetek“ pak zahrnuje veškeré způsoby nabytí vlastnického práva.

Nová právní úprava již nezmiňuje věci vydané v restitucích, neboť se v zásadě jedná o uzavřenou kapitolu. Na restituce je tak pamatováno pouze v přechodných ustanoveních.

Stejně jako v dnes platné právní úpravě tvoří součást SJM to, co slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů. Jak se uvádí v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku,⁸⁴ i napříště bude tedy především na těch, kdo podnikají, aby zvláštní postavení tohoto majetku řešili smlouvou o vynětí toho, co slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů, ze společného jmění.

Co se týká dluhů, uvádí se v návrhu, že součástí společného jmění jsou dluhy převzaté za trvání manželství, ledaže je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. Citovanou formulací zákonodárce zřejmě zamýšlí docílit téhož o něco lépe, než jak se to daří současné poněkud vágní právní úpravě této problematiky obsažené v ustanovení § 143 odst. 1 písm. b), dle kterého do SJM spadají závazky vzniklé některému z manželů nebo oběma manželům společně za trvání manželství s výjimkou závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým

⁸⁴ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 313

poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého. Z právě citovaného ustanovení pak bývá dovozováno, že do SJM nespadá závazek převzatý za trvání manželství jedním z manželů bez souhlasu druhého manžela, vznikl-li takový závazek v souvislosti s koupí luxusní věci zcela se vymykající rozumným potřebám domácnosti manželů.⁸⁵

Důvodová zpráva⁸⁶ zdůrazňuje, že se jedná o dluhy převzaté a tedy o dluhy soukromoprávní vzniklé na základě řádného obligačního důvodu, nikoliv o dluhy veřejnoprávní a dluhy vzniklé z porušení právní povinnosti.

Návrh též reflektuje kritiku současné právní úpravy týkající se zisků a dluhů z výlučného majetku, dle které do SJM spadají pouze zisky. Závazky týkající se výlučného majetku dnes zůstávají součástí výlučného majetku manžela. Nová právní úprava počítá s tím, že součástí SJM bude až výnos z výlučného majetku jednoho z manželů pokrácený o náklady z tohoto majetku. Takovou úpravu lze konečně považovat za vyváženou.

Za součást SJM je v návrhu rovněž prohlášen podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo družstva. Dle současné právní úpravy spadá do SJM podíl v obchodní společnosti nebo v družstvu coby ostatní majetkové právo, jímž je spolu s movitými a nemovitými věcmi a pohledávkami definován zákonný pojem majetku užitý v souvislosti s vymezením předmětu SJM. V současné právní úpravě tedy obdoba citovaného zvláštního ustanovení chybí. Důvodová zpráva⁸⁷ pak zvláštní úpravu vysvětluje poukazem na význam účastí v korporacích.

Nabytí a pozbytí jednotlivých částí SJM se řídí obecnými ustanoveními práva věcného, závazkového a dědického. Pro

⁸⁵ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 93

⁸⁶ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 313

⁸⁷ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 313

některé majetkové hodnoty pak návrh výslovně stanoví okamžik, k němuž se stávají součástí SJM. U částek výdělnku, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti se jedná o okamžik, kdy manžel, který se o získání zmíněných částek přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat, u pohledávek z výhradního majetku jen jednoho z manželů jde o okamžik, kdy se tyto pohledávky staly splatnými.

I nadále pak zůstává stranou pozornosti řešení osudu majetku pořízeného z tzv. smíšených investic, kdy je v různé míře užito zdrojů jak z majetku výlučného tak z majetku společného.

Vně SJM má pak dle návrhu existovat tzv. obvyklé vybavení rodinné domácnosti tvořené souborem movitých věcí sloužících běžně nezbytným potřebám rodiny a jejích členů. Tento nový institut byl přitom koncipován s důrazem na funkci příslušného majetkového souboru, když dle návrhu není rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo jen jednomu z nich. Právní titul, na jehož základě se věci v domácnosti nacházejí, tedy ustupuje do pozadí. K nakládání s věcmi spadajícími do uvedeného souboru majetku je vyžadován souhlas druhého z manželů, a to pod sankcí relativní neplatnosti. Ustanovení o obvyklém vybavení rodinné domácnosti nelze vyloučit či změnit smlouvou ani rozhodnutím soudu. Jedná se tedy o ustanovení kogentní.

Zákonodárce touto novou úpravou chrání jakýsi majetkový základ rodiny. Dojde-li však k tomu, že se manželství fakticky rozpadne, může se manžel opouštějící rodinnou domácnost s úmyslem skončit manželství rozvodem dožadovat vydání těch věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti, které patřily výhradně jemu. Věci vlastněné oběma manžely se dělí rovným dílem, popř. se užijí ustanovení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, vylučuje-li povaha věci rovné dělení.

Obdobný režim jako obvyklé vybavení rodinné domácnosti mají mít též místo, prostory, stavby nebo zařízení, které slouží bydlení rodiny.

3.1.3. Vypořádání společného jmění manželů

Institut vypořádání SJM by se nijak zásadněji měnit neměl, novoty povětšinou současné znění pouze zpřesňují anebo se jimi výslovně vyjadřuje to, co je již dnes soudní praxí běžně akceptováno.

Je-li SJM zrušeno, zanikne-li, nebo jeli zúžen jeho stávající rozsah, káže nová právní úprava provést likvidaci dosud společných práv a povinností jejich vypořádáním.

V případě, že dojde k zániku manželství rozvodem, očekává se, že se bývalí manželé stran svých majetkových práv dohodnou. Pokud však k takové dohodě nedojde a manželé ani nepodají návrh na vypořádání SJM soudem, uplatní se nevyvratitelná domněnka vypořádání SJM. Oproti současné právní úpravě se tedy nejedná o žádnou změnu.

Návrh též stanoví, že dokud zúžené, zrušené nebo zaniklé společné jmění není vypořádáno, použijí se pro ně ustanovení o společném jmění přiměřeně. Takováto výslovná úprava dnes chybí a tak se užití ustanovení platných pro SJM v modifikované podobě odůvodňuje odkazem na § 853 (viz výše).

Dále se v návrhu uvádí, že vypořádáním společného jmění nesmí být dotčeno právo třetí osoby. To obsahuje zákaz vyloučení solidarity u závazků původně solidárních. Na rozdíl od současné právní úpravy, která výslovně zapovídá dotčení práv pouze u věřitelů a jen v případě dohody o vypořádání SJM, návrh výslovně pamatuje na ochranu práv všech třetích osob, a to i pakliže o vypořádání rozhoduje soud. Z nové formulace se totiž podává, že práva třetích osob nesmí být negativně dotčena žádným způsobem vypořádání. Ochrana práv třetích osob v případě, že ve věci rozhoduje soud, ale již dnes plyne z toho, že výrok pravomocného rozhodnutí je závazný jen pro účastníky řízení, nestanoví-li zákon jinak.

Osoba, jejíž práva byla dotčena, se může dle návrhu dovolávat relativní neúčinnosti vypořádání. Návrh tak vhodně řeší problém, který působí současná právní úprava. Jak již bylo zmíněno shora, není dnes úplně jasné, zda je třeba považovat dohodu manželů o vypořádání SJM poškozující práva věřitele, ač takové poškození nebylo zamýšleno, za absolutně neplatnou pro rozpor se zákonem. Pokud by totiž věřitel neplatnost neuplatnil, mohl by takový výklad znamenat zásah do právní jistoty, když pak by nebylo zřejmé, co komu vlastně patří.⁸⁸ Návrhem zvolené řešení tak lze vítat. Dle důvodové zprávy⁸⁹ se návrh nevydal cestou sankce neplatnosti, když tato nebyla shledána vhodnou, a to ani v podobě neplatnosti relativní, má-li působení takové sankce absolutní dopad (působí-li vůči všem).

Jak se dále uvádí v důvodové zprávě, právo domáhat se u soudu vyloučení účinků lze uplatnit ve stejné lhůtě, jaká pravidelně platí i pro jiná majetková práva. V tomto případě nelze vyloučit ani použití žaloby na plnění, když v rámci řízení o této žalobě bude rozhodnuta předběžná otázka relativní neúčinnosti.

V návrhu má být též výslovně uvedeno, že vypořádání může být i jen dílčí, což je za stávajícího právního stavu pouze dovozováno, když výslovná úprava chybí.

Návrh též stanoví, že u příležitosti vypořádání může třetí osoba (zejména věřitel), jejíž právo bylo dotčeno smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu, kterými byl změněn nebo vyloučen zákonný majetkový režim, uplatnit své právo stejně, jako by ke smlouvě manželů nebo k rozhodnutí soudu nedošlo. Tímto ustanovením se oproti stávajícímu právnímu stavu zvyšují možnosti třetí osoby, zejména věřitele, domoci se svých práv.

⁸⁸ Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Dvořák J., Spáčil J., ASPI 2007, str. 200

⁸⁹ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 315

3.1.3.1. Vypořádání společného jmění manželů dohodou

V návrhu je výslovně upraven okamžik vzniku účinků vypořádání dohodou a to tak, že tyto účinky nastávají vždy ke dni, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo kdy zaniklo, bez ohledu na to, zda dohoda byla uzavřena před anebo po zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění.

Dohodu o vypořádání SJM tak bude možno uzavřít i dříve, než-li dojde k rozvodu manželství. Jak se uvádí v důvodové zprávě,⁹⁰ dle dosavadní právní úpravy k takové situaci již běžně dochází (v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, tj. rozvodu s domněnkou rozvratu), a není důvod mezi „rozvody“ rozlišovat. Dohodu o vypořádání uzavřenou s předstihem bude třeba chápat jako úkon uzavřený s výhradou, že SJM nakonec zanikne, tj. s odkládací podmínkou.

Obdobně jako dnes, má i dle návrhu platit, že je-li předmětem vypořádání nemovitá věc, která se zapisuje do veřejného seznamu, nabude dohoda v části týkající se této věci účinnosti až dnem, ke kterému je právo zapsáno do veřejného seznamu.

Jak již bylo zmíněno shora, bude též možno uzavřít i jen dílčí dohodu. Dnes je závěr o možnosti uzavřít dohodu jen ohledně části majetku bývalých manželů pouze dovozován.

Co se týká formy dohody o vypořádání SJM, tak na rozdíl od současné právní úpravy, dle které musí mít taková dohoda písemnou formu vždy, počítá návrh s tím, že dohodu bude potřeba uzavřít písemně jen tehdy, pokud byla uzavřena za trvání manželství nebo pokud je předmětem vypořádání věc, u které vyžaduje písemnou formu i smlouva o převodu vlastnického práva. Nevyžaduje-li dohoda o vypořádání písemnou formu a požádá-li o to jeden z manželů, doručí mu druhý manžel potvrzení, jak se vypořádali.

⁹⁰ Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Eliáš K., Havel B., Aleš Čeněk s.r.o., 2009, str. 316

3.1.3.2. Vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Nedohodnou-li se manželé o vypořádání, může každý z nich navrhnout, aby rozhodl soud. Nově se v návrhu výslovně stanoví, že o vypořádání rozhoduje soud podle stavu, kdy nastaly účinky právního důvodu vypořádání (zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění). Takto se v praxi postupuje už dnes. Rozhodný okamžik pro určení ceny by měl být i nadále dovozován ke dni rozhodnutí soudu.

Zásady pro vypořádání v návrhu žádných změn nedoznaly. Nově se výslovně upravuje výše, v níž by měly být hrazeny tzv. vnosi, a to tak, že hodnota toho, co ze společného majetku bylo vynaloženo na výhradní majetek manžela, stejně jako hodnota toho, co z výhradního majetku manžela bylo vynaloženo na společný majetek, se při vypořádání společného jmění započítává zvýšená nebo snižená podle toho, jak se ode dne vynaložení majetku do dne, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, zvýšila nebo snížila hodnota té součásti majetku, na niž byl náklad vynaložen.

Dnes je tato problematika řešena judikaturou, která vychází ze zákazu valorizace a zároveň též z principu redukce. Stávající praxe soudů však není odbornou veřejností přijímána bez výhrad. Jednotlivým rozhodnutím týkajícím se této otázky a polemice J. Podaného s vybranými rozhodnutími se věnuji výše. Kritika uvedeného autora přitom ústí v návrh řešení, který se objevuje i v osnově.

3.1.3.3. Vypořádání společného jmění ze zákona

Úprava vypořádání SJM po jeho zániku rozvodem na základě zákonné domněnky zůstává v návrhu taková, jakou ji známe z dnes platného občanského zákoníku.

E. Závěr

Téma „Vypořádání SJM“ zcela splnilo má očekávání, s nimiž jsem se do jeho zpracování pouštěla. Jde o problematiku živou, mnohohrstvou a dynamickou, která navozuje celou řadu otázek. Často jde o problémy velmi frekventované, s nimiž se pravděpodobně každý z nás, anebo alespoň některý z našich blízkých v průběhu života nějakým způsobem setká.

Oproti řadě zahraničních právních úprav vypořádání je česká právní úprava vcelku rámcová. Poslání takového způsobu regulace je zřejmé. Právní úprava vypořádání musí být schopná pokrýt širokou škálu životních situací ve všech jejich barvách, přičemž by též měla držet krok s případnými změnami, které v této oblasti mohou postupem času nastat. Na druhou stranu však taková úprava klade nemalé nároky na fundovanost soudce.

Ideální variantou zajisté je, dokážou-li se účastníci na vypořádání dohodnout. Za situace, kdy SJM zaniklo rozvedením manželství, je ale často dohoda věcí vysloveně nemyslitelnou, když mezi manžely stále přetrvává nevraživost způsobená rozchodem. Dojde-li za takových okolností na řízení o vypořádání, pak je celý proces nejednou poznamenán velikým napětím. Taktéž v tomto ohledu hraje značnou roli fundovanost soudce, který by měl být schopen i přes případné emoční vypětí objektivně zvážit veškerá směrodatná hlediska.

V současné době široká veřejnost s napětím očekává, jak se vyvine tzv. „čekání na nový občanský zákoník.“ Jelikož je nový soukromoprávní kodex naléhavě zapotřebí, což si jistě uvědomují i naši zákonodárci, lze očekávat, že nový občanský zákoník v dohlednu přijat bude. Jde jen o to, jakou podobu bude nakonec mít.

Jak plyne ze shora podaného výkladu, v oblasti SJM a jeho vypořádání návrh žádné převratné změny nepřináší. Většinou tak jde jen o zpřesnění či rozvedení dosavadní právní úpravy reflektující aktuální judikaturu a evropský kontinentální právní kontext.

Seznam literatury

Knihy

- 1) Bičovský J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Orbis-Praha 1978, str. 167
- 2) Dvořák J., Majetkové společenství manželů, Aspi, 2004
- 3) Dvořák J., Spáčil J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, ASPI 2007
- 4) Eliáš K., Občanský zákoník. Velký akademický komentář, Linde Praha, 2008
- 5) Eliáš K., Havel B., Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Aleš Čeněk s.r.o., 2009
- 6) Fiala J. a kol., Občanské právo, ASPI 2006
- 7) Hrušáková M. a kol., Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář, C.H.Beck, 2009
- 8) Holub M., Bičovský J., Pokorný M., Společné jmění manželů, Linde Praha, 2000
- 9) Holub M., Bičovský J., Pokorný M., Společné jmění manželů, Linde Praha, 2009
- 10) Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kol., Občanský zákoník. Komentář, C.H.Beck, 2004
- 11) Knappová M., Švestka J. a kol., Občanské právo hmotné, sv. 1., ASPI 2002
- 12) Kratochvíl Z. a kol., Nové občanské právo, Orbis, 1965
- 13) D. Melicharová, Naděje právní vědy, Insolvenční řízení a společné jmění manželů, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- 14) Salač J., Majetkové vztahy mezi manžely, Ediční středisko PF UK, 1994
- 15) Salač J., Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, C.H. Beck Praha 2004
- 16) Selucká M., Petrová R, Vlastnictví bytu, Computer Press, a.s., Brno, 2006
- 17) Šámal P. a kol., Trestní zákoník: komentář I., § 1-139, C.H. Beck, 2009
- 18) Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Humlák M. a kol., Občanský zákoník. Komentář, C.H.Beck, 2008

- 19) Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000, Praha Linde, 2007

Časopisy

- 1) Balák F., Des Z., Spáčil J., Soudní rozhledy, 1998, č. 12, str. 313, K pojmu „stavba“ z hlediska občanskoprávního v judikatuře posledních let
- 2) Bezouška P., Právní rozhledy, 2008, č. 19, str. 715, Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi Evropskými kodexy
- 3) Dvořák T., Obchodněprávní revue, 2010, č. 1, str. 11, Společné jmění manželů a členský podíl v bytovém družstvu – některé otázky vzájemných vztahů
- 4) Eliáš K., Rekodifikace občanského práva v postmoderní době, Právní rozhledy, 2008, str. 75
- 5) Fiala J., Právní rozhledy, 1999, č. 2, str. 79, K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody vypořádání
- 6) Hašek J., Kazda P., Bulletin advokacie, 2006, č. 5, str. 35, Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM
- 7) Klička O., Ad notam, 2006, č. 6, str. 176, Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení
- 8) Králík M., Právní rozhledy, 2008, č. 21, str. 769, Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů)
- 9) Podaný J., Právní rozhledy, 2008, str. 521, K náhradě tzv. investic v rámci vypořádání společného jmění manželů soudem
- 10) Pohl T., Bulletin advokacie, 2007, č. 11, Základní principy nové právní úpravy řešení úpadku v ČR
- 11) Radimský J., Bulletin advokacie, 1986, str. 38, Částečné vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů
- 12) Spáčil J., Dvořák J., Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247, Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení

- 13) Součková K., Petrová R., Bulletin advokacie, 2008, č. 12, str. 29, Otázka aplikace nevyvratitelné právní domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů
- 14) Tichý V., Bulletin Advokacie, 1986, str. 40, K odpovědnosti za škodu způsobenou mezi manžely
- 15) Vašíček M., Chobola J., Právní rozhledy, 2002, č. 9, str. 441, Nad povahou lhůty pro vypořádání
- 16) Veselý J., Ad Notam 1998, č. 3, str. 58, Změny v právní úpravě majetkového společenství manželů v oblasti nemovitostí a jejich úskalí
- 17) Veselý J., Právní rozhledy, 1998, č. 6, str. 301, Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů

Internetové zdroje

- 1) <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/koncepcni-zmeny.html>

Summary

Tato práce pojednává o vypořádání společného jmění manželů. Prvá část má obecný charakter. Konkrétně je pak věnována institutu společného jmění manželů v obecné rovině, jeho zákonnému rozsahu a zároveň též vymezení předmětu výlučného jmění každého z manželů. Rovněž se v této části zmiňují o smluvních modifikacích zákonného režimu společného jmění. Nakonec se v rámci obecné části věnuji problematice režimu zaniklého dosud nevypořádaného společného jmění manželů.

Druhá část práce, zvláštní část, se již věnuje konkrétním případům, za nichž dochází k vypořádání společného jmění manželů. V první kapitole zvláštní části se věnuji vypořádání společného jmění manželů zaniklého v důsledku rozvodu manželství. V rámci této kapitoly pak podrobně pojednávám o jednotlivých v úvahu připadajících způsobech vypořádání, tj. o vypořádání společného jmění dohodou, rozhodnutím soudu, popř., též zákonnou domněnkou. Zvláštní pozornost pak věnuji konkrétním problémům spojeným s aplikací příslušných pasáží občanského zákoníku v praxi a v návaznosti na to též bohaté judikatuře, která se snaží dát na vyvstalé otázky jasnou odpověď. V této kapitole je těžiště celé práce.

Druhá kapitola zvláštní části je věnována vypořádání společného jmění manželů zaniklého smrtí popř. prohlášením za mrtvého jednoho z manželů, třetí kapitola se zabývá vypořádání společného jmění manželů v souvislosti s uložením trestu propadnutí majetku, ve čtvrté kapitole popisují zánik a vypořádání společného jmění manželů poté, co byl na jednoho z manželů prohlášen konkurz a nakonec v kapitole páté se zabírám vypořádáním společného jmění manželů v důsledku zúžení společného jmění manželů dohodou, popř. rozhodnutím soudu.

Na úplný závěr se věnuji připravovanému občanskému zákoníku. Nejprve pojednávám o vývoji prací na kodexu, o hlavních zásadách, na nichž je založen a o jeho východiscích.

Posléze se též obecně zmiňuji o kapitole „rodinné právo,“ jejíž součástí by měla být i tematika, která je předmětem zájmu této práce. Jádrem této části je pak přirozeně pojednání o společném jmění manželů a jeho vypořádání. Příslušné pasáže návrhu občanského zákoníku vždy srovnávám se současnou právní úpravou a vyzdvihuji tak konkrétní změny, které by měla připravovaná kodifikace přinést.

Klíčová slova/ Key words

Vypořádání – settlement

Společné jmění manželů– community property of spouses

Občanské právo hmotné – civil law